

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Lucie SVOBODOVÁ

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

DIFERENCIACE VÝUKY VE ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMECH

S OHLEDEM NA 1. STUPEŇ ZŠ

DIFFERENTIATION IN SCHOOL CURRICULUM AT PRIMARY SCHOOL

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Helena Hejlová Ph.D.

Autor diplomové práce: Lucie Svobodová

Studijní obor: učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: prezenční

Diplomová práce dokončena: březen 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Diferenciace výuky ve školních vzdělávacích programech s ohledem na 1. stupeň ZŠ vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Heleně Hejlové Ph.D. za poskytnuté odborné konzultace, panům ředitelům a paní ředitelkám za umožnění návštěvy jejich škol a paní učitelkám za přijetí do výuky a poskytnutí rozhovorů.

Abstrakt:

Práce se zabývá diferenciací výuky ve školních vzdělávacích programech s ohledem na 1. stupeň základní školy. Jejím cílem je popsat podmínky a podoby diferenciace výuky tak, jak jsou zakotveny ve školních vzdělávacích programech vybraných pražských škol a ověřit, zda a jakým způsobem jsou v praxi naplňovány. Zaměřuje se převážně na péči o skupiny žáků, pro které je diferenciace značně žádoucí a kteří jsou běžně vzděláváni na základních školách. Jedná se o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky nadané. Praktická část práce přináší výsledky kvalitativního výzkumu v podobě kazuistik vybraných pražských základních škol, jejich školních vzdělávacích programů a realizace diferencované výuky v praxi. Kazuistiky obsahují popis funkčních a vyzkoušených modelů individualizace a diferenciace v práci těchto škol. Z organizačních schémat diferenciace, tak jak jsou popsány v teorii, jsou v praxi používány nejčastěji kombinace diferenciace vnitřní – v rámci kmenových tříd – individualizací nebo i skupinově (někdy za pomoci asistenta pedagoga), a skupinové diferenciace vnější, nejčastěji vznikající za účelem zvláštní péče, ať už o skupiny žáků se specifickými vzdělávacími potřebami nebo žáky nadané.

Klíčová slova: diferenciace, individualizace, nadané dítě, školní vzdělávací program, žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Abstract:

The thesis is focused on differentiation in school curriculum at primary schools. Its aim is to describe the conditions and schemes of differentiation in school curriculum at selected primary schools in Prague and to confirm if and how they are fulfilled in the classes. It is focused mainly on care for the groups of children to whom differentiation is highly recommended. These are children with specific educational needs and talented children. The practical part of the thesis presents results of qualitative research in casuistries of selected Prague primary schools, their school curriculum and practical use of the differentiation of education in their classes. The casuistries contain descriptions of functional and tested models of individualization and differentiation at these schools. Of organizational structures (as they are described in theory) combinations of these are used most often: intrinsic differentiation (in common classes) – individually or in groups (sometimes with pedagogical assistant) and group extrinsic differentiation, that is formed as special care for children either with specific educational needs or talented children.

Key words: differentiation, individualization, talented child, school curriculum, child with specific educational needs

Obsah

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. Individualizace a skupinová diferenciacce	10
2. Individuální vzdělávací program.....	15
3. Skupiny dětí, pro které je diferenciacce žádoucí.....	18
3.1 Žáci se zdravotním znevýhodněním	19
3.1.1 Žáci s poruchami učení.....	19
3.1.2 Žáci s poruchami chování	21
3.1.2.1 Žáci s poruchou pozornosti a hyperaktivity.....	24
3.2 Žáci se sociálním znevýhodněním.....	27
3.2.1 Děti cizinců	27
3.2.2 Romové	30
3.3 Nadané děti.....	34
4. Školní vzdělávací program jako prostředí pro koncepci individualizace a diferenciacce vzdělávání	38
4.1 Realizace záměrů školních vzdělávacích programů učiteli	40
5. Shrnutí teoretické části	41
II. PRAKTICKÁ ČÁST	42
1. Cíl a charakteristika výzkumu	42
1.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky	42
1.2 Výzkumné metody a výběr výzkumného vzorku	43
2. Výsledky analýzy dat	45
2.1 Výsledky pilotáže.....	45
2.2 Kazuistiky škol - školních vzdělávacích programů a realizace jejich záměrů v praxi	46
2.2.1 Základní škola nám. Curieových	47
2.2.2 Základní škola Kunratice.....	51
2.2.3 Základní škola Meteorologická.....	55
2.2.4 Základní škola Na Chodovci	59
2.2.5 Základní škola Na Líše	62
2.2.6 Základní škola Na Smetance	65
2.2.7 Základní škola Slovenská	71
2.2.8 Základní škola Tábořská.....	75

3. Shrnutí výsledků praktické části.....	81
ZÁVĚR.....	83
LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE	84
PŘÍLOHY	89

ÚVOD

V současné době v souvislosti s proměnou základního vzdělávání je kladen velký důraz na respektování dítěte a s tím související potřebu individuálního přístupu ke každému žákovi. Ten je zajišťován různými způsoby individualizace a diferenciací ve výuce. První kapitola teoretické části je zaměřena právě na vymezení pojmů individualizace a diferenciací a na charakteristiku jejich jednotlivých typů. Druhá kapitola potom pojednává o individuálním vzdělávacím programu jakožto nástroji umožňujícímu zohledňovat vzdělávací potřeby jednotlivců. Přestože je nutné individuálně přistupovat ke každému žákovi, protože neexistují dva lidé s totožnými předpoklady, zájmy či problémy, objevuje se několik skupin žáků, pro které je diferenciací žádoucí a zcela nezbytná. Jedná se o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky mimořádně nadané. V této práci jsem se rozhodla více věnovat těm skupinám žáků, které se ve větší míře vyskytují na prvním stupni běžných základních škol. Jsou jimi žáci se zdravotním znevýhodněním (se specifickými poruchami učení a chování), žáci se sociálním znevýhodněním (s odlišným mateřským jazykem a z etnických menšin) a žáci nadaní a mimořádně nadaní. Třetí kapitola teoretické části práce je věnována charakteristikám těchto skupin žáků a možnostem přístupu k jejich vzdělávání. Čtvrtá kapitola pak již konkrétně uvádí do zkoumané problematiky, tedy diferenciací výuky ve školních vzdělávacích programech vybraných škol. Vymezuje, co to školní vzdělávací program je, co by z hlediska diferenciací výuky měl obsahovat a zmiňuje také, jaké nároky klade realizace jeho záměrů na učitele.

Otázkou zůstává, jak realizace diferencované výuky opravdu vypadá v realitě škol. Z toho důvodu jsem si za **cíl** stanovila popsat diferenciací výuky ve školních vzdělávacích programech vybraných pražských škol a ověřit, zda jsou záměry zakotvené v ŠVP v praxi naplňovány. Praktická část diplomové práce proto obsahuje kazuistiky vybraných škol, vytvořené na základě analýzy školních vzdělávacích programů, pozorování výuky a rozhovorů s pedagogy,

kteří se práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami a dětmi mimořádně nadanými na školách věnují.

Toto téma jsem si zvolila proto, že mám vlastní zkušenosti z práce s dětmi se specifickými vzdělávacími potřebami (jak ze školních tříd, tak z rodiny), a proto, že v běžných třídách prvního stupně základních škol je čím dál více žáků, kteří potřebují individuální péči a pomoc. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že se s danými skupinami žáků jako začínající učitelka budu i nadále v praxi setkávat a považuji za vhodné a žádoucí seznámit se s teoretickými východisky i praktickými možnostmi práce s těmito dětmi. Obzvláště proto, že z vlastní zkušenosti (sestra má těžkou formu dyskalkulie) vím, že necitlivé zacházení s dítětem se specifickými vzdělávacími potřebami ze strany učitele a spolužáků může mít neblahé následky a vést až k hlubokým depresím a dalším psychickým problémům, které mohou dítě poznamenat na celý život.

Domnívám se, že popsání systémů péče o dané skupiny žáků, které v praxi fungují a přinášejí dobré výsledky, může být přínosné pro ostatní školy, které zatím zvažují, jak co nejlépe individualizovat a diferencovat výuku tak, aby se všichni žáci mohli rozvíjet do svého maxima a aby chodili do školy rádi. Zároveň se může stát zdrojem informací pro rodiče i veřejnost, kteří se chtějí dozvědět, jaké možnosti pražské školy nabízejí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Individualizace a skupinová diferenciacce

Po roce 1989 začalo docházet k postupné transformaci české školy. Jejím hlavním principem je tzv. humanizace školy spojená s úsilím o harmonický rozvoj každého dítěte ve všech oblastech vývoje. Vzdělávání je orientované na žáka (tzv. child centred education). Každé dítě je jedinečné, má jiné zájmy a potřeby a také jiné „limity“, kterých je schopno ve vzdělávání dosahovat. Důležité je, aby každé dítě bylo rozvíjeno dle jeho individuálních možností do maxima. Aby bylo možné tohoto cíle dosáhnout, je nutné individualitu dítěte respektovat. Jak vysvětluje Spilková (2005), respektovat dítě neznámá se mu podřizovat a zcela přizpůsobovat, ale spíše ho ovlivňovat, dávat mu prostor k přirozenému projevu, možnost chybovat a odlišovat se, samostatně zkoumat a nechat ho převzít odpovědnost za vlastní učení. Předpokladem pro úspěšné respektování individuality každého dítěte a dosahování osobního maxima ve vzdělávání každého žáka je individualizace vzdělávání. O důležitosti tohoto jevu, obzvláště na prvním stupni základní školy, hovoří i Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (2001), jakožto základní dokument formulující záměry českého vzdělávacího systému. Uvádí, že vzhledem k tomu, že vstup do základního vzdělávání patří k nejnáročnějším obdobím života, měl by 1. stupeň základní školy „...více než dosud respektovat přirozené potřeby žáků, individuální úroveň jejich zrání a učení a přizpůsobovat tomu učební program.“ (Bílá kniha - Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, 2001, s. 47)

Existuje více způsobů chápání individualizace ve vzdělávání, v současné době však v souvislosti s novými trendy převládá snaha o tzv. inkluzivní vzdělávání, inkluzivní školu. Spilková (2005) odkazuje na koncept inkluzivního vzdělávání jakožto na nové pojetí vyučování a školy, ve které mají všechny děti bez rozdílu spravedlivý, rovný přístup ke vzdělávacím příležitostem. „Klade se důraz na solidaritu, pospolitost, na spolupráci a vzájemnou pomoc, na spoluúčast na vlastním rozvoji, na autonomní učení, sebeřízení a vlastní

odpovědnost prostřednictvím tvorby podnětného učebního prostředí a kvalitních učebních situací.“ (Spilková, 2005, s. 35) Každé dítě má právo být respektováno a nevyčleňováno z kolektivu a zároveň má povinnost samo respektovat ostatní spolužáky. Takovýto přístup má zásadní význam obzvláště pro práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami (žáky se specifickými poruchami učení a chování, děti sociokulturně znevýhodněné, děti národnostních menšin, cizince, ale i děti nadané). Například Slowík (2007) z pohledu speciální pedagogiky zdůrazňuje význam inkluzivního vzdělávání právě z toho důvodu, že je v jeho rámci upřednostňováno zařazování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol a jejich vzdělávání s vrstevníky, kteří žádné postižení či znevýhodnění nemají. Dodává, že tento přístup je výhodný pro všechny zúčastněné, tedy jak pro žáky znevýhodněné, tak pro jejich spolužáky, kteří si tak mohou vytvářet zdravé postoje a uvědomovat si, že být odlišný je normální.

Individualizace vzdělávání úzce souvisí s jeho diferenciací. Tyto pojmy bývají často chápány jako synonyma. Diferenciaci je možno rozumět jako rozlišování a třídění žáků do skupin podle různých kritérií tak, aby každý žák mohl být rozvíjen podle jeho možností. Individualizace je potom samostatným učením se každého jednotlivého žáka podle jeho schopností, je chápána jako vrcholná podoba diferenciaci, diferenciaci individuální. Pedagogický slovník uvádí pod heslem diferenciaci následující: *„Diferenciaci podle schopností – rozdělení žáků do skupin podle úrovně (intelektových) schopností na základě psychodiagnostických testů. Může být trvalé (vnější diferenciaci) nebo přechodné, jen pro některé činnosti v rámci jedné či několika vyučovacích hodin, vyučovacích předmětů (vnitřní diferenciaci). Cílem je optimální rozvoj jedince pomocí individualizovaného přístupu.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 44) Psychologický slovník navíc ve své definici zmiňuje více konkrétních způsobů, kterými může být diferenciaci organizována: *„Diferenciaci vyučování – odlišná práce s žáky stejného věku prostřednictvím paralelních tříd, volitelných předmětů, rozdílných studijních programů či využíváním skupinové práce v rámci jedné třídy.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 113)

Již z těchto definic je zřejmé, že existuje více typů diferenciací. Je zmíněno rozdílné chápání diferenciací podle trvalosti zařazení do skupin. Obdobnou klasifikaci zmiňuje Kasíková (2007), jednotlivé typy však pojmenovává odlišně. Rozlišuje tři typy diferenciací, a to diferenciaci školou (oddělené školní instituce pro žáky odlišných typů), diferenciaci uvnitř školy (specializované třídy, do nichž jsou žáci zařazeni trvale a na všechny předměty anebo pouze na některé předměty, případně třídy založené na výběru žáka (pomocí tzv. volitelných předmětů) a diferenciaci skupinami uvnitř jedné třídy (vytváření subskupin ve třídě, různých v určitých předmětech). Podrobněji se jednotlivými typy diferenciací a jejími organizačními schémata zabývá Kasíková společně s Valentou (1994). Třídí diferenciaci nejenom na vnější a vnitřní z organizačního hlediska, ale také na kvantitativní a kvalitativní z hlediska kritériálního a na statickou a flexibilní z hlediska dynamického. V kvantitativní diferenciaci se hlediskem členění stává IQ dítěte či výsledky testů, naproti tomu kvalitativní diferenciaci věnuje pozornost zájmům a schopnostem dítěte. Diferenciaci statická je neměnná, bez možnosti přestupu z jedné skupiny do druhé. Přechody mezi jednotlivými skupinami naopak umožňuje diferenciaci flexibilní. Autoři upozorňují, že v současné době vyspělé školské soustavy spíše ustupují od diferenciací kvantitativní a zaměřují se na diferenciaci kvalitativní. Je snaha vyhnout se hlavně kvantitativní diferenciaci statické, kdy žáci jsou na všechny předměty v neměnných skupinách/třídách, utvořených podle jednoho hlediska (nejčastěji hodnoty IQ nebo známek). Jak upozorňuje Cedrychová, Krestová a Raudenský (1992), tento typ diferenciací je v současné době spíše zavrhován z toho důvodu, že může docházet k narušení sociálních vztahů a citění žáků (žákům „slabším“ chybí ve třídě vzor úspěšného žáka a může u nich docházet k pocitům méněcennosti, kdežto u žáků nadaných může dojít ke vzniku pocitů nadřazenosti a egoismu). Dalším problematickým faktorem jsou zde kritéria dělení (měření IQ nezohledňuje jiné schopnosti než intelektové a známka je zase značně subjektivní a nespolehlivá). Když jsou vzata v úvahu i další kritéria, vzniká opět problém, které kritérium považovat v následném dělení do skupin za hlavní. Za vhodnější je tedy považována diferenciaci částečná (jen v některých předmětech), kde jsou jasnější kritéria dělení a která zajišťuje větší

předpoklady pro respektování různorodých schopností žáků. Navíc je příznivější i vzhledem k sociálnímu citění žáků: „*Skutečnost, že žák je současně členem heterogenní třídy a je přítomen učení žáků prospěchově lepších i horších, vytváří sociálně i motivačně příznivější situaci.*“ (Cedrychová, Krestová, Raudenský, 1992, s. 45)

K dalším organizačním schémátům diferenciaci se vyjadřují podrobněji Kasíková a Valenta (1994). Uvádějí v podrobném přehledu, že diferenciaci vnější může být buď školou (typem školy), nebo homogenními třídami v rámci jedné školy. Tyto třídy pak mohou být tvořeny podle kvantitativních (třídy „lepší a horší“ na všechny nebo jen na některé předměty) nebo kvalitativních kritérií (třídy s určitým zaměřením, skupiny tvořené podle volitelných, popř. nepovinných předmětů či varianty z hlediska obtížnosti jednotlivých předmětů). Jednou z podskupin vnější diferenciaci jsou také třídy vznikající za účelem zvláštní péče, které žák navštěvuje je v určitých dnech a hodinách. Toto organizační schéma je významné hlavně pro práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Diferenciaci vnitřní probíhá na úrovni jednotlivých tříd. Může jít o diferenciaci homogenními skupinami, které jsou využívány buď ve všech, nebo jen v některých předmětech. Odlišná může být také „prostupnost“ jednotlivých skupin, tedy zda a jak často mají žáci možnost přestupu z jedné skupiny do druhé. „Absolutní“ formou vnitřní diferenciaci je potom individualizace, kdy se žák učí zcela samostatně a podle svých možností. Toto chápání pojmu individualizace jako vrcholné formy diferenciaci potvrzuje i definice v Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009). Individualizaci je tedy možno nazvat formou individuální diferenciaci, zatímco v předchozích modelech se jednalo vždy o diferenciaci skupinovou. Individuální přístup k jednotlivým žákům však klade velké nároky na učitele. Ten musí věnovat hodně času jak přípravě na vyučování, tak promýšlení organizace práce v hodině. Podle Skalkové (2007) předpokládá navíc taková forma diferenciaci pestrost, dynamičnost a otevřenost práce učitele, protože každá jednostranně používaná metoda či organizační forma (byť by se jednalo například o kooperativní činnosti považované obecně za žádoucí) může na

některé žáky (například sociálně znevýhodněné) působit negativně. Respektování specifických vlastností každého jednotlivého žáka je navíc „*při naplněnosti běžných tříd v praxi stěží proveditelné*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 83). Slovník dále uvádí, že probíhá spíše v alternativních školách a speciálních školách a třídách. Přesto je právě individualizace tím, co je jako nejvhodnější forma diferenciací prosazováno myšlenkami inkluzivní školy. Jak tedy nejvhodněji diferencovat výuku tak, aby to bylo v praxi proveditelné a funkční? Jaké kombinace organizačních schémat, skupinových a individuálních mohou vzniknout, aby zároveň zůstal zachován požadavek na rovný přístup ke vzdělání pro všechny děti, kdy každému žákovi zůstává možnost později volit další cesty vzdělávání (na rozdíl od úplné segregace ve speciálních školách nebo třídách)? Na tyto otázky se mimo jiné pokusí odpovědět praktická část této práce.

2. Individuální vzdělávací program

Jedním z prostředků individualizace je individuální vzdělávací program (plán). Ze zákona existuje možnost vypracování individuálních vzdělávacích programů pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami i žáky nadané a mimořádně nadané. Tento dokument zajišťuje individuální přístup k dítěti v rámci jeho možností, tak aby se mohlo rozvíjet do svého maxima. Pojem individuální vzdělávací program vymezují Kaprálek a Bělecký (2011) po zvážení definic jiných autorů jako typ dokumentu, který slouží k plánování obsahu vzdělávání konkrétního žáka podle jeho specifických potřeb. Jak stanoví Školský zákon (§ 18), *„ředitel školy může s písemným doporučením školského poradenského zařízení povolit nezletilému žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním na žádost jeho zákonného zástupce (...) vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.“* Vyhláška 73/2005 Sb. potom vyjadřuje, z čeho při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu vycházet: *„Individuální vzdělávací plán vychází ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěrů speciálně pedagogického vyšetření, popřípadě psychologického vyšetření školským poradenským zařízením, popřípadě doporučení registrujícího praktického lékaře pro děti a dorost nebo odborného lékaře nebo dalšího odborníka, a vyjádření zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka. Je závazným dokumentem pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka.“* (Vyhláška 73/2005 Sb., § 6)

Za zpracování individuálního vzdělávacího programu zodpovídá ředitel školy. Vypracovává ho učitel vyučující daný předmět, pro který je IVP zpracováván, ve spolupráci s učitelem, který provádí reedukaci, případně práci konzultuje s pracovníkem odborného pracoviště (pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra). Je vypracováván *„...zpravidla před nástupem žáka do školy, nejpozději však 1 měsíc po nástupu žáka do školy nebo po zjištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka.“* (Vyhláška 73/2005 Sb., § 6) V průběhu roku potom může být plán upravován nebo rozšiřován. Tvorbu individuálního programu pro žáky mimořádně nadané

upravuje § 13 téže vyhlášky – má být vypracován nejpozději do třech měsíců od zjištění mimořádného nadání. Školské poradenské zařízení má za úkol sledovat a dvakrát ročně vyhodnocovat, zda je vzdělávací plán dodržován, a poskytovat poradenskou podporu.

Možnost pracovat podle individuálního vzdělávacího plánu je pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami velice přínosná. Zelinková (2009) hovoří o čtyřech základních přínosech IVP: žák může pracovat vlastním tempem, podle svých schopností, bez porovnávání s vrstevníky, učitel má možnost bez obav pracovat se žákem na úrovni, kterou dosahuje, rodiče na sebe přebírají část odpovědnosti za přípravu dítěte a i samo dítě se musí aktivně zapojit a být zodpovědné za svou práci. Individuální vzdělávací program obvykle obsahuje hlavičku se jménem žáka, třídou, datem narození a výsledky vyšetření z pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. Vytyčuje cíle vzdělávání žáka a uvádí časové a obsahové rozvržení učiva. Úkoly jsou konkretizovány v jednotlivých oblastech (předmětech). Dále je zde vymezen seznam speciálních pomůcek, učebnic a materiálů, které bude žák používat, a metody hodnocení a klasifikace (doporučováno je především slovní hodnocení). V závěru IVP je stanoveno (na základě rozhovoru všech zúčastněných), jak se budou spolupodílet rodiče (příprava na vyučování, mimoškolní činnost, požadavek na lékařská vyšetření,...) a také, jaký podíl bude mít sám žák (aktivní účast na reedukaci, příprava na vyučování,...). Posledním bodem bývá návrh na navýšení finančních prostředků spojených s výukou žáka.

Existuje více způsobů realizace individuálního vzdělávacího programu, což souvisí s různými typy diferenciací a individualizace. Jucovičová (2009) zmiňuje formu individuální integrace v běžné třídě, kde žák zůstává po celou dobu výuky (případně s přítomností pedagogického asistenta), a individuální nebo skupinovou práci se speciálním pedagogem (v průběhu vyučování anebo mimo vyučování). Další možností je zajištění reedukace odborným pracovištěm. Kaprálek a Bělecký (2011) upozorňují také na nejčastější chyby v realizaci

individuálních vzdělávacích programů. Patří k nim nezajištění koordinace mezi učitelem a speciálním pedagogem, popř. pracovníkem odborného pracoviště nebo rodičem. Žákovi pak chybí v učivu návaznost a dochází ke snížení efektivity vzdělávání. Dalšími chybami je např. záměna reedukace za doučování, kterým je pak žák přetěžován bez dalšího efektu nebo přeceňování klasifikace a její nadřazení plnění vzdělávacích cílů.

3. Skupiny dětí, pro které je diferenciací žádoucí

Jak již bylo zmíněno, individuální přístup by měl být uplatňován ke všem dětem bez rozdílu. Přesto existují skupiny dětí, které se bez diferenciací výuky neobejdou a je tudíž pro ně velmi žádoucí. Na běžné základní škole je v současné době vzděláváno stále více dětí s problémy v učení, ať už jsou to děti se specifickými poruchami učení, s poruchami pozornosti a hyperaktivity, poruchami chování, nebo děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí včetně dětí cizinců a z etnických menšin. Na druhé straně se tu pak objevují děti nadané, které též potřebují speciální přístup. V předchozí kapitole bylo uvedeno, že pro tyto žáky na základě žádosti rodičů a vyšetření školského poradenského zařízení může být sepsán individuální vzdělávací plán a mohou být tedy individuálně integrováni do běžné třídy. Pokud se na jedné škole sejde více dětí zařaditelných do výše uvedených skupin, nabízí se kromě samotných individuálních plánů také skupinová diferenciací na určité předměty. Podle Výroční zprávy ČŠI za rok 2010/2011 je na školách z celkového počtu žáků 9% dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Je zde také uvedeno, že narůstá individuální integrace těchto žáků v běžných školách, jejíž podíl poprvé v uvedeném školním roce překročil 50 % a převážil tak skupinovou formu speciálních tříd či škol. Rozvoj nadaných a mimořádně nadaných žáků však podle ČŠI i nadále probíhá spíše institucionální diferenciací, skrze základní školy s rozšířenou výukou, víceletá gymnázia a umělecké školy. Cílem této kapitoly je přiblížit charakteristiky žáků zařaditelných do vybraných skupin a nastínit možnosti přístupu k jejich vzdělávání.

3.1 Žáci se zdravotním znevýhodněním

Za zdravotní znevýhodnění je podle § 16 Školského zákona považováno zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc, nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání. V současné době se na základních školách vzdělává poměrně velké procento žáků s vývojovými poruchami učení a také vývojovými poruchami chování, mezi které je zařazována často se vyskytující porucha pozornosti a hyperaktivity (ADHD). Neobvyklé nejsou ani kombinace těchto poruch, spíše naopak. Pro všechny žáky se zdravotním znevýhodněním je žádoucí diferenciovaný přístup.

3.1.1 Žáci s poruchami učení

Asi nejrozšířenějším problémem žáků v současné škole jsou specifické poruchy učení. Selikowitz (2000, s. 11) je definuje jako *„neočekávaný a nevysvětlitelný stav, který může postihnout dítě s průměrnou nebo nadprůměrnou inteligencí, charakterizovaný významným opožděním v jedné nebo více oblastech učení.“* Je charakterizováno několik druhů specifických poruch učení podle toho, která dovednost je zasažena. Jak objasňuje Zelinková (2009), předpona dys- znamená rozpor nebo deformaci, zatímco druhá část názvu označuje latinsky právě onu postiženou dovednost. Ke každému žáku je nutno přistupovat odlišně podle toho, o jakou specifickou poruchu (nebo jejich kombinaci) se jedná. Proto je nutné znát nejčastěji se objevující typy poruch učení a jejich projevy. Nejrozšířenější je porucha osvojování čtenářských dovedností neboli dyslexie. Postihuje rychlost, správnost, techniku čtení a také porozumění čtenému. Děti s dyslexií čtou velice pomalu a často zaměňují tvarově podobná písmena (např. b, d), což jim velmi komplikuje porozumění textu. Baker (in Pokorná, 2001) rozlišuje dva typy dyslexie podle hemisféry, kterou dítě ke čtení převážně využívá. Tzv. P typ, využívající převážně pravou hemisféru, čte přesně, ale velice pomalu. Oproti tomu L typ čte sice rychle, ale s mnoha chybami. Dyslexie komplikuje žákům učení nejen v českém jazyce, ale později i v dalších předmětech (převážně naukových), kde je zapotřebí rychle číst, porozumět přečtenému a například si udělat výpisky. S dyslexií bývá někdy spojena také dysgrafie, porucha osvojování psaní. Ta se projevuje na čitelnosti

a grafické úpravě písma. Písmo je kostrbaté, příliš malé nebo velké, tvary písmen zcela neodpovídají. Žák píše často pomalu a musí na psaní vynaložit neúměrné množství energie. Třetí poruchou související hlavně s jazykovým vyučováním je dysortografie - specifická porucha osvojování pravopisu. Projevuje se hlavně tzv. specifickými dysortografickými chybami, kterými jsou např. problémy v rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek, rozlišování sykavek, vynechávání, přidávání, nebo přesmyknutí písmen či slabik. Žák s dysortografií má také přes veškerou snahu problémy s osvojením si gramatiky. Dyskalkulie se projeví ve výuce matematiky, jde totiž o poruchu osvojování matematických dovedností. Žák má problémy v chápání číselných pojmů, v matematických představách a provádění číselných operací. J. Novák (in Zelinková, 2009) rozlišuje šest typů dyskalkulie: praktognostickou (porucha matematické manipulace s konkrétními předměty nebo nakreslenými symboly), verbální (potíže se slovním označováním množství), lexickou (neschopnost číst matematické symboly), grafickou (neschopnost psát matematické znaky), operační (narušená schopnost provádět matematické operace) a ideognostickou (porucha chápání matematických pojmů a vztahů mezi nimi). V praxi se však často jedná o různé kombinace uvedených typů. Méně častými poruchami, které se ale přesto občas vyskytují, jsou dyspraxie, dysmúzie a dyspinxie. Dyspraxie je porucha motorických dovedností. Často je podle Lesného (in Zelinková, 2009) spojena s dysgnozií (poruchou schopnosti poznávat předměty). Dysmúzie je porucha v osvojování hudebních dovedností a dyspinxie je vývojová porucha kreslení.

U každého jedince může být porucha způsobena jinou příčinou nebo jejich kombinací. Zelinková zmiňuje příčiny genetické, odlišnosti ve struktuře a fungování mozku, hormonální změny (konkrétně zvýšenou hladinu testosteronu, což je důvodem, proč jsou těmito poruchami častěji postihováni chlapci), cerebrální postižení (postižení mozečku) a různé formy deficitů v oblasti poznávacích procesů (řeči, paměti, vizuální či fonologický deficit apod.). Pokorná (2001) navíc seznamuje s výsledky výzkumů, které prokázaly souvislost specifických poruch učení a zvýšeného výskytu levorukosti a

nevyhraněné nebo zkřížené laterality. Upozorňuje také, že vliv na rozvinutí poruchy může mít nepříznivé rodinné, případně i školní prostředí. Diagnostikovat poruchu učení tak, aby diagnóza byla opravňující k integraci, může pouze pedagogicko-psychologická poradna nebo speciálně pedagogické centrum. Učitel může ve třídě provádět pouze orientační pedagogickou diagnostiku.

Možnosti práce s dětmi se specifickými poruchami učení se odvíjejí od typu a míry poruchy. Ke standardnímu postupu patří poskytnutí speciální péče na základě diagnózy stanovené odborným pracovištěm. Na žádost rodičů o jeho vypracování může být žákovi sepsán individuální vzdělávací program. Ke každé poruše učení jsou v literatuře dostupné postupy a techniky reedukace a kompenzace. Nejvýhodnější je, když má žák možnost na nápravě pracovat se speciálním pedagogem, ať už přímo ve škole, nebo ve speciálně pedagogickém centru. Důležitá je také spolupráce s rodiči a jejich aktivní účast na práci s dítětem.

3.1.2 Žáci s poruchami chování

Žáků, u kterých se určitým způsobem projevuje problémové chování, se v současné době objevuje větší množství. Pokud jde pouze o ojedinělé projevy tohoto chování (agrese, záškoláctví, vzdorovitého chování, lhaní, porušování pravidel, občasné rvačky, krádeže nebo ničení majetku), nelze je považovat za důvod pro diagnostikování poruchy chování, přestože všechny zmíněné jevy jsou pro tyto poruchy typické. Nežádoucí chování může být také projevem reakce na určitou stresovou nebo traumatizující situaci, které bylo dítě svědkem nebo přímým účastníkem. Train (2001) hovoří o řadě těchto situací, mohla to být například vážná nehoda nebo neštěstí, úmrtí blízké osoby, dlouhodobá nemoc dítěte, vážné onemocnění rodiče, opakované stěhování se ve spojení se změnou školy, špatné soužití rodičů, rozvod, delikventní chování rodičů – závislost na alkoholu, drogách, násilné chování, týrání a zneužívání - citové, fyzické, sexuální, domácí násilí, šikana). Je stanoveno, že teprve pokud je problémové chování přítomno trvale (minimálně po dobu šesti měsíců) a je extrémní, je možno mluvit o poruše chování jako takové. Při posuzování, zda je

přítomna porucha chování, by se měl brát v úvahu také vývojový stupeň dítěte. Train (2001) upozorňuje, že například výbuchy zlosti jsou normální součástí vývoje tříletého dítěte a stejně tak porušování občanských práv jiných osob (např. násilným činem) není v moci většiny sedmiletých dětí, a proto není nutným diagnostickým kritériem pro danou věkovou skupinu.

Diagnostická kritéria dle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) jsou následující: „*Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního nebo vzdorovitého chování.*“ Na základě podrobných diagnostických kritérií jsou potom poruchy chování dále definovány (mezi nejčastější symptomy patří agrese k lidem a zvířatům, destrukce majetku a vlastnictví, nepoctivost a krádeže a vážné porušování pravidel). Poruchy chování jsou podle MKN-10 dále rozdělovány do následujících kategorií: porucha chování ve vztahu k rodině, nesocializovaná porucha chování, socializovaná porucha chování, porucha opozičního vzdoru, jiné poruchy chování a porucha chování nespecifikovaná. Porucha chování ve vztahu k rodině je typická tím, že se omezuje na domácí prostředí (krádeže, destrukce majetku, násilí) a mimo rodinu se větší problémy neprojevují. Často souvisí s výrazně narušeným vztahem s některým členem rodiny. Nesocializovaná porucha chování je spojena se špatnou socializací – jedinec se není schopen začlenit do kolektivu a navázat bližší vztahy s vrstevníky ani s dospělými, je neoblíbený a odmítáný. Projevuje se především ve škole, ale i v jiných prostředích. U socializované poruchy chování je žák schopen navazovat přátelství s vrstevníky, často se jedná o přestupky konané v partě (krádeže, záškoláctví), charakteristický je negativní vztah ke škole. Porucha opozičního vzdoru se vyskytuje u dětí od 6 do 10 let věku. Dítě je vzdorovité, neposlušné, chová se provokativně a rušivě, je velmi často podrážděné, odmítá dodržovat pravidla a plnit úkoly a nařízení dospělých. Často obviňuje druhé ze svých vlastních chyb a jednání. Zároveň se u této poruchy ale nevyskytuje narušování práv druhých, surovost, týrání ani ničení majetku. Podle Malé (in Ptáček, 2006) lze poruchy rozdělit na poruchy s dobrou prognózou a poruchy se špatnou prognózou. Mezi poruchy s dobrou prognózou je řazena porucha

chování ve vztahu k rodině a socializovaná porucha chování, která často odeznívá v pozdní adolescenci a mladé dospělosti. Nesocializovaná porucha chování a porucha opozičního vzdoru jsou považovány za poruchy se špatnou prognózou. Je pravděpodobné, že zcela nevymizí a že v dospělosti bude jedinec trpět poruchou osobnosti.

Příčin poruch chování může být celá řada. Podle Ptáčka mohou spočívat v biologických, psychosociálních, ale i rodinných faktorech. Z rodinných faktorů se jedná například o kriminalitu, psychiatrická onemocnění v rodině, užívání návykových látek, konflikty v rodině, nedůslednost ve výchově, nedostatečnou péči či domácí násilí. Mezi rizikové psychologické faktory patří hyperaktivita, kognitivní deficity a jazyková bariéra. Zároveň mohou mít významný podíl genetické dispozice. Poruchy chování jsou také často kombinovány s jinými poruchami, např. s emočními poruchami, s poruchou pozornosti a hyperaktivity (ADHD) či s poruchami učení. Poruchy chování nemají příliš velkou šanci na zlepšení, či vymizení: *„Prognóza vývoje poruch chování v dětství je oproti některým jiným vývojovým poruchám (např. ADHD, specifické poruchy učení) negativnější. Některé studie uvádějí, že pravděpodobnost plného dozrání/kompenzace poruch chování bez jakýchkoliv následků v adolescenci nebo dospělosti se pohybuje v rozmezí 12 – 20 %, kdežto například u hyperaktivity a poruch pozornosti někteří autoři uvádějí i více než 40 %.“* (Searight, Rottnek, Abby, 2001 in Ptáček, 2006, str. 17). Na druhou stranu Ptáček upozorňuje, že poruchy chování úzce souvisí s vývojem dítěte a přístupem okolí k němu a že pozitivní přístup, rodičovská láska, systematická výchova a otevřenost a spolupráce učitelů může dítěti s poruchou chování výrazně pomoci.

Při péči o dítě s poruchou chování je nutno pracovat nejen s dítětem samotným, ale také spolupracovat s rodiči a širším sociálním okolím dítěte. Žádoucí je spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou. Hodně pomoci může podle Ptáčka také skupinová terapie, např. arteterapie nebo dramaterapie a volnočasové aktivity, které dítěti umožní relaxovat a zapojit se do kolektivu

vrstevníků. Vzhledem k velké pravděpodobnosti špatného prospěchu ve škole ve spojitosti s poruchou je potřeba věnovat zvláštní pozornost přípravě na vyučování a vypracovat speciální postupy a motivační prvky, které dítěti pomohou učivo zvládat. Vhodná medikace, která zmírní projevy nežádoucího chování, může být v některých případech zásadní.

3.1.2.1 Žáci s poruchou pozornosti a hyperaktivity

Mezi poruchy chování je řazena také porucha pozornosti a hyperaktivity, se kterou se na prvním stupni základních škol setkáváme nejčastěji. Jucovičová a Žáčková (2010) poukazují na to, že podle dosavadních výzkumů se vyskytuje v celosvětovém měřítku u 1-5 % obyvatelstva a častěji jsou jí postiženi chlapci než děvčata. Existuje více typů této poruchy. ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) je definována jako porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou, zatímco ADD (Attention Deficit Disorder) je porucha pozornosti bez přítomnosti hyperaktivity. Uvedené termíny vychází z klasifikačního systému Americké psychiatrické asociace (DSM-IV). Světová zdravotnická organizace v Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN-10) používá na místo toho termín hyperkinetická porucha. Arcelus a Munden (2002) upozorňují na to, že mezi oběma klasifikačními systémy existují drobné rozdíly, které se promítají v diagnostikování rozdílných skupin dětí (podle MKN-10 je opakovaně diagnostikována menší skupina dětí se závažnějšími příznaky než v případě klasifikace podle DSM-IV). Barkley (in Zelinková, 2007) rozlišuje dále ADHD s agresivitou a ADHD bez agresivity.

Za příčiny vzniku poruchy pozornosti a hyperaktivity bývají podle Jucovičové a Žáčkové (2010) považovány jednak biologické příčiny, mezi které patří drobná poškození mozku vznikající v období vývoje a zrání centrální nervové soustavy, ale také dědičnost nebo změny ve struktuře mozku. K poškození může dojít během těhotenství nebo porodu, po úrazu, či následkem encefalitidy, nedonošenosti nebo naopak přenošenosti plodu. Zelinková (2007) upozorňuje především na fakt, že kouření matky v těhotenství velmi výrazně zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude trpět ADHD.

Základními projevy ADHD je porucha pozornosti, hyperaktivita a impulzivita. Jak zdůrazňují Munden a Arcelus, aby projevy ADHD splňovaly diagnostická kritéria, musí se vyskytovat ve významném počtu a v rozsahu, který překračuje meze normální pro jedince daného věku a vývojového stadia. Musí také vážně postihovat schopnosti dítěte. Porucha pozornosti se projevuje tím, že dítě se nedokáže delší dobu soustředit, je roztěkané, nepozorné, snadno se dá vyrušit jakýmkoli podnětem. Nedokáže rozlišit, co je podstatné a co ne. Je také netrpělivé a nedokončuje práci. Je rychle unavitelné a objevují se u něj výkyvy ve výkonnosti i v komunikaci a hůře se adaptuje na nové sociální prostředí. Hyperaktivitu popisují Jucovičová a Žáčková jako nadměrnou nebo vývojově nepřiměřenou úroveň motorické či hlasové aktivity. Dítě nevydrží sedět na místě, kde má, vrtí se, má sklony neustále vykřikovat, vyrušovat, vše komentovat, skákat do řeči, vydávat atypické zvuky (např. brumlání), pošťuchovat spolužáky a rušit je. Je také roztržité a velmi zapomnětlivé, často ztrácí pomůcky. U syndromu ADD není přítomna hyperaktivita, ale naopak hypoaktivita (dítě je pomalé, těžkopádné, utlumené, nemotorné, ve všem bývá poslední a často je zvýšeně unavitelné). Impulzivita, která je třetím ze základních projevů ADHD, bývá popisována jako okamžitá reakce na podnět, kde chybí fáze rozmyšlení – dítě si předem nerozmyslí postup a nedomyslí důsledky nebo následky svého jednání; často reaguje nezvykle prudce, jedná okamžitě, zbrkle, bez zábran (což je velmi nebezpečné, protože může například nečekaně vběhnout do silnice). Dítě není schopné zdržet se reakcí (ať už vhodných, nebo častěji nevhodných) na veškeré podněty.

ADHD je často kombinována s jinými poruchami. Podle Jucovičové a Žáčkové (2010) jsou to obvykle poruchy motoriky, motorické a senzomotorické koordinace, poruchy percepčních funkcí (zejména zrakového a sluchového vnímání), poruchy paměti (zvláště provozní paměti), poruchy v oblasti myšlení a řeči, emoční poruchy, poruchy chování a vývojové poruchy učení. Často se s poruchou pozornosti a hyperaktivity také pojí neschopnost zvládat společenská pravidla, což vyvolává problémy s navazováním přátelství a s podřízením se autoritě dospělého.

Existují různé možnosti léčby ADHD, mezi které patří užívání léků a techniky psychoterapie. Důležité je tzv. pozitivní posilování neboli oceňování žádoucího chování. Pokud je to možné, je doporučováno si negativního chování spíše nevšímat a oceňovat to, co dítě udělalo správně. To je zásadní i pro školní praxi. Je také nutné sjednotit výchovné postupy všech učitelů a rodiny a stanovit jasná pravidla a důsledně je dodržovat. Dle dosavadních zkušeností odborníků je možné vhodně zvolenou terapií a výchovným přístupem k dítěti projevy ovlivnit tak, aby pro ně nebyly zatěžující.

3.2 Žáci se sociálním znevýhodněním

Další skupinou žáků, pro které je diferenciací často velmi žádoucí, jsou žáci se sociálním znevýhodněním. Podle Vyhlášky 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných se za žáka se sociálním znevýhodněním pro účely poskytování vyrovnávacích opatření považuje „zejména žák z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka.“ Obvykle jsou tedy do této kategorie zařazováni žáci pocházející z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, žáci ohrožovaní sociálně patologickými jevy, děti azylantů a účastníků řízení o udělení azylu v České republice, děti s odlišným mateřským jazykem a děti pocházející z etnických menšin. Následující podkapitoly pojednávají o dvou na školách nejvíce početně zastoupených skupinách, kterými jsou děti cizinců (ať už se jedná o žadatele o azyl, občany zemí Evropské unie nebo tzv. třetích zemí) a Romové, tvořící největší etnickou menšinu v naší republice.

3.2.1 Děti cizinců

Děti, jejichž mateřský jazyk je jiný než český, jsou postaveny před nesnadný úkol. Většinou nastupují do školy bez větší znalosti češtiny jakožto vyučovacího jazyka. To jim působí nemalé problémy, i když ne všem stejnou měrou. Záleží na tom, jak odlišný je jejich mateřský jazyk a také, v kolika letech do české školy nastupují. Čím vyšší ročník má žák zvládat bez znalosti češtiny, tím se ocitá v náročnější situaci. Problematické je to ovšem v každém případě. Žáci si navíc musí osvojit jak normy a způsoby rodiny a své původní kultury, tak školy a země, do které se přistěhovali. Docházce do školy se však v našem systému dítě nemůže vyhnout. Společnost META (sdružení pro příležitosti mladých migrantů) v tomto smyslu upozorňuje, že v rámci rovného přístupu ke vzdělání se na cizince vztahuje povinná školní docházka (jakmile pobývají na území České republiky déle než 90 dní), i v případě, že neví, jak dlouho na území ČR zůstanou, a dokonce i pokud není prokázáno, zda je pobyt dětí na našem území legální.

Podle Českého statistického úřadu (dle údajů ze školního roku 2010/2011) se na našich základních školách vzdělává 1,8 % cizinců. Mezi nejčastější země, ze kterých pocházejí, patří Ukrajina (23,1%), Vietnam (21,7%), Slovensko (20,6%), Rusko (8,6%), Mongolsko (3,4%) a Moldavsko (2,2%). U ostatních zemí se jedná o méně než 2 % (např. Čína, Polsko, Bulharsko, Kazachstán, Bělorusko, Rumunsko, Srbsko). Základní charakteristikou žáků s odlišným mateřským jazykem je fakt, že vyučovací jazyk je pro ně cizím jazykem. To znamená, že při vyučování se učí cizí jazyk a zároveň se mají prostřednictvím tohoto jazyka vzdělávat. Je velmi pravděpodobné, že jazyková bariéra ohrozí školní úspěšnost žáka. Většina učiva je žákovi nepřístupná právě z důvodu neznalosti vyučovacího jazyka. Nejprve musí naučit česky, aby vůbec rozuměl tomu, co se v hodinách děje a co se má naučit. Sdružení META poukazuje na teorii Jima Cumminse, který zkoumal osvojování jazyka a upozornil na to, že komunikovat v novém jazyce se naučíme v běžných situacích v průběhu šesti měsíců až dvou let. Ale osvojit si jazyk na akademické úrovni, tak abychom byli schopni používat odborné výrazy, pracovat s textem apod. (což starší žáci ve výuce nutně potřebují), může trvat až sedm let. Přesto jazyková bariéra není jedinou překážkou stojící v cestě úspěšnosti žáka ve škole. Je nutno brát v úvahu také to, že žák pochází z odlišného kulturního prostředí. Jako příklad mohou posloužit odlišnosti neverbální komunikace Vietnamců, na které upozorňuje Müllerová (in Šišková, 2008). Úsměvem vyjadřují pocit nejistoty, když přesně nerozumí a nevědí, co se po nich chce. To může vést k velkým nedorozuměním, kdy učitel neznalý těchto asijských zvyklostí se domnívá, že se mu žák vysmívá. Také očekávání rodiny, její hodnotová orientace a přístupy k výchově mohou být velmi odlišné od našich zvyklostí a mohou hrát zásadní roli ve vzdělávání dítěte - cizince.

Jak už bylo zmíněno v úvodu kapitoly, cizinci jsou rozdělováni do třech základních kategorií – občané Evropské unie, azylanti a žadatelé o azyl a tzv. občané třetích zemí (tedy zemí mimo Evropskou unii). Stejně postavení jako občané EU mají také občané Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a Norska. (META o.s., 2011) Znat toto rozdělení je pro školu a učitele důležité, protože

z něho vyplývají možnosti péče o jednotlivé skupiny žáků - cizinců. Granty, o které školy mají možnost na poskytování této péče žádat, jsou také vždy specifikované pro určitou kategorii. Jedině občané Evropské unie mají ze zákona právo na zařazení do tzv. tříd pro jazykovou přípravu zaměřených na výuku českého jazyka. Do jedné z těchto tříd je možné žáka zařadit na základě žádosti zákonného zástupce podaného řediteli školy, na které jsou třídy pro jazykovou přípravu zřízeny, a to kdykoli v průběhu školního roku. Každá třída může mít nejvíce deset žáků, nejnižší počet není stanoven (může tedy být zřízena i pro jednoho žáka). „*Celková délka jazykové přípravy žáka v těchto třídách je nejméně 70 vyučovacích hodin po dobu nejvýše 6 po sobě jdoucích měsíců školního vyučování.*“ (META o.s., 2011) Děti, které pocházejí ze států mimo Evropskou unii, však ze zákona nárok na jazykovou přípravu nemají, a tak přicházejí do školy obvykle bez znalosti českého jazyka.

Z možností práce se žáky - cizinci je nutno zmínit, že je možné zřídit tzv. přípravné třídy (požadavkem je nejméně sedm dětí a obsah vzdělávání se řídí Rámcovým programem pro předškolní vzdělávání), které jsou obvykle velice prospěšné, protože se dítě před vstupem do první třídy má příležitost zdokonalovat v českém jazyce pod vedením zkušených učitelů. Dále je možné zřídit pozici asistenta pedagoga nebo sepsat individuální vzdělávací plán. Co se týče hodnocení, Školský zákon povoluje přihlížet k neznalosti českého jazyka po dobu tří po sobě jdoucích pololetí, neklasifikovat dovoluje ale pouze na konci prvního pololetí (ne na konci školního roku, protože to by pro žáka znamenalo opakování ročníku). Zásadním předmětem pro žáky s odlišným mateřským jazykem je Čeština jako cizí jazyk. Škola ho může zřídit jako kroužek nebo, v případě většího množství žáků - cizinců (minimálně 7), jako volitelný předmět. Jako další možnost uvádí organizace META tzv. „tutoring“, kdy se starší žáci věnují doučování žáků s odlišným mateřským jazykem.

3.2.2 Romové

Nejpočetněji zastoupenou etnickou menšinu u nás tvoří Romové. Jak uvádí Kasíková (2007), v současné době žije v České republice asi 250 až 300 tisíc Romů. Romské děti nastupují do školy často s velkým sociálním a kulturním handicapem a jsou v důsledku toho ve škole neúspěšné. Jsou pak považovány za žáky se sníženým intelektem a umisťovány do speciálních škol, často zbytečně a jen proto, že jsou romští rodiče tak zvyklí ze svého dětství a jsou přesvědčeni, že to je pro ně lepší. Handicap se tak nevyrovnává, ale spíše ještě prohlubuje. „V roce 2004 chodilo okolo 75 % romských dětí do zvláštních škol.“ (Danová, 2004 in Kasíková, 2007) Poté, co v roce 2005 vstoupil v platnost nový školský zákon, se ve speciálních základních školách mohou vzdělávat pouze děti s těžkými postiženími a ostatní by měly být integrovány do běžných škol. Počet romských dětí v základních školách tak od té doby stoupl.

Obtíže ve škole u romských dětí pramení hlavně z celkově odlišného způsobu života, odlišné kultury, tradice a hodnotové orientace. Romové jsou zvyklí žít přítomným okamžikem a neplánovat budoucnost. Romské dítě tedy potřebuje krátkodobé cíle a pochvaly a co nejrychlejší dosažení svého snažení. Úvahy např. o budoucím studiu pro něj nejsou motivační, nedokáže si takto budoucnost představovat. Toto jiné pojetí času ovlivňuje i vnímání minulosti. Romové si „zpřítomňují minulost“ (Sekyt, in Šišková, 2008), což znamená, že ji znovu vnímají i se všemi emocemi. Proto Rom už nikdy neodpustí někomu, kdo mu třeba jen jednou nechtěně ublížil. Zároveň mají Romové sníženou schopnost rozlišovat mezi vzpomínkami, snem a skutečností. Snům přikládají stejný význam jako jiným životním událostem. To je také podle Sekyta (in Šišková, 2008) jeden z důvodů, proč považujeme Romy za lháře. Jako další příčiny uvádí problémy jazykové (překládáním myšlenek utvořených v romštině do češtiny se může pozměnit význam a dojít k protiřečení), skutečnost, že v rámci uplatňování svých schopností empatie nám říkají, co chceme slyšet, aniž by se zabývali tím, jestli je to pravda, a fakt, že pro Roma je pravda to, za co dá ruku do ohně, což se nemusí shodovat s objektivní skutečností. Romové mají nejen odlišné vnímání času, ale také prostoru. Nedokážou např. popsat

cestu, dovést nás do cíle ale pro ně není problém. Mají vysoce rozvinutou intuici a jiné postupy hledání odpovědí je obvykle nezajímají. To podle Sekyta vysvětluje, proč jsou romské děti často úspěšné v praktickém životě, ale neúspěšné ve škole a v psychologických testech.

Mnohé odlišnosti v životě Romů mohou být vysvětleny jejich dávnou historií. Romové pocházejí z Indie, a přestože v dnešní době tomu sami nepřikládají význam, stále to ovlivňuje způsob jejich chování. Jak uvádí Sekyt (in Šišková, 2008), horké a vlhké klima jejich země původu je příčinou stále dodržovaných zvyklostí, jako je například okamžité vyhazování nedojedeného jídla (podléhalo zkáze), každodenní praní prádla (a s tím spojené nechávání dětí se klidně ušpinit, když se stejně bude muset prát) i nedostatečná péče o domácnost (indické domy byly velmi prosté a po podlehnutí vlivům podnebí se jednoduše spálily a postavily se nové). Časté „bloumání“ ulicemi, které je možno u Romů pozorovat, také pramení z jejich minulosti. Lidé v tropických oblastech dělají vše venku a do svých domů chodí jen spát, proto dodnes Romové kdykoli mohou, tráví čas pod širým nebem.

Romové žijí pospolu ve velkých rodinách. Nejenže mají často více dětí, ale pohromadě žije obvykle několik generací. Vzhledem k tomu, že romské děti mají kolem sebe spoustu lidí, kteří jim se vším pomáhají, nejsou učeny samostatnosti. S tím souvisí také jejich sebehodnocení, které se rovněž vztahuje k rodině. Pokud chválíme některého člena rodiny, jako bychom chválili dítě samé. Sekyt (in Šišková, 2008) upozorňuje, že *„dobře míněná pochvala „jsi lepší než tvůj bratr“, může naprosto demotivovat, protože není úkolem dítěte být lepší než ten, kdo je jako lepší uznán rodinou.“* Romská výchova je založena na mnohem větší demokracii ve vztahu k dítěti, dítě není učeno řádu – jí, spí, vstává a mluví, kdy ono samo chce. Je mu věnována pozornost široké rodiny, neustále je s někým v kontaktu, je mu dáváno najevo, že je milované. Řeč dítěte není opravována a cíleně rozvíjena, ostatní se mu snaží porozumět, ať mluví, jak chce. Matka má rozvinuté telepatické citění, a tak svému dítěti rozumí i beze slov. Tak dochází k tomu, že romské dítě v šesti letech nezná žádný jazyk, ve kterém by se mohlo učit. *„Slovní zásoba je malá (doma s ní vystačilo),*

slova jsou mnohoznačná, obecná, široká, pojmy jsou nepřesné, nevydefinované. K tomu připočtete nekorigované vady řeči, posunutý přízvuk a často myšlení neupevněné v jednom jazyce.“ (Sekyt, in Šišková, 2006) Stejně tak se romské dítě všemu učí samo, tím, co vidí, že dělají ostatní. Malé děti nejsou vedeny k samoobsluze, chlapci dokonce vůbec, všechno za ně dělá starší sestra nebo matka. Nejstarší sestra má v rodině zvláštní postavení. Má povinnost starat se o mladší sourozence. „*Tento jev pozorujeme i ve školách, kdy se romská děvčata ve věku 12 a více let starají o mladší sourozence umístěné v nižších třídách: doprovázejí je do školy a ze školy, pečují o jejich svačinu, pomáhají jim s domácími úkoly, případně řeší také vzniklé konflikty s jejich spolužáky a fungují jako prostředníci mezi učiteli svých sourozenců a rodiči.*“ (Pape, 2007) V romské rodině se klade velký důraz na úctu k člověku, obzvláště stáří je ceněno pro moudrost a zkušenost. Za autoritu je považována pouze autorita přirozená. Je tedy důležité, aby učitel dokázal navázat s romským žákem a jeho rodinou vztah ve vzájemné úctě a tuto přirozenou autoritu si tak získal. Rozdílnost tradic hraje velkou roli. Romové například z tradice neděkují, obzvláště ne za jídlo a pití. „*Když mám, dám, až nebudu mít, tak dáš zase ty. Nedávám to kvůli tomu, abys mi byl vděčný.*“ (Hejkrliková, 2001) Jak uvádí Pape, romské dítě je také zvyklé účastnit se rozhodování spolu s ostatními. Sdílejí názory a od nikoho se neočekává, že úkol vyřeší sám. Ve škole je však od dítěte žádáno, aby pracovalo samostatně, nenapovídalo a nenechalo si napovídat. Dítě vychované ke společnému rozhodování je tím zmatené. Nechápe, proč je ve škole káráno za něco, za co by doma bylo chválené a naopak.

Přestože většina rodin již nemluví pouze romsky, stále se prvky romštiny v jazyce projevují, a dítě tak má ve škole problémy s porozuměním. Tato forma jazyka je označována jako romský etnolekt češtiny. „*Romský etnolekt češtiny je tedy česká fonetika poznamenaná romskou výslovností, jsou to gramatické modely a sémantická pole romských slov vyjadřované českými výrazovými prostředky.*“ (Hübschmannová, 1993, in Šotolová, 2000, s. 29) Projevuje se také typickými chybami romských žáků v českém jazyce.

Velkým problémem zůstává, že hodně romských rodin nepovažuje školní vzdělání za důležité. Inteligence a moudrost je mezi Romy ceněna bez ohledu na dosažené vzdělání. Sami rodiče se ve škole obvykle trápili, často absolvovali školu speciální a nemají vyšší vzdělání. Nepracují, a tak k tomu ani nemotivují své děti. Ty pak jiné prostředí, než ve kterém jsou vychovávány, neznají a jdou ve stopách svých rodičů. Na druhé straně ti rodiče, kteří získali střední nebo i vyšší vzdělání, chtějí mít i vzdělané děti. Často si přejí, aby jejich děti měly dokonce vyšší vzdělání než oni sami.

Možnosti práce s romskými žáky jsou podobné jako se žáky – cizinci. Stejně jako děti s odlišným mateřským jazykem, i romské žáky můžeme zařadit do tzv. přípravných ročníků, které je pomohou připravit pro pozdější bezproblémové začlenění do 1. ročníku. Romské děti většinou nechodí do školky, a tak jim přípravný ročník může velice pomoci. Na školách je možnost zřídit také funkci pedagogického asistenta. Romský asistent se může stát pro děti vzorem, nositelem romské kultury a zprostředkovatelem komunikace mezi školou a rodinou. Pape (2007) vyzdvihuje to, že díky přítomnosti asistenta se škola stává pro romské žáky bezpečným prostředím. Pokud by si to rodiče přáli, škola může zařadit výuku romštiny jako nepovinný předmět. Je žádoucí zařadit např. v rámci projektu činnosti, ve kterých romští žáci mohou být úspěšní (např. hudební, taneční).

3.3 Nadané děti

I děti mimořádně nadané mají specifické vzdělávací potřeby a je proto nutné k nim také přistupovat se značnou mírou diferenciací. Školský zákon (§ 17) stanovuje, že školy mají vytvářet podmínky pro rozvoj nadání žáků. V poslední době se zvýšil zájem veřejnosti o nadané děti a rozrostl se počet odborníků a škol, které se zabývají problematikou jejich vzdělávání. Rámcový program pro základní vzdělávání upozorňuje na význam základní školy pro rozvíjení nadání žáků: *„Pro rozpoznávání a rozvíjení mimořádného nadání má základní vzdělávání zcela zásadní význam. Především jde o etapu vzdělávání, kterou prochází celá populace žáků, zároveň jde o období, které je dostatečně dlouhé pro systematické sledování žáků, pro rozpoznávání jejich nadání, pro vhodnou motivaci a rozvoj jejich nadání i pro možnost jejich uplatnění v konkrétních činnostech. Tito žáci potřebují specifickou péči a pomoc ze strany školy i rodiny, především při stimulaci a vytváření vhodných podmínek.“* (RVP ZV, 2007, s. 112)

Definice nadání nejsou zcela jednoznačné. Odborníci v nich často rozlišují pojmy nadání a talent, neshodují se však v jejich vysvětlení. Mnohdy jsou tyto dva pojmy užívány jako synonyma, jindy jsou významově odlišovány: *„... termín „vysoké nadání“ odkazuje na mimořádné nadání ve více oblastech (jako jazyky, matematika a přírodopis). Pojem „talent“ pak pokládají za výstižný, když je někdo vynikající jen v jedné oblasti (např. v matematice).“* (Mönks, Ypenburg, 2002) Pasch a kol. pro změnu uvádí, že Ministerstvo školství USA v roce 1933 uvedlo definici, která navrhuje termín „nadaný“ používat pro dospělé a u dětí hovořit o rozvoji talentu. Taylor (1968, in Jurášková, 2006) pohlíží zase na nadání jako na velmi vysoký talent a talent chápe jako oblast mezi nadáním a průměrem. Porterová (1999, in Jurášková, 2006) naproti tomu *„charakterizuje nadání jako předpokladovou složku, kapacitu, vysoké schopnosti pro nějaký výkon, zatímco talent považuje za výkonnou charakteristiku.“*

Nejčastěji za vysoce nadaného žáka považujeme žáka inteligentního a schopného podávat vynikající výkony. Jak uvádí Fořtík, Fořtíková (2007),

Mezinárodní organizace Mensa sdružující jedince s vysokým intelektem považuje za znak výrazného nadání hranici IQ 130 (této hranice dosahují zhruba 2-3 % lidí z celkové populace). Nadání však nelze posuzovat pouze podle testů inteligence a je nutno vzít v úvahu i další schopnosti jedince (např. kreativní, umělecké nebo sociální schopnosti či způsoby přijímání a zpracování informací). Mönks a Ypenburg (2002) uvádějí tzv. triádu – vysoké intelektuální schopnosti, tvořivost, motivace - jakožto tři znaky osobnosti s vysokým nadáním. Zároveň upozorňují na nutnost sociální interakce, zejména s rodinou, se školou a přáteli, protože bez ní nemohou být vlohy plně realizovány.

Existuje více oblastí, ve kterých se nadání může projevit. Podle toho pak také rozlišujeme různé druhy nadání. Mönks a Ypenburg (2002) popisují čtyři oblasti: oblast duševních schopností a intelektuálních výkonů, oblast tvořivosti a produktivnosti, oblast umění (výtvarná a múzická umění), oblast sociální (týkající se vůdcovských kvalit). Američtí odborníci DeHaan a Havinghurst (1957, in Fořtík, Fořtíková, 2007) uvádějí dokonce šest kategorií: intelektové schopnosti, kreativní myšlení, vědecké schopnosti, vůdcovství ve společnosti, mechanické (zručné) schopnosti, talent v krásném umění. Nadání se může projevovat také v rozdílném rozsahu. Stupně nadání rozpracoval např. Gagné (1998, in Jurášková, 2006) a to podle výsledků IQ (mírně nadaní – IQ 120 a více, středně nadaní – IQ 135 a více, vysoce nadaní – IQ 145 a více, výjimečně nadaní – IQ 155 a více, extrémně nadaní – IQ 165 a více). Jak uvádí Jurášková (2006), z hlediska stupně nadání jsou také popsány dva zajímavé fenomény - zázračné děti (které před desátým rokem věku podávají např. v šachách nebo hudbě výkony na úrovni dospělého profesionála) a tzv. savanti (kteří vynikají např. v kalkulační nebo paměťové oblasti či v reproduktivní umělecké oblasti, ať už hudební, nebo výtvarné).

Mezi charakteristiky spojované s nadanými dětmi a zmiňované více odborníky patří například schopnost naučit se brzy číst, schopnost rychle se učit, široká vědomostní základna, dobrá paměť, široká slovní zásoba, neobvykle rozmanité nebo intenzivní zájmy, vysoce rozvinuté verbální schopnosti, schopnost rychle a přesně zpracovávat informace, schopnost

argumentovat a řešit problémy, schopnost dlouhodobě se soustředit na činnost, vytrvalost v oblasti zájmu, velká představivost, tendence klást otázky, neobyčejná zvědavost, perfekcionismus, radost z práce s abstraktními pojmy, obliba komplikovaných úloh, vyhraněné názory, velká smyslová vnímavost, zájem o globální otázky a o otázky morálky a spravedlnosti, smysl pro humor, upřednostňování společnosti starších nad vrstevníky, vysoká vnitřní motivace, kritičnost (sebekritičnost), apod. Některé charakteristiky mohou mít také negativní dopad, např. přehnaný perfekcionismus a sebekritičnost, odmítání autority, špatné vztahy s vrstevníky, odmítání spolupráce ve skupinách apod.

Jak uvádí Fořtík, Fořtíková (2007), identifikovat nadané dítě je možné pomocí testů (IQ testy, standardizované testy výkonu, didaktické testy, testy kreativity), na základě návrhu učitele (více učitelů) nebo jiné osoby, která dítě dobře zná (rodiče, vrstevníci, příp. sám žák), nebo na základě analýzy a hodnocení výsledků činností žáka (produkty samostatné práce, výkresy, výrobky). Jurášková (2006) zmiňuje kromě výše uvedeného ještě možnost využití dotazníků zaměřených zejména na zjištění motivace, zájmů, postojů a osobnostních vlastností dítěte. Identifikaci nadání pak musí potvrdit psycholog pracující v pedagogicko-psychologické poradně (aby škola usilující o plnohodnotnou integraci nadaného dítěte mohla získat navýšení finančních prostředků).

Jurášková (2006) upozorňuje na to, že nadané děti nejsou žáci dostatečně obdarovaní, bezproblémoví, tzv. samí jedničkáři, kterým není nutno se speciálně věnovat, popř. jim stačí poskytnout více učiva, aby byli spokojení. Tyto děti mají podle ní specifické vzdělávací potřeby, z nichž vyplývají zásady, na které je nutno pamatovat a jež je důležité v práci s nadanými žáky uplatňovat. Nejprve hovoří o potřebě výrazné stimulace. Ta spočívá v tom, že žáci chtějí využít svůj potenciál, a proto nesnášejí dril a mechanické a jednoduché úlohy. Druhá věc, o které se zmiňuje, je potřeba rozšíření, prohloubení nebo obohacení kurikula, a to jak ve smyslu obsahu, tak i metod a forem. Dále připomíná, že nadané děti rády vyjadřují svůj názor a diskutují s dospělými, netolerují autoritu a direktivnost, a proto je potřeba navodit vztah

partnerství a akceptovat názory dítěte. Nadané děti se také mohou cítit osamělé a nepochopené v kolektivu vrstevníků, a proto budou často vyhledávat společnost starších dětí nebo dospělých. Poslední věc, na kterou Jurášková klade důraz, je, že čím extrémnější je nadání dítěte, tím více zvláštností vykazuje, a je proto potřeba ke každému z nich přistupovat velmi citlivě a osobitě.

Existují dvě základní strategie uplatňované ve vzdělávání nadaných žáků, a to obohacování a akcelerace. Obohacování (enrichment) je založeno na rozšíření znalostí, podchycení zájmů a dovedností za hranici běžného učiva, nabízení exkurzí, zapojení do soutěží, širší nabídce odpoledních zájmových aktivit, využití mezipředmětové výuky, zadání samostatné práce založené na shromažďování informací, zkoumání určitého tématu, využití projektového vyučování, využívání informačních technologií, zapojení externích pracovníků (odborníků) do vyučování apod. Toto obohacování se může dít do šířky nebo hloubky učiva. Oproti tomu akcelerace (acceleration) neboli urychlování školního procesu znamená předčasný vstup dítěte do školy, přeskočení ročníku, seskupování žáků s lepšími výsledky v určitých předmětech či seskupování žáků různého věku. Akcelerace je větším zásahem, a proto s ní musí souhlasit učitel, rodiče i žák sám. Metodický pokyn MŠMT pro vzdělávání žáků nadaných doporučuje na prvním stupni přeskočení prvního nebo druhého ročníku a zároveň upozorňuje, že není přípustné urychlení, které by znamenalo přeskočení více než dvou ročníků v primárním vzdělávání.

4. Školní vzdělávací program jako prostředí pro koncepci individualizace a diferenciaci vzdělávání

V souvislosti se změnami koncepce základního vzdělávání došlo i ke vzniku nových dokumentů, podle kterých se toto vzdělávání uskutečňuje. Dne 13. 12. 2004 schválilo MŠMT Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který se stal závazným dokumentem vymezujícím obsah vzdělávání v základní škole a v nižších ročnících víceletých gymnázií. Rámcový program, jak uvádí Spilková, „splňuje parametry moderně pojatého „národního kurikula“ v západoevropském pojetí.“ (Spilková, 2005, s. 109) V průběhu let 2005 a 2006 si jednotlivé školy připravovaly školní vzdělávací programy tak, aby podle nich mohly nejpozději od roku 2007 zahájit výuku. Některé školy tak v rámci pilotního programu učinily už s předstihem a podle vlastního programu vyučovaly v pilotních třídách již několik let před finálním schválením Rámcového programu. Tvorba vlastních školních vzdělávacích programů je považována za klíčový moment v proměně české primární školy. Proč tomu tak je, shrnuje Spilková (2005, s. 109): „...neboť učitelé při tvorbě školního vzdělávacího programu společně hledají shodu v pojetí hodnot ve vzdělávání, diskutují o smyslu a klíčových cílech, konkrétních metodách a strategiích učení, tvoří specifickou podobu školy na základě reflexe místních podmínek a konkrétních žáků, rodičů a učitelů.“ Od 1. 9. 2007 byla zahájena výuka podle ŠVP ve všech základních školách v 1. a 6. ročníku a v 1. ročníku osmiletých gymnázií. Nejpozději od letošního školního roku tak školy vyučují podle vlastních vzdělávacích programů ve všech ročnících. Vytvoření školních vzdělávacích programů umožňuje realizaci diferencovaného a individualizovaného vyučování pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami i pro žáky mimořádně nadané. Jak upozorňuje Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání (2006), každá škola musí problematiku výuky těchto skupin žáků ve svém ŠVP obecně popsat i v případě, že danou školu takoví žáci nenavštěvují. Výčtem specifických podmínek a činností dává podle Manuálu škola najevo svou připravenost a otevřenost ke změnám. Stejný dokument dále uvádí, že integrace těchto žáků obvykle vyžaduje působení speciálního pedagoga,

případně asistenta pedagoga přímo ve škole a úzkou spoluprací se školskými poradenskými zařízeními (speciálně pedagogickým centrem nebo pedagogicko-psychologickou poradnou). Doporučuje také u individuálně integrovaných žáků sepsání individuálního vzdělávacího plánu. V případě, že se stane vzdělávání žáků se speciálními potřebami prioritou školy, tuto problematiku by měla zahrnout do školního vzdělávacího programu také v rámci kapitoly Zaměření školy. I v ostatních případech je důležité, aby bylo popsáno, zda škola žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky nadané integruje do běžných tříd a jaké podmínky jsou pro ně vytvářeny. Jak ale uvádí Výroční zpráva ČŠI za školní rok 2010/2011, ještě stále ve školních vzdělávacích programech v této oblasti přetrvávají nedostatky. V zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami to bylo v 18% školních vzdělávacích programů, školy převážně nedokázaly připravit vhodné strategie pro žáky se sociálním znevýhodněním. Zároveň ČŠI upozorňuje na problémy s identifikací nadaných žáků v běžných základních školách a následným zabezpečením jejich výuky. Práce škol v této oblasti je údajně nesystematická a vyhledávání nadání není zatím ve školách zažité.

4.1 Realizace záměrů školních vzdělávacích programů učiteli

Individualizace a diferenciacíe vzdělávání úzce souvisí s dovednostmi učitelů. Na ně jsou v současné době ve spojitosti s proměnou školy kladeny stále větší nároky a ne všichni jsou schopni a ochotni jim dostát. Přitom, jak uvádí Scheerens, Cees a Thomas (2003, in Straková, 2010), dovednost individualizovat výuku a poskytovat žákům individuální podporu je podle výzkumů jedním ze zásadních faktorů, které pozitivně ovlivňují výsledky vzdělávání. Diferenciace však znamená pro učitele zvýšenou zátěž. Musí připravovat více variant úkolů, chystat samostatnou práci pro některé skupiny nebo jednotlivce, zatímco pracují s jinou apod. Učitel potřebuje také uplatňovat dovednosti, které by při hromadném vyučování bez individualizovaného přístupu byly postradatelné: „...vznikají nároky i na jeho diagnostické dovednosti, schopnosti rozeznávat a napravovat chyby v učení (vč. učení sociálního).“ (Kasíková, Valenta, 1994, s. 41)

Jak uvádí Kasíková (2007), individualizační principy lze účinněji naplňovat s promyšlením personálního zajištění. Individualizaci nemusí realizovat jen jeden učitel sám. Může jít o spolupráci dvou nebo více učitelů, kteří společně plánují, realizují i hodnotí výuku, přičemž jeden učitel se zaměřuje například na práci s pokročilejšími žáky a druhý s méně pokročilými. Další možností je využití „pomocného personálu“, tedy někoho, kdo nemá učitelské vzdělání. Může jít o asistenta pedagoga, nebo někoho z řad rodičů, starších žáků nebo člena určité komunity. Třetím způsobem je využití specialisty, odborníka na určitou oblast. Může se jednat o speciálního pedagoga, jehož odborná pomoc je žádoucí při práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami i dětmi nadanými. Pro žáky mimořádně nadané v konkrétním oboru (například výtvarném nebo hudebním umění či matematice a vědě) je možné využít také specialisty v těchto oblastech.

5. Shrnutí teoretické části

Teoretická analýza potvrdila důležitost individuálního přístupu k žákům. Vzhledem k požadavku, aby každý žák měl možnost rozvíjet se do svého maxima podle individuálních předpokladů, jeví se jako nejvhodnější úplná individualizace, tedy diferenciací individuální, kdy každý žák se učí v podstatě samostatně, podle svých možností. To je také myšlenkou inkluzivního vzdělávání, inkluzivní školy, ve které mají všechny děti bez rozdílu rovný přístup ke vzdělávacím příležitostem. Vzhledem k počtu žáků v běžných třídách je však stěží v silách jednoho učitele úplnou individualizaci kvalitně realizovat. Nabízí se tedy kombinace individualizace s takovými typy skupinové diferenciací, které zachovávají vzdělávání žáka na některé hodiny a předměty v heterogenní třídě. To je důležité z důvodů sociálních i motivačních. Podstatné je také, aby byly skupiny flexibilní, a tudíž existovala možnost přestupu z jedné skupiny do jiné v případě, že dojde ke zlepšení nebo naopak zhoršení žákovy práce. Je žádoucí, aby každé dítě bylo zařazeno do skupiny, která pro něj bude výhodná, prospěšná. Takovýto diferenciovaný systém péče o žáky vyžaduje promyšlené personální zajištění, spolupráci více učitelů a také dalších specialistů (například speciálního pedagoga), případně pomoc dalších pracovníků, jakými jsou asistenti pedagoga. Studium odborné literatury též potvrdilo, že existují skupiny žáků, pro které je diferenciací zcela nezbytná (jedná se o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky nadané). Tito žáci vykazují určité společné charakteristiky, z nichž se odvíjejí možnosti práce s nimi ve výuce. Každá škola má povinnost zohlednit péči o tyto skupiny žáků ve svých školních vzdělávacích programech vycházejících z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. V roce 2007 byla zahájena výuka podle vlastních školních vzdělávacích programů v 1. a 6. ročnících, od letošního školního roku tedy pracují podle ŠVP všechny základní školy již kompletně ve všech třídách. Následující praktická část práce se zaměří na to, jak se odrážejí základní principy diferenciací výuky ve školních vzdělávacích programech vybraných základních škol v Praze a jaké jsou typické přístupy učitelů k jejich naplňování.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíl a charakteristika výzkumu

Cílem tohoto výzkumu je popsat podmínky a podoby diferenciací výuky tak, jak jsou zakotveny ve školních vzdělávacích programech vybraných pražských škol a ověřit, zda a jakým způsobem jsou v praxi naplňovány.

Vzhledem k podstatě výzkumu, kterou je podrobné popsání konkrétních případů škol, se jedná o výzkum kvalitativní. Výsledky jsou prezentovány v podobě kazuistik vybraných škol.

1.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Výzkumný problém:

Jak se odráží základní principy diferenciací výuky ve školních vzdělávacích programech základních škol v Praze a jaké jsou typické přístupy učitelů k jejich naplňování?

Výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka: Do jaké míry jsou školy schopny naplňovat záměry stanovené ve školním vzdělávacím programu?

Podotázka: Jak se ze sledovaného hlediska chovají školy, které mohou nabízet příklady dobré praxe?

Dílní podotázka: Jak školy popisují ve školním vzdělávacím programu a realizují v praxi diferenciací výuky pro skupiny žáků

- se specifickými poruchami učení a chování,
- sociálně znevýhodněných,
- cizinců,
- nadaných žáků?

1.2 Výzkumné metody a výběr výzkumného vzorku

Prvním krokem výzkumu byla tzv. pilotáž. Ta měla sloužit jako ověření, že výběrem vytipovaných škol s dobrou pověstí nedojde k opomenutí žádné školy, která by mohla nabízet příklady dobré praxe v oblasti individualizace a diferenciací vzdělávání. Pilotáž byla realizována pomocí prostudování internetových stránek všech pražských škol běžného typu se všemi postupnými ročníky a jejich školních vzdělávacích programů, pokud tyto byly na webu k nahlédnutí či ke stažení. Školní vzdělávací programy byly podrobeny analýze. Ta se týkala především těch kapitol, které se mohou dotýkat oblasti diferenciací vzdělávání. Jsou jimi „Charakteristika školy, Zaměření školy, Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a Vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných“. Na základě této analýzy byl proveden motivovaný výběr 21 škol, u kterých se podle informací obsažených ve školních vzdělávacích programech dá předpokládat, že by mohly poskytovat příklady dobré praxe.

Pro hlavní výzkum byl dostupným výběrem zvolen finální vzorek v podobě 8 základních škol. Tyto školy mají dobrou pověst v regionu a na základě analýzy školních vzdělávacích programů a dalších dostupných dokumentů školy (výroční zprávy, prezentační články a videa na internetových stránkách a další) mohou být považovány v oblasti diferenciací za příklady dobré praxe. Poznatky získané o těchto osmi školách byly dále ověřovány a doplňovány výzkumem realizovaným přímo na vybraných školách.

Pro tuto část výzkumu byly zvoleny dvě metody, a to přímé nestrukturované pozorování ve výuce a nestrukturovaný rozhovor. Hlavní výzkum probíhal v průběhu dvou měsíců (leden, únor) a prováděla ho aktivně sama autorka práce. Na každé z osmi škol bylo pozorováno 4 – 6 vyučovacích hodin. Cílem pozorování bylo sledovat projevy individualizace a diferenciací ve výuce, obzvláště vzhledem k určitým skupinám žáků (dětí se specifickými poruchami učení a chování, dětí sociálně znevýhodněných, cizinců a žáků nadaných a mimořádně nadaných). Sledována byla určitá kritéria, např. existence speciální místnosti pro diferenciovanou výuku, její zařízení a

vybavení, pomůcky využívané ve výuce, nabídka reedukačních nebo rozvíjejících programů, počet žáků, pro které je specializovaná výuka organizována, skutečnost, zda se škola zaměřuje jen na 1 skupinu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, popř. nadanými, nebo pečuje o širší spektrum žáků a další. Pro rozhovor byli motivovaným výběrem zvoleni respondenti z řad pedagogů, kteří se věnují diferenciované práci s uvedenými skupinami žáků. Ve většině případů se jednalo o školního speciálního pedagoga, v některých o výchovného poradce nebo dalšího z učitelů. Většinou byl dotazován jeden respondent z každé školy, na dvou školách více. Rozhovor byl veden podle předem připraveného schématu otázek, aby nedošlo k vynechání zásadního dotazu, ale obvykle se přizpůsobil situaci a komplexnosti odpovědí dotazovaného pedagoga. Odpovědi na otázky byly průběžně zapisovány do předem připraveného archu. Následuje přehled otázek připravených pro rozhovor: Jaké druhy žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na škole máte? Jak je u vás na škole organizována péče o integrované žáky? Liší se organizací péče v jednotlivých ročnících? Jak? Kolik je v současné době na škole dětí se speciálními vzdělávacími potřebami? Kolik z toho je na prvním stupni? Pracují na škole také asistenti pedagoga? Kolik? U jakých žáků? Využíváte pro práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo nadanými nějaké speciální programy? Jaké speciální pomůcky, učebnice apod. jsou např. využívány pro práci s dětmi se SPU, cizinci, nadanými? Jaké jsou podmínky zařazení žáka do speciální péče? Jak probíhá péče o nadané žáky? Jaké možnosti škola nabízí? Jak probíhá péče o žáky – cizince? Pozorujete u žáků přínos diferenciované péče poskytované školou? Jaký? Domníváte se, že rodiče školu kvůli programu individualizované, diferenciované péče cíleně vyhledávají?

2. Výsledky analýzy dat

2.1 Výsledky pilotáže

Pilotáž potvrdila, že předem vytipované školy, které mají v regionu dobrou pověst, se diferenciací ve svých školních vzdělávacích programech náležitě věnují. Oproti tomu u většiny ostatních škol, pokud na svých internetových stránkách vůbec měly školní vzdělávací program k dispozici, byl psán povětšinou velmi formálně, bez větší vypovídající hodnoty. Pasáže umístěné v kapitole Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných, kterou musí každý školní vzdělávací program obsahovat, často v podstatě citovaly to, co stanoví Vyhláška 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, nebo Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

V rámci 21 sledovaných škol se ale naštěstí našlo množství kvalitně zpracovaných kapitol školních vzdělávacích programů, které konkrétně uvádějí, jak péče o žáky se specifickými vzdělávacími potřebami a o žáky mimořádně nadané na škole probíhá. Opětovaně zmiňovaná je možnost vypracování individuálního vzdělávacího programu a dále pak spolupráce se speciálním pedagogem, který se věnuje žákům nejčastěji jednou týdně, a to buď v rámci vyučování, nebo v odpoledních hodinách. Na některých školách je také zavedena pozice jednoho nebo více asistentů pedagoga. Většina škol uvádí, že spolupracuje se školským poradenským zařízením.

2.2 Kazuistiky škol - školních vzdělávacích programů a realizace jejich záměrů v praxi

Jen málo škol má vypracovaný promyšlený systém péče o zkoumané skupiny žáků, pro které je diferenciací velmi žádoucí. V následující části práce je v kazuistikách popsáno osm vybraných škol, které mohou nabízet příklady dobré praxe a které mají dobrou pověst v regionu. Školy jsou řazeny abecedně. Každá je nejprve stručně charakterizována, jsou uvedeny základní údaje, jako je velikost a umístění školy, typ školy (například v historické zástavbě, sídlištní) a jaké zázemí škola nabízí (moderní vybavení, odborné učebny, interaktivní tabule, speciální učebna pro speciálně pedagogickou péči, existence školního poradenského pracoviště apod.) Následují údaje získané analýzou školního vzdělávacího programu a dalších dostupných dokumentů školy (výroční zprávy, prezentační materiály školy) a informací, které škola poskytuje na svých webových stránkách. Tato analýza byla zaměřena na to, jak škola sama v dokumentech prezentuje svůj přístup k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a žákům nadaným, zda zdůrazňuje vzdělávání každého žáka tak, aby byl rozvíjen do svého maxima, a zda považuje individuální přístup a integraci za jeden z hlavních záměrů školy. V další části kazuistik jsou potom popsány konkrétní podoby realizace diferenciovaného přístupu učiteli získané pozorováním ve výuce při návštěvě školy a rozhovorem s učiteli, kteří se věnují práci se žáky zkoumaných skupin. Kritéria pozorování a schéma rozhovoru byly již uvedeny v kapitole 1.2.

2.2.1 Základní škola nám. Curieových

Základní škola nám. Curieových se nachází v historické budově na Starém Městě v Praze 1. Budova je více než 120 let stará a od školního roku 2005/2006, kdy byly provedeny stavební úpravy, je kompletně bezbariérová. Vybavení školy je výrazně modernizováno, ve většině tříd je interaktivní tabule. Ze třiceti učeben je jedenáct odborných pracoven, například počítačová nebo učebny jazyků. Ve školním roce 2010/2011 byla vybudována nová pracovna, která má sloužit pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Od roku 2006 se škola zabývá vzděláváním nadaných žáků. Kapacita školy je 630 žáků, ale není zcela naplněna. Přesto v některých ročnících prvního stupně jsou tři paralelní třídy. Kromě prvního a druhého stupně základní školy slouží budova také studentům osmiletého programu Gymnázia prof. Jana Patočky. Učitelé druhého stupně a gymnázia se také z části podílejí na výuce nadaných žáků na prvním stupni jakožto odborníci ve svých oborech. Na škole také působí školní speciální pedagožka, výchovná poradkyně a školní metodička primární prevence, které zajišťují služby školního poradenského pracoviště. Zároveň škola v této oblasti spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou pro Prahu 1, 2 a 4, se kterou konzultuje práci se žáky se specifickými poruchami učení a žáky nadanými. Pomoc ve vzdělávání mimořádně nadaných žáků škole poskytují také další organizace, a to pedagogicko-psychologická poradna Modřany a Centrum nadání o. s.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu ŠANce (Španělština – Angličtina - Němčina), který je zaměřen hlavně na výuku cizích jazyků (angličtina je vyučována již od první třídy). Zároveň je ale v kapitole Zaměření školy uvedeno, že škola pracuje se širokým spektrem žáků, nejen se žáky nadanými, ale také se žáky se specifickými poruchami učení i mentálním handicapem. Tito žáci jsou vzděláváni podle individuálních vzdělávacích plánů a škola se snaží jim zajistit asistenta pedagoga, pokud je jeho přítomnost doporučena poradenským zařízením. Při hodnocení žáků je přihlíženo k míře poruchy. U žáků s mentálním postižením je upraven i obsah vzdělávání podle přílohy RVP ZV upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.

Pro žáky mimořádně nadané existuje na prvním stupni školy od školního roku 2006/2007 speciální program nazvaný „*Integrace mimořádně nadaných žáků do běžné třídy se segregací na předměty matematika a český jazyk*“. Školní vzdělávací program školy opakovaně zdůrazňuje své přesvědčení o významu vrstevnické skupiny pro všechny žáky (včetně žáků mimořádně nadaných a žáků se specifickými vzdělávacími potřebami). Z tohoto přesvědčení také vyplývá cíl projektu integrace mimořádně nadaných žáků: „*Cílem tohoto projektu je umožnit těmto žákům se speciálními vzdělávacími potřebami kontakt s vrstevnickou skupinou a zároveň zajistit vzdělávání na úrovni odpovídající jejich schopnostem.*“ Program je založený na zařazení skupinky mimořádně nadaných žáků do běžné třídy. V některých hodinách a předmětech (převážně matematika a český jazyk) jsou mimořádně nadaní žáci vzdělávání odděleně pod vedením speciálně proškolených učitelů, ostatní předměty absolvují v kmenové třídě, kde třídní učitel individuálně diferencuje výuku. V prvním a ve druhém ročníku jsou mimořádně nadaní žáci vyčleněni z výuky v kmenové třídě a vzdělávání ve zvláštní skupině na 5 hodin matematiky a 8 hodin českého jazyka týdně. K tomu mají navíc jednu hodinu etické výchovy. Stejně jako ostatní spolužáci mají dvě hodiny anglického jazyka týdně, na které jsou žáci rozděleni podle úrovně pokročilosti do 3-4 skupin v každém ročníku. Ve třetím ročníku je upřednostněna nauka o světě, které jsou věnovány 2 hodiny týdně. Po jedné hodině je věnováno matematice a českému jazyku a 3 hodiny ve skupině podle jazykové úrovně angličtině. I nadále mají žáci jednu hodinu etiky za týden. Ve čtvrté a v páté třídě je výuka mimořádně nadaných žáků pojata formou studijních center matematiky a českého jazyka, které se střídají vždy jednou za 14 dní, a projektového vyučování. Vždy 3 hodiny týdně jsou věnovány anglickému jazyku. Navíc mohou žáci od druhé třídy navštěvovat kroužek anglického jazyka, ve třetí a ve čtvrté třídě přírodovědnou nebo humanitní dílnu, od čtvrté třídy výuku druhého cizího jazyka a v páté třídě setkávání s odborníky na různá témata. Tyto aktivity jsou však již zvlášť hrazeny rodiči. Stejně tak mohou žáci navštěvovat některý z bohaté nabídky zájmových kroužků. Mimořádně nadaní žáci se také účastní logické olympiády a řady dalších literárních, sportovních a výtvarných soutěží.

Výuka mimořádně nadaných žáků je zajišťována jednak učiteli 1. stupně (jakožto třídními učiteli kmenových tříd), dále speciálně proškolenými pedagogy, kteří vedou samostatné skupiny mimořádně nadaných žáků, a také dalšími odborníky, např. učiteli cizích jazyků, vyučujícími druhého stupně a gymnázia či speciálním pedagogem. Žák může být do programu pro mimořádně nadané zařazen na žádost rodičů a po vyplnění přihlášky, která musí být doplněna vyjádřením praktického lékaře, školského poradenského zařízení a předškolního zařízení, které dítě navštěvuje. Na žádost zákonných zástupců nebo při nesplnění některých podmínek programu může být žák ředitelkou školy z programu vyřazen.

Na škole se vzdělávají také žáci – cizinci. Podle výroční zprávy školy se na konci loňského školního roku jednalo o 39 žáků (z toho 15 žáků z Ruska, 10 z Ukrajiny, 3 z Běloruska, 2 z Číny, 2 ze Slovenska, 2 z USA a po jenom žákovi z Německa, Bulharska, Izraele, Kazachstánu a Sýrie). Pro tyto žáky škola nabízí kroužek Čeština pro cizince, který probíhá jednou týdně pro každou skupinu žáků. Pro žáky prvních tříd ve čtvrtek pátou vyučovací hodinu, pro 2. – 5. třídu v úterý šestou vyučovací hodinu a pro žáky druhého stupně ve středu sedmou vyučovací hodinu. Ve spolupráci s organizací META působí na škole také asistent pedagoga pro žáky cizince. Pro sociálně slabé žáky i další zájemce škola pořádá program pro budoucí prvňáky s názvem Škola nanečisto. Jedná se o adaptační program zaměřený na rozvoj slovní zásoby, zrakového rozlišování, pravolevé orientace, jemné motoriky a grafomotoriky apod. Program probíhá v jarních měsících po zápisu a vede ho školní speciální pedagožka.

Na této škole bylo pozorováno 5 vyučovacích hodin, z toho čtyři v kmenové třídě a jedna přímo ve skupině nadaných žáků. Pozorování výuky potvrdilo, že v jedné třídě se spolu vzdělávají děti rozmanitého složení, včetně žáků s poruchami učení a chování, ADHD a dětí cizinců. Zároveň je zde integrována skupina žáků mimořádně nadaných. Paní učitelka projevovala maximální snahu diferencovat zadávané úkoly podle úrovně schopností jednotlivých žáků ve všech předmětech. Žáci mají k dispozici velké množství

zajímavých pomůcek, které mohou při výuce využívat (velké papíry, fixy, smazatelné tabulky, kostky, brčka, plastová písmenka, Logico tabulky s velkým množstvím vyměnitelných úkolů, pracovní listy, kartičky se slovy i obrázky, různé deskové hry, tácy s krupicí na trénování psaní, programy na interaktivní tabuli a další. Výuka mimořádně nadaných žáků probíhá v jiné učebně, kam žáci na stanovené hodiny odcházejí. Společně se zde scházejí nadaní žáci ze všech tříd stejného ročníku; maximálně se jedná o 13 žáků, aby bylo možno zachovat individuální přístup k těmto žákům a organizovat náročnější aktivity. Paní učitelka vybírá zajímavá témata, která mohou být u nadaných žáků oblíbená (například vesmír, středověk a příběhy o rytířích apod.). Těm se pak věnují ve čtení a následných úkolech. Všichni nadaní žáci již v první třídě umějí plynule číst, takže je možno pracovat s nimi na náročnějších úkolech a trénovat čtení s porozuměním. Do vyučování je často zařazována projektová výuka, hry a soutěže. Kromě práce ve třídě obohacuje paní učitelka výuku tím, že s žáky chodí na různé exkurze, výstavy, do knihovny apod. Na výuku anglického jazyka jsou žáci jednoho ročníku rozděleni do čtyř skupin podle pokročilosti, od začátečníků až po rodilé mluvčí, kde jsou zařazeni například žáci z bilingvních rodin. Toto rozdělení umožňuje individuálně přistupovat k žákům z hlediska jejich dosavadních znalostí daného jazyka. Například mimořádně nadaná dívka, která je na matematiku a český jazyk zařazena v programu pro nadané žáky, ale nemá žádné zkušenosti s angličtinou, je zařazena do skupiny začátečníků, na druhou stranu chlapec s diagnostikovanou poruchou chování a pozornosti, kvůli níž má problémy s českým jazykem i matematikou, je ale z bilingvní rodiny (otec Američan) a hovoří doma běžně anglicky, je na výuku angličtiny zařazen do nejpokročilejší skupiny.

Základní škola náměstí Curieových má vypracovaný osvědčený program pro nadané žáky na prvním stupni, který funguje už od roku 2006. Nadané děti jsou skupinově integrovány do běžných tříd a na některé hodiny a předměty vyčleňovány a vzdělávány v samostatné skupině tak, aby mohl být maximálně rozvíjen jejich potenciál. Žáky se specifickými vzdělávacími potřebami integruje škola individuálně do běžných tříd a jsou pro ně vypracovávány individuální

vzdělávací plány. Pro žáky s odlišným mateřským jazykem škola nabízí kroužek Čeština pro cizince. Pro sociálně slabé žáky škola organizuje adaptační program pro budoucí prvňáky Škola nanečisto. Z pozorování je možno říci, že žáci mají k dispozici velké množství pomůcek a jsou vzděláváni v podnětném prostředí. Pozorování výuky a rozhovory s paní učitelkou kmenové třídy a paní učitelkou skupiny nadaných žáků potvrdily, že školou nabízený program je funkční a pro žáky přínosný. Obě paní učitelky vykazovaly maximální osobní nasazení v realizaci individuálního přístupu k jednotlivým žákům.

2.2.2 Základní škola Kunratice

Základní škola Kunratice se nachází v Praze – Kunraticích a má dlouholetou tradici, od jejího založení uplynulo již 276 let. V roce 2006 prošla budova rozsáhlou rekonstrukcí a modernizací. Celý areál školy je kompletně bezbariérový. Vyučování probíhá v kmenových třídách a na některé předměty jsou k dispozici odborné učebny, například počítačová pracovna, učebna jazyků nebo taneční sál. Škola má kapacitu 540 žáků, která je téměř zcela naplněna, ve většině ročníků prvního stupně je po třech paralelních třídách, na druhém stupni po dvou třídách. V rámci školního poradenského pracoviště škola zaměstnává školního psychologa. Dalšími členy poradenského týmu jsou výchovná poradkyně, metodička prevence sociálně patologických jevů a školní speciální pedagožka, která je zároveň třídní učitelkou třídy prvního stupně. Škola také spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou pro Prahu 2 - 4.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu KUK (Komunikace – Učení – Kooperace). Jednou z vět hlavního motta programu, které je směřováno přímo k žákům, je: *„Školní program je orientován na tebe, respektuje tvé osobní maximum a individuální potřeby.“* V jedné ze zásad programu je dále uvedeno, že diferencovaný a individuální přístup k žákům je na škole samozřejmostí a že je vytvářen prostor pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami i pro žáky talentované. Na škole podle informací ze školního vzdělávacího programu funguje integrační program, do kterého jsou zařazeni převážně žáci s vývojovými poruchami učení nebo chování a žáci

sociálně znevýhodnění. Škola umožňuje integraci také žákům s méně závažnými poruchami řeči a sluchu. Snahou programu je umožnit „*osobnostní rozvoj každého žáka ve prospěch jeho osobnostního maxima*“. Všem těmto žákům škola nabízí možnost výuky podle individuálního vzdělávacího plánu a hodiny individuálních a skupinových náprav. Výuka má dle programu probíhat v učebně speciální pedagogiky a za pomoci speciálních pomůcek. Integrovaný program ve škole realizuje speciální pedagog a, jak je uvedeno, se svou prací začíná již u zápisu do prvních tříd. Pro budoucí prvňáčky, u nichž hrozí, že by mohli mít problémy spojené se vstupem do školy, vede kurz Hrajeme si na školu, který je zaměřen hlavně na rozvíjení psychických funkcí, zrakové a sluchové rozlišování, logopedické nápravy, rozvoj předčíselných představ a cvičení jemné motoriky. Kurz se koná vždy od února s časovou dotací 1,5 hodiny týdně. Speciální pedagožka navíc v rámci kurzu nabízí konzultace pro rodiče. V prvních ročnících pak škola nabízí péči pomocí Metody dobrého startu, která slouží k odhalení žáků s možnými poruchami učení. V dalších ročnících se speciální pedagožka individuálně nebo skupinově stará o žáky pracující podle individuálních vzdělávacích plánů. Pro žáky nadané jsou od první třídy nabízeny nepovinné předměty a možnost zapojení se do soutěží a působení ve školní samosprávě. Škola také poskytuje velkou nabídku zájmových kroužků. Na škole se vzdělávají také žáci cizinci, těm je nabízeno setkávání ve speciální skupině, kde si mohou opakovat a procvičovat učivo. Ve školním vzdělávacím programu je tato možnost označena jako „*doplňkový program výuky českého jazyka a pomoc při vypracování domácích úkolů*“. Podle výroční zprávy se počet žáků – cizinců na škole neustále zvyšuje. V loňském roce se jednalo již o více než 30 žáků, z toho převážnou část tvoří děti vietnamské národnosti.

Na této škole byly pozorovány 4 vyučovací hodiny, z toho dvě reedukační hodiny pro žáky se specifickými poruchami učení a dvě v kmenové třídě paní učitelky/speciální pedagožky. Rozhovor se školní speciální pedagožkou objasnil a konkretizoval, jak funguje péče o žáky zařazené do integračního programu. Žáci, kteří to nejvíce potřebují, pracují s asistentem

žáka, či asistentem pedagoga, který pomáhá více dětem. V letošním školním roce pracuje na škole 6 asistentů žáka (jedná se o žáky s komplikovanějšími poruchami, jako je vývojová neurologická porucha, porucha chování a emocí, kombinovaná ADHD a SPU, Aspergerův syndrom a autismus) a 3 asistenti pedagoga, kteří jsou dle slov paní učitelky často významnou pomocí dětem s problémy. Pro děti s těžšími poruchami jsou sepsány individuální vzdělávací plány. Všichni žáci jsou individuálně integrováni do běžných tříd a pouze na jednu hodinu týdně odcházejí pracovat do speciální skupiny pod vedením speciálního pedagoga. Učitelé individuálně diferencují výuku a tolerují výkony žáků v určitých oblastech. V současné chvíli je na škole integrováno celkem 29 dětí, z toho 20 na prvním stupni. Speciální pedagožka se věnuje jednu hodinu týdně každé ze tří prvních tříd. Ve druhém ročníku pracuje s dětmi všech paralelek dohromady jednu hodinu týdně (v současné době se jedná o 12 žáků a speciální pedagožce vypomáhá asistentka pedagoga). V tomto ročníku se ještě nejedná o žáky s vyšetřením potvrzujícím poruchu učení, protože ty se dají diagnostikovat až ve druhém pololetí druhé třídy. Ve třetím ročníku se paní učitelka věnuje skupince osmi žáků také jednu hodinu týdně. Ve čtvrtém ročníku, vzhledem k vyššímu počtu diagnostikovaných žáků, jsou děti rozděleny na dvě skupiny, z nichž každé speciální pedagožka věnuje jednu hodinu týdně. V pátém ročníku mají žáci stejně tak jednu hodinu náprav týdně, jedná se o jednu skupinu žáků z obou paralelních tříd. Výuka probíhá v učebně speciálního pedagoga, která však v současné době z nedostatku prostor slouží také jako učebna jazyků a místnost využívá rovněž oddělení anglické družiny. Reedukační hodiny jsou v rozvrhu pevně stanoveny, probíhají v rámci vyučování, v ranních a dopoledních hodinách, kdy kmenová třída má výuku českého jazyka. Paní učitelka využívá osvědčené programy, v první třídě je to Metoda dobrého startu, dále KUPOZ (program pro rozvoj pozornosti) a KUPREV (program zaměřený na orientaci dítěte ve světě). Další metodou, kterou paní učitelka může zařadit, je program pro rozvoj kognitivních dovedností podle Feuersteina. Nabízí také zařazení do terapeutické skupiny Duha, která je určena dětem s různými obtížemi, například úzkostným, ze sociálně slabších rodin, majícím problémy se začleněním do skupiny vrstevníků apod. Mezi

pomůcky a pracovní listy, které paní učitelka nejvíce využívá, patří materiály od dr. Zelinkové, dr. Pokorné a Bednářové a různé publikace z Dyscentra v Korunovačnické ulici. V současné době není na škole žádný žák, který by byl diagnostikován jako nadaný. Z dřívějších let má škola zkušenosti se žáky nadanými na sport a hudbu. Pro nadané žáky a stejně tak pro žáky - cizince nabízí škola možnost vypracování individuálního vzdělávacího plánu. U žáků s odlišným mateřským jazykem se tak děje na základě otestování úrovně porozumění a řeči po příchodu do školy. Učitelé se snaží žákům – cizincům co nejvíce pomoci překonat jazykovou bariéru, a to pomocí nabídky doučování třídním učitelem i speciálním pedagogem. Další podporu nabízí paní učitelka, která je každé odpoledne ve školní knihovně a žáky, kteří přijdou, doučuje a pomáhá jim s vypracováváním domácích úkolů, pokud o to požádají. Této možnosti nevyužívají jen žáci – cizinci, ale také děti ze sociálně slabého prostředí nebo děti, na které pracovní vytížení rodiče nemají odpoledne čas. Služba je to nyní bezplatná a využívá ji denně 20 - 25 žáků. Dle slov speciální pedagožky je velice prospěšná, u všech žáků prý dochází brzy k výraznému pokroku a i k lepšímu vztahu k práci.

Základní škola Kunratice poskytuje integrační program pro žáky se specifickými poruchami učení a chování i pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Z rozhovoru se speciální pedagožkou je možno konstatovat, že škola má zkušenosti také s integrací komplikovanějších poruch (například žáků s autismem). Škola myslí i na nadané žáky, přestože v současné době žádný takový žák není ve třídách školy diagnostikován. O děti se SPUCH pečuje speciální pedagožka, která zároveň působí jako třídní učitelka ve třídě prvního stupně. Přes omezené časové možnosti se snaží žákům maximálně věnovat, což potvrdilo pozorování její výuky. Poskytuje jim skupinově hodiny náprav, vždy v jedné skupině jsou žáci stejného ročníku a hodiny probíhají dopoledne v rámci vyučování (v době, kdy kmenová třída má hodinu českého jazyka) jedenkrát týdně pro každou skupinu. Pro žáky – cizince je navíc na škole zřízena služba odpoledního doučování, kdy si žáci mohou přijít vypracovat domácí úkoly do školní knihovny a požádat paní učitelku o pomoc a

dovysvětlení látky. Tuto možnost využívají i další skupiny žáků (děti ze sociálně slabých rodin a děti pracovně vytížených rodičů) a dle slov speciální pedagožky je pro žáky velice přínosná.

2.2.3 Základní škola Meteorologická

Základní škola Meteorologická sídlí na okraji městské zástavby v Praze – Libuši vedle Modřanské rokle a vzdělává se v ní přibližně 300 žáků ve 14 třídách. Kromě kmenových tříd mohou učitelé k výuce využívat odborné pracovny, například počítačovou učebnu a učebnu s interaktivní tabulí. Na škole funguje školní poradenské pracoviště, které sestává z výchovného poradce, metodika prevence sociálně patologických jevů a školní psycholožky/speciální pedagožky. Pracoviště pomáhá dětem s výukovými, jazykovými i osobními problémy. Škola spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou Barunčina v Praze 12 – Modřanech.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu Škola pro každého. Již název naznačuje snahu nabídnout takový program vzdělávání, který by vyhovoval širokému spektru žáků. V charakteristice programu je pak vysvětleno: *„Vzhledem k různorodé skladbě našich žáků je naší ambicí umět se postarat o všechny, od nadaných po handicapované a jazykově znevýhodněné. Při tom spolupracujeme se zřizovatelem, školskou radou, radou rodičů, pedagogicko-psychologickou poradnou v Modřanech, zástupci vietnamské komunity a s dalšími partnery.“* Kromě běžných tříd (nazývaných třídy AMOS, podle Jana Ámose Komenského) škola nabízí ve svém programu alternativní třídy inspirované pedagogikou Marie Montessori (třídy MONTESSORI), ve kterých se společně vzdělávají žáci různých ročníků, mají možnost samostatné volby úkolu a pomůcek a jsou hodnoceni slovně. Cíle a obsah vzdělávání jsou přitom v obou typech tříd stejné. Žáci se specifickými vzdělávacími potřebami jsou do tříd individuálně integrováni, na doporučení odborného pracoviště jsou jim sepsány individuální vzdělávací programy, v některých případech mají k dispozici asistenta pedagoga. Kromě toho škola organizuje speciálně pedagogickou péči pro jednotlivce nebo malé skupiny žáků pod vedením

speciálního pedagoga. Žáci se specifickými poruchami učení mají také od 4. ročníku dvě hodiny českého jazyka navíc (cvičení z českého jazyka).

Jak škola uvádí na svých webových stránkách, děti - cizinci tvoří již několik let asi desetinu žáků školy. V loňském roce to bylo dle výroční zprávy školy celkem 44 žáků (25 z Vietnamu, 11 z Číny, 3 z Ruska, a po jednom žáku z Bulharska, ze Slovenska, Moldávie, Ukrajiny a Myanmaru). Školní vzdělávací program zdůrazňuje význam vrstevnické skupiny pro tyto žáky, kteří jsou proto integrováni do běžných tříd: *„Vycházíme ze zkušenosti, že pobyt mezi stejně starými dětmi v přirozeném prostředí je nejefektivnějším prostředkem pro odstranění jazykové a kulturní bariéry. Výhodou je, že v naší škole je již dostatek žáků – cizinců, kteří mohou být nově příchozím dostatečnou oporou.“* Kromě toho škola již několik let zajišťuje výuku českého jazyka pro cizince a od 4. ročníku také přidává žákům s odlišným mateřským jazykem dvě hodiny českého jazyka navíc. Od ledna 2011 škola spolupracuje při výuce žáků – cizinců s organizací META. Ta poskytuje škole pomoc v několika oblastech tím, že zajišťuje asistenci při výuce, skupinovou výuku žáků bez znalosti českého jazyka, individuální výuku žáků – cizinců a odpolední doučování dle potřeb jednotlivých žáků.

Pro žáky se sociálním znevýhodněním škola nabízí vzdělávání v přípravné třídě. *„Přípravná třída je rovněž vhodná pro děti s odkladem školní docházky, se sníženou koncentrací pozornosti, se sníženou koordinací pohybu, s vadou řeči, s grafomotorickými obtížemi, s jazykovým znevýhodněním a se zdravotním oslabením.“* Cílem přípravné třídy je připravit děti na vstup do první třídy a předejít případnému školnímu neúspěchu. Výuka probíhá od 8 hodin do 11:40, ráno i odpoledne mohou děti navštěvovat školní družinu. Ve třídě je 7 až 15 dětí. Součástí výuky jsou například aktivity na rozvoj zrakového a sluchového vnímání, naslouchání, soustředění, rozvoj jazyka a komunikace, matematických představ a dále také hudební, výtvarná, pracovní a tělesná výchova a vytváření sociálních a hygienických návyků. Program nabízí i individuální speciální pedagogickou péči (logopedii a depistáž).

Nadaným žákům škola nabízí individuální vzdělávací plány, zapojení do specifických úkolů a projektů, účast ve výuce některých předmětů se staršími žáky, individuální výuku ve třídách Montessori, vynechání ročníku, možnost účastnit se soutěží, olympiád, výstav, práci v žákovské samosprávě a další. Již od čtvrtého ročníku mají žáci také možnost vybrat si z nabídky volitelných předmětů, například druhý cizí jazyk (tím je zpravidla němčina nebo ruština, anglický jazyk je vyučován od první třídy) nebo přírodní vědy (prohloubená výuka přírodopisu, vlastivědy, ekologické a environmentální výchovy, chovatelství, pěstitelství, fyziky a informatiky).

Na této škole bylo pozorováno 6 vyučovacích hodin v rozmanitých třídách (přípravná třída, Montessori třída, čeština pro cizince, cvičení z češtiny pro žáky se specifickými poruchami učení a kmenová třída s individuální integrací za pomoci asistenta pedagoga). Dle slov výchovné poradkyně, se kterou byl proveden rozhovor, se na škole v současné době vzdělává 25 integrovaných žáků s vypracovanými individuálními plány a na padesát dalších žáků má doporučeno určité zohlednění při výuce. V letošním školním roce pomáhají ve vyučování integrovaným žákům dvě asistentky pedagoga, jedna v první třídě a jedna ve třídě Montessori, obě z řad maminek dětí ze školy. Z finančních důvodů není zatím možné řady asistentek rozšířit, přestože děti, které jejich péči potřebují, je na škole větší množství. Každá asistentka se tak v uvedených třídách stará o více žáků. V ostatních třídách o integrované žáky individuálně pečují třídní paní učitelky. Od čtvrté do sedmé třídy mají žáci se specifickými poruchami učení a pozornosti v rámci volitelných předmětů dvě hodiny českého jazyka pod vedením výchovné poradkyně navíc. Jedná se o tzv. cvičení z češtiny, kde žáci uvedených ročníků společně v menší skupině docvičují učivo, které jim činí problémy. V letošním roce se těchto hodin účastní deset žáků (8 chlapců a 2 dívky). Paní učitelka k výuce využívá kopírovatelné pracovní listy, které si každý žák zakládá do složky, a zařazuje také různé typy uvolňovacích a aktivizačních cvičení.

Přípravnou třídu navštěvuje 7 dětí (3 dívky a 4 chlapci). Jedná se o žáky se specifickými poruchami chování, děti – cizince a jinak sociálně

znevýhodněné. Přes nízký počet žáků ve třídě hodnotí paní učitelka práci jako velmi náročnou právě z důvodu výskytu komplikovanějších poruch chování. Řízené zaměstnání (například vypracovávání pracovního listu nebo společnou hru) prokládá paní učitelka volnou hrou dle zájmu dětí. Děti se neklasifikují a na konci roku rodiče získají stručné slovní hodnocení, s jakými výsledky dítě třídu absolvovalo.

Český jazyk pro cizince zajišťovaný ve spolupráci s organizací META probíhá třikrát týdně (vždy v úterý, ve středu a ve čtvrtek první dvě hodiny), ostatní výuku absolvují žáci – cizinci ve své kmenové třídě. Hodiny probíhají pod vedením paní učitelky se zkušenostmi s výukou češtiny jako cizího jazyka a účastní se jich osm žáků (všichni původem z Číny nebo Vietnamu) z různých tříd (společně se zde vzdělávají žáci 2., 4., 5., 6. a 8. ročníku). Výuka probíhá ve speciální menší místnosti k tomu určené, žáci tedy mají možnost využívat plakáty (s gramatickými tabulkami apod.), které společně s paní učitelkou vytvářejí a připevňují na zdi třídy, aby jim dále sloužily při učení. Z dalších materiálů používá paní učitelka učebnice Domino – Český jazyk pro malé cizince a vlastní pracovní listy.

Velmi individualizovaná výuka probíhá ve dvou Montessori třídách. V jedné třídě jsou společně žáci různého věku (různých ročníků). V prvním pololetí se zkušebně jednalo o žáky 1. - 6. ročníku, od pololetí ale z organizačních důvodů (žáci již na polovinu hodin odcházeli do běžných tříd) bylo od tohoto modelu upuštěno a nadále jsou v jedné třídě pouze žáci prvního stupně (tedy 1. - 5. ročníku). I tak mají žáci anglický jazyk společně s běžnými třídami a na některé hodiny tedy odcházejí z kmenové Montessori třídy. Ve třídě je okolo 15 žáků, tedy menší množství než v běžných třídách a je zde uplatňován jeden ze základních principů pedagogiky Marie Montessori, kterým je svobodná volba. Každý žák má možnost volit si, na čem bude pracovat a v jakém pořadí, vybrat si místo, kde se bude učit (v lavici, na koberci, u počítače, u knihovny,...) a zvolit si, zda se bude učit samo, se spolužákem či za pomoci učitele. Když se pro nějakou činnost rozhodne, je ale jeho povinností ji dokončit. Každý žák má svoje portfolio, jehož součástí je konkrétně pro něho

vypracovaný celoroční plán a také individuální dohody o práci, kterou dítě bude dělat. Společně se třída účastní různých projektů. Děti mají k dispozici velké množství různých, zdaleka nejen Montessori, pomůcek, které mohou při vyučování využívat. Žáci nejsou hodnoceni známkami, paní učitelka využívá procenta a na vysvědčení jsou děti hodnoceny slovně.

Základní škola Meteorologická se snaží nabídnout takový program vzdělávání, aby co nejvíce vyhovoval širokému spektru žáků. Návštěva školy potvrdila, že na škole všechny nabízené možnosti fungují. Pro předškoláky se sociálním znevýhodněním a dalšími problémy nabízí škola přípravný ročník. Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami i žáci mimořádně nadaní jsou individuálně integrováni do běžných tříd. Záleží na učiteli, jak kvalitně dokáže výuku diferencovat. Škola nabízí také alternativní třídy, které jsou inspirované pedagogikou Marie Montessori a ve kterých jsou společně vzděláváni žáci různých ročníků. V těchto třídách probíhá velice individualizovaná výuka a každý žák je vzděláván podle vlastního plánu. Žákům je také k dispozici velké množství pomůcek. Pro žáky s odlišným mateřským jazykem, kterých se na škole učí velké množství, jsou k dispozici ve spolupráci s organizací META v rámci výuky třikrát týdně hodiny českého jazyka pro cizince. Zajímavostí školy jsou také volitelné předměty již od čtvrtého ročníku. Žáci si mohou volit druhý cizí jazyk nebo přírodní vědy. Žáci se specifickými poruchami učení chodí místo toho na hodiny speciální češtiny pod vedením výchovné poradkyně.

2.2.4 Základní škola Na Chodovci

Základní škola Na Chodovci se nachází na okraji sídliště Spořilov. Na školu sídlištního typu se jedná o poměrně malou školu, vzdělává se v ní 270 žáků, v každém ročníku je jedna nebo maximálně dvě třídy. Učebny jsou vybaveny novým nábytkem, v prvních a druhých třídách jsou také instalovány interaktivní tabule. Kromě kmenových tříd jsou žákům k dispozici odborné učebny, například učebna jazyků nebo počítačová pracovna. Menší místnost slouží také jako pracovna speciálního pedagoga, určená pro práci s malou skupinou dětí se specifickými poruchami učení. Na škole působí výchovný poradce, metodik prevence a speciální pedagožka, která je zároveň třídní

učitelkou třídy prvního stupně. Většina učitelek prvního stupně má osvědčení z kurzů práce s dětmi se specifickými poruchami učení a chování a pedagogické diagnostiky. Škola také spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou, z níž do školy pravidelně dochází psycholog.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu Škola základ života. Jedním ze základních bodů programu je otevřenost školy, mimo jiné ve smyslu otevírání cesty ke vzdělání všem žákům bez rozdílu nadání. V kapitole Vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných jsou popsány možnosti, které škola v této oblasti nabízí. Jednou z nich je vypracování individuálního vzdělávacího plánu, který žák může získat na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny. V případě potřeby je také pro daného žáka doporučeno slovní hodnocení. Pro žáky se specifickými poruchami učení nabízí škola kroužek náprav, který vede učitelka/speciální pedagožka. Žákům s odlišným mateřským jazykem pomáhají učitelé individuálně vybírat vhodné knihy, vyhledávat jazykové kurzy a doplňovat znalosti jazyka i učiva v individuálních konzultacích. Žáci mimořádně nadaní mají možnost pracovat na náročnějších úkolech, individuálních projektech a referátech a mohou se zúčastňovat různých soutěží a olympiád. Ojedinele mohou také navštěvovat některé hodiny se žáky vyšších ročníků. Angličtina je vyučována již od prvního ročníku, takže jazykově nadaní žáci mají možnost svůj talent rozvíjet hned od počátku. Škola nabízí ještě další variantu vzdělávání nadaných žáků a to formou tzv. „Dohody“. „Dohoda“ vzniká mezi učitelem, žákem a rodičem a jejím obsahem je to, na čem bude žák pracovat v době, kdy se ostatní učí něco, co on již umí. Práce může mít různé podoby, například bádání, práce na počítači, literární práce apod.

Pro budoucí prvňáčky škola nabízí program Chodovecká školička, který se koná od poloviny listopadu jedenkrát týdně, vždy v pondělí od 15 do 15,45 hodin. Ve vedení těchto setkání se střídají paní učitelky prvního stupně, účast je pro děti bezplatná. Cílem je seznámení s prostředím školy a také docvičení některých dovedností tak, aby se děti mohly bezproblémově začlenit do první

třídy. Zařazovány jsou například cvičení na rozvoj motoriky, početních představ, odstraňování vad řeči a další. Součástí jsou také konzultace s rodiči.

Na této škole byly pozorovány 4 vyučovací hodiny. Z toho tři hodiny ve výuce paní učitelky/speciální pedagožky v její kmenové třídě a jedna hodina kroužku náprav pro žáky se specifickými poruchami učení. Dle informací získaných z rozhovoru se speciální pedagožkou se v současné době na škole vzdělává 15 integrovaných žáků s individuálním vzdělávacím plánem, z toho 9 na prvním stupni. Dalších 14 dětí má doporučeno různé typy zohlednění (3 na prvním a 11 na druhém stupni). Každé integrované dítě může chodit bezplatně na kroužek náprav, který vede speciální pedagožka. Pomoc je nabízena i dětem bez integrace, pro ně se ale jedná o kroužek placený a účast je jim umožněna, pouze pokud není překročen limit počtu dětí. Kroužek probíhá vždy v pondělí a ve středu, každé dítě se ho účastní jednou týdně ve vybraném termínu. Celkem tuto možnost využívá 11 žáků, počet žáků na kroužku se tedy pohybuje mezi 5-6 žáky. Jedná se o žáky různých ročníků, jeden žák je z první a jeden z druhé třídy, šest ze třetí, dva z páté a jeden ze šesté třídy. Vzhledem k tomu, že speciální pedagožka zároveň učí na plný úvazek v první třídě, kroužek se koná v odpoledních hodinách. Tím jsou také ovlivněny metody a formy práce. Paní učitelka se snaží pracovat s dětmi zajímavou formou, využívat hru, interaktivní tabuli, programy na počítači a zařazuje také relaxaci. Střídá i prostředí, ve kterém výuka probíhá; využívá speciálně pedagogickou pracovnu, kde má k dispozici reedukační pomůcky (např. tabulky na čtení pro dyslektiky, „mačkácí“ tabulky na rozlišování tvrdých a měkkých slabik, kostky, kartičky a jiné), svou kmenovou třídu z důvodu možnosti práce s interaktivní tabulí a počítačem (např. výukový program Dětský koutek od Terasoft, internetové stránky pomáhající v učení dětem se specifickými poruchami učení KamiNet) a také učebnu jazyků, kde jsou k dispozici sluchátka pro každého žáka, což je výhodné nejen pro poslech v cizím jazyce, ale také pro výuku čtení. Se žáky paní učitelka také procvičuje logopedická cvičení, která mají zadaná od logopeda.

Základní škola Na Chodovci nabízí individuální integraci pro žáky se specifickými poruchami učení i žáky sociálně znevýhodněné. Zajímavou variantou, kterou škola nabízí pro vzdělávání nadaných žáků, jsou tzv. individuální „Dohody“, které vznikají mezi učitelem, žákem a rodičem a jejichž obsahem je to, na čem bude žák pracovat v době, kdy se ostatní učí něco, co on již umí. Škola poskytuje také služby speciálního pedagoga; vzhledem k tomu, že ale školní speciální pedagožka zároveň učí na plný úvazek na prvním stupni, reedukační péče o žáky se specifickými poruchami probíhá pro každou skupinu dětí pouze jedenkrát týdně v odpoledních hodinách. Vzhledem k tomu, že žáků se SPU není na škole mnoho, jedná se o skupinu 5 – 6 žáků, což je ještě vhodný počet pro zajištění individuálního přístupu, jak potvrzují zkušenosti školní speciální pedagožky. Ve výuce diferenciací velice závisí na jednotlivých třídních učitelích.

2.2.5 Základní škola Na Líše

Základní škola Na Líše sídlí v Michli na Praze 4. Historie školy sahá až do padesátých let 19. století, současná školní budova byla otevřena roku 1984 a od roku 1998, kdy prošla rekonstrukcí a modernizací, je kompletně bezbariérová, což umožňuje integraci i žáků tělesně postižených. Škola má kapacitu kolem 500 žáků, v současné době jsou v každém ročníku jedna až dvě třídy. Škola spolupracuje se speciálními pedagogickými centry a pedagogicko-psychologickou poradnou. Externí speciální pedagožka zajišťuje ve škole jednou týdně logopedickou péči a reedukaci specifických poruch učení. Jednou za měsíc do školy dochází také školní psycholog z pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 4.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu Stavíme mosty. Podstatu názvu vysvětluje následovně: *„Název vzdělávacího programu charakterizuje snahu o odstraňování jakýchkoliv bariér bránících rovnému přístupu ke vzdělání bez ohledu na tělesné možnosti a duševní schopnosti dítěte a vyjadřuje i záměr školy poskytnout dětem vzdělání především v takových oblastech, které vedou k porozumění a dorozumívání mezi lidmi navzájem.“* Škola se prezentuje jako škola, jejímž hlavním cílem je poskytnout

základy všeobecného vzdělání všem dětem bez rozdílu. Podle toho, co uvádí ve svém školním vzdělávacím programu, se dá předpokládat, že se věnuje opravdu širokému spektru žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Kromě žáků se specifickými poruchami učení a sociálním znevýhodněním integruje škola od roku 2002, kdy je bezbariérovou školou, také žáky s tělesným handicapem a od roku 2005 i s lehkým mentálním postižením. Chce se také více zaměřit na péči o mimořádně nadané žáky a omezit tak jejich odchod na víceletá gymnázia. Školní vzdělávací program Stavíme mosty má čtyři základní pilíře: zaměření na informatiku, na výtvarnou výchovu, na cizí jazyky a na integraci. Všechny čtyři pilíře jsou pro diferenciaci výuky zajímavé. První tři pilíře nabízejí vhodné podmínky pro žáky nadané v různých oblastech – již od první třídy mají žáci příležitost učit se práci na počítači a anglickému jazyku. Pro žáky nadané na výtvarnou výchovu je nabízeno rozšířené vyučování výtvarné výchovy, výtvarných technik a dalších esteticky zaměřených předmětů a projektů. Čtvrtý pilíř – zaměření na integraci – poukazuje na snahu školy věnovat se nadstandardně začleňování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných do běžných tříd a vytvářet pro ně vhodné podmínky. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami probíhá formou individuální integrace v běžných třídách, každý žák má na základě doporučení školského poradenského zařízení vypracovaný individuální vzdělávací plán. Jedenkrát týdně se žákům v rámci reedukace poruch učení a logopedické péče věnuje externí speciální pedagožka. Od školního roku 2006/2007 na škole působí několik asistentů pedagoga. Pro žáky mimořádně nadané škola ve svém programu nabízí možnost individuálního vzdělávacího plánu, práci na náročnějších samostatných úkolech a projektech, řízení práce ve skupinách a účast na různých soutěžích, olympiádách a turnajích. Škola integruje také žáky s odlišným mateřským jazykem. Podle výroční zprávy se v loňském školním roce na škole vzdělávalo 12 žáků – cizinců (z toho 5 z Vietnamu). Zajímavostí, kterou nabízí školní vzdělávací program, je, že spolužáci připraví pro žáka - cizince obrázkový slovník základních slov nutných pro komunikaci ve škole. Je zde uvedeno, že se škole také osvědčilo označení osob a věcí v žákově okolí jmenovkami a štítky s českými nápisy. Pro

předškolní děti před nástupem do první třídy, které se neseadně adaptují na nové prostředí nebo mají problémy s výslovností (součástí kurzu je logopedie), pořádá škola program s názvem Začít spolu. Program probíhá vždy od února jednou týdně.

Na této škole byly pozorovány čtyři hodiny ve výuce v kmenové třídě. Dle rozhovoru s paní učitelkou je možno potvrdit, že na škole fungují individualizační principy. Jsou zde individuálně integrováni žáci se specifickými poruchami učení a chování, žáci s mentálním postižením, s kombinovaným postižením (sluchu, zraku a motoriky), s Aspergerovým syndromem a s Touretteovým syndromem. Pro 25 žáků je vypracován individuální vzdělávací plán. Kromě toho do školy jednou týdně dochází speciální pedagožka, která se žáky pracuje v reedukačních hodinách. Zároveň jim poskytuje logopedickou péči. Žákům s poruchou pozornosti speciální pedagožka nabízí program KUPOZ (program na zlepšení soustředění pozornosti). Škola spolupracuje s různými speciálně pedagogickými centry podle druhu postižení či znevýhodnění a také s pedagogicko-psychologickou poradnou ve Francouzské ulici. Na práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami se také v letošním školním roce podílí 6 asistentek pedagoga. Pro žáky se zdravotním postižením je ve škole zřízena speciální místnost sloužící k relaxaci a rehabilitaci. Díky pomoci od Nadačního fondu Veolia mohla škola nakoupit různé pomůcky sloužící nejen k relaxaci, ale také k rozvoji motoriky, smyslového vnímání apod. Děti se zdravotním postižením mohou také odpoledne zdarma navštěvovat kroužek keramiky. Žákům sociálně znevýhodněným a cizincům učitelé nabízejí individuální doučování, pro žáky nemluvící českým jazykem vytvářejí překladové slovníky. Před vstupem do první třídy mají tito žáci možnost se zdokonalit v jazykových, řečových, motorických a dalších dovednostech díky kurzu pro budoucí prvňáčky Začít spolu. V současné době na škole není žádný žák diagnostikovaný jako nadaný. Pro rozvoj a podporu nadání škola nabízí rozšířenou výuku výtvarných a estetických činností, anglického jazyka a počítačů. Kromě toho poskytuje nabídku zájmových kroužků.

Základní škola Na Líše poskytuje individuální integraci velkému spektru žáků se znevýhodněními či postiženími, včetně žáků tělesně a mentálně postižených. Péče o tyto žáky probíhá formou individuálních vzdělávacích plánů často za pomoci asistenta pedagoga, v současné době na škole pracuje šest asistentek. Pro žáky zdravotně postižené má škola speciální relaxační a rehabilitační místnost vybavenou množstvím speciálních pomůcek. Se žáky se specifickými poruchami učení a chování pracuje jedenkrát týdně externí speciální pedagožka. Žákům s odlišným mateřským jazykem poskytují učitelé individuální pomoc a vytvářejí pro ně překladové slovníčky. Škola myslí i na nadané žáky, přestože v současné době na škole žádný takový není diagnostikován. Nabízí pro ně rozšířenou výuku některých předmětů. Pozorování potvrdilo, že třídní učitelka dokáže vhodně výuku diferenciovat.

2.2.6 Základní škola Na Smetance

Základní škola Na Smetance se nachází v novorenesanční budově z konce 19. století v oblasti Královských Vinohrad. Je řazena mezi středně velké školy; přestože kapacita školy je 550 žáků, navštěvuje ji kolem 280 žáků a většinu ročníků tvoří dvě třídy. Každá třída má svou kmenovou třídu a dále má možnost využívat odborné učebny, například počítačovou pracovnu, výtvarnou a keramickou učebnu, či hernu se zrcadlovou stěnou. Svou vlastní místnost má také speciální pedagog, v ní jsou realizovány hodiny náprav specifických poruch učení a výuka přípravné třídy. Ve školní družině je instalovaná interaktivní tabule, kterou v dopoledních hodinách mohou využívat pro výuku učitelé prvního stupně. Škola má vlastní školní poradenské pracoviště ve složení: výchovný poradce pro 1. stupeň a speciální pedagog, výchovný poradce pro 2. stupeň a metodik prevence. Na částečný úvazek škola zaměstnává školního psychologa. Zároveň spolupracuje s psychologkou a speciální pedagožkou z pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 1, 2 a 4 a také s odborníky z logopedické ambulance a kliniky. Při řešení závažnějších problémů učení a chování žáků či špatného rodinného prostředí pomoc škole poskytuje také Humanitní odbor. Dále výchovné poradkyně

spolupracují s centry zaměřenými na pomoc problémovým žákům – Trigon, Barevný svět dětí a APLA.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu Všeobecně vzdělávací škola. Své zaměření škola prezentuje následovně: *„Koncepční záměr vychází z nových celospolečenských potřeb. Cílem je nabídnout každému žáku školy cestu celým vzdělávacím procesem tak, aby získal nejen povinné penzum vzdělání, ale mohl se v oblasti svých zájmů zaměřit na rozšíření svých znalostí a rozvoj všech kompetencí, které mu usnadní další profesní orientaci v životě.“* Mezi základními výchovně vzdělávacími strategiemi naplnění školního vzdělávacího programu pak uvádí jako jedny z důležitých bodů nutnost respektovat jedinečnost a také integrovat handicapované žáky. Dá se předpokládat, že škola systematicky pečuje o všechny žáky se specifickými vzdělávacími potřebami již od předškolního věku. Podle informací ve školním vzdělávacím programu škola ve spolupráci se spádovou mateřskou školou zajišťuje adaptační kurz pro předškoláky a pro žáky se sociálním znevýhodněním otevírá přípravnou třídu. Do této třídy jsou zařazováni žáci s odkladem školní docházky a s doporučením odborného pracoviště, maximálním počtem v této třídě je 15 dětí. Cílem je připravit děti na bezproblémové zařazení do prvního ročníku a předcházet tak jejich neúspěchům ve školním prostředí. V prvních třídách pak školní speciální pedagog provádí test rizik specifických poruch učení; pokud se v něm projeví ohrožení poruchou učení či naopak nadání, je doporučeno následné vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou na základě žádosti zákonných zástupců a posudku odborného pracoviště vypracovávány individuální vzdělávací plány. Výuka žáků s IVP je zajišťována v běžných třídách, v případě závažných handicapů za účasti asistenta pedagoga (dle výroční zprávy školy v loňském roce na škole působilo 8 asistentů pedagoga). Zároveň je výuka v některých hodinách nahrazena individuálním nebo skupinovým vyučováním pod vedením speciálního pedagoga, které je zaměřeno na reedukaci specifických poruch učení a chování. I žákům se sociálním znevýhodněním může být v případě potřeby

vypracován individuální vzdělávací plán. Jak škola uvádí na svých internetových stránkách, téměř v každé třídě jsou žáci jiné národnosti či z bilingvních rodin. Podle výroční zprávy školu v loňském školním roce navštěvovalo 39 žáků cizinců (jednalo se o 11 žáků z Ukrajiny, 5 z Ruska, po 3 z Polska a Srbska, po 2 ze Slovenska, Alžírsko, Vietnamu a Číny a po jednom žákovi z Kanady, Makedonie, Gruzie, Moldávie, Kazachstánu, Arménie a Nigérie). Škola navíc pro žáky, kteří nemluví českým jazykem, nabízí kroužek Hezky česky. Pro výuku češtiny učitelé používají učebnici Domino – Český jazyk pro malé cizince. Škola také spolupracuje s organizací META, sdružením pro příležitosti mladých migrantů.

Vedle práce s dětmi se specifickými vzdělávacími potřebami se škola zaměřuje také na vyhledávání nadaných žáků, a to i mezi žáky, kteří současně trpí vývojovými poruchami učení a chování. Nadaní žáci mají možnost být vzděláváni podle individuálního vzdělávacího plánu, využívat rozšiřující učebnice a další učební pomůcky, účastnit se výuky některých předmětů ve vyšších ročnících či být přeřazeni do vyššího ročníku bez absolvování předchozího. Také mají možnost účastnit se různých soutěží a olympiád. Výuka anglického jazyka probíhá již od první třídy, takže žáci nadaní na jazyky mohou rozvíjet svůj talent již od počátku školní docházky.

Na této škole byly pozorovány čtyři hodiny vedené speciální pedagožkou, z toho tři v přípravné třídě a jedna reedukační hodina pro žáky se specifickými poruchami učení. Rozhovor se speciální pedagožkou a pozorování ověřily, že na škole jsou opravdu realizovány možnosti, které oficiálně nabízí. Přípravná třída funguje každý den od 7.45, kdy se děti začínají scházet ve třídě, do 12.30, kdy odcházejí domů, nebo mohou jít do školní družiny. V rámci dopoledne se jim věnuje speciální pedagožka střídavě s vychovatelkami školní družiny. Pod vedením speciální pedagožky se děti věnují cvičením k rozvoji oslabených oblastí. Velký důraz je kladen na rozvoj hrubé i jemné motoriky, grafomotoriky, zrakového a sluchového rozlišování, správné výslovnosti, matematických představ, orientace v prostoru a zároveň se adaptují na školní prostředí. Speciální pedagožka také děti seznamuje s klasickými českými pohádkami,

kteře obzvláště děti cizinců často neznají, a vstup do první třídy jejich znalost předpokládá. Od toho se také odvíjí název vzdělávacího programu přípravné třídy S pohádkou do školy. S vychovatelkami se děti věnují činnostem výtvarným, hudebním (obzvláště klasickým lidovým písničkám), tělovýchovným, včetně pobytu venku a hře dle zájmu dětí. Do třídy jsou zařazovány děti s odkladem školní docházky, sociálně znevýhodněné, často z důvodu neznalosti nebo nedostatečné znalosti českého jazyka a děti nezralé pro vstup do první třídy, a to vždy na doporučení školského poradenského zařízení. V současné době třídu navštěvuje 15 dětí, což je také nejvyšší možný počet. Většina z nich jsou cizinci s nedostatečnou znalostí českého jazyka nebo děti trpící dysfázií (porucha řečových funkcí, kdy dítě do určité míry nechápe významy slov). Vzhledem k poměrně velkému množství dětí na tento typ třídy pomáhá speciální pedagožce asistentka pedagoga, aby bylo možno zajistit co nejvíce individualizovaný přístup k jednotlivým dětem. Výuka probíhá ve třídě speciálního pedagoga, která je pokrytá kobercem a plná nejrůznějších pomůcek, her, knih, map, plakátů apod. K dispozici jsou i netradiční pomůcky jako například pro rozvíjení hrubé motoriky žebřiny a lano ke šplhání, jízdní kola postavená ve stojanu, či balanční plošinky. Ve třídě jsou také tři počítače s výukovými a nápravnými programy. Dá se říci, že se jednoznačně jedná o příjemné a velmi podnětné prostředí. Každý žák má na lavici k dispozici vlastní „bzučák“ (pomůcku na rozlišování délky samohlásek), trojhranné pastelky a fixy. Za hezky provedenou práci děti sbírají „smajlíky“, které si shromažďují do malé plastové místičky na lavici a mohou jich určitý počet časem vyměňovat za drobné odměny. Tím paní učitelka motivuje děti, aby vydržely u činnosti a dokončily ji. Rodiče jsou o pokrocích dítěte informováni na pravidelných třídních konzultačních schůzkách. Pro nácvik správného sezení využívá paní učitelka malé měkké míče, tzv. overbally, které má každý žák k dispozici. Paní učitelka používá velké množství dostupných materiálů, ze kterých dětem kopíruje pracovní listy či se jimi inspiruje. S některými pracovní sešity pracují kompletně a mají je všechny děti (např. Z. Michalová: Kreslíme si – rozvoj grafomotoriky). Vzhledem k tomu, že se speciální pedagožka věnuje dětem z přípravné třídy, na práci se žáky se specifickými poruchami učení a chování jí zbývá pouze

polovina úvazku. Proto probíhají její hodiny náprav pro každou skupinku dětí jednou za týden (v prvních třídách) nebo jednou za 14 dní (ve druhých až devátých třídách). Věnuje se jim však velmi individuálně, bere si maximálně 3-4 děti najednou, aby jim mohla poskytovat péči opravdu podle jejich potřeb. Reedukační hodiny probíhají dopoledne v rámci vyučování. Paní učitelka využívá při výuce velké množství pomůcek a materiálů (Čítanky pro dyslektiky a Pavučinky nakladatelství Tobiáš, Pracovní sešity na rozvoj sluchového vnímání, zrakového vnímání a grafomotoriky J. Bednářové a další). Rodičům paní učitelka doporučuje také programy MAXÍK (stimulační program pro rozvoj grafomotoriky pro předškoláky a školáky s potížemi v učení), KUPOZ (program pro rozvoj pozornosti) a KUPREV (program zaměřený na orientaci dítěte ve světě). Celkově je na škole v současné době vzděláváno 70 žáků se specifickými poruchami učení a chování, z toho 40 na prvním stupni. U všech žáků se jedná o kombinované poruchy učení, často spojené ještě s ADHD. V prvních třídách provádí speciální pedagožka již po mnoho let test rizik poruch učení. Dle jejích slov je pozorovatelný nárůst dětí se špatnými grafomotorickými dovednostmi a úpadek kresby, zvyšuje se také počet dětí, u kterých se rozvinou poruchy učení. Pro žáky i jejich rodiče speciální pedagožka poskytuje konzultace, jednou týdně v ranních a jednou v odpoledních hodinách, aby bylo co nejvíce vyhověno časovým možnostem rodičů.

V letošním školním roce se na škole vzdělává také 5 žáků, u kterých bylo diagnostikované mimořádné nadání. U všech žáků se jedná především o nadání v matematické oblasti. Dva z těchto žáků jsou integrováni a mají individuální vzdělávací plán. Jeden žák trpí zároveň dysgrafií a dva dyslexií. Pro všechny žáky je vypracován rozvíjející program a mají možnost účastnit se různých soutěží a olympiád. Žák čtvrté třídy chodí na hodiny fyziky se žáky šesté třídy a na informatiku s pátou třídou. Žák páté třídy navštěvuje hodiny matematiky se žáky druhého stupně. Další tři žáci (3., 4. a 5. třída) jsou individuálně rozvíjeni v rámci třídy. U jednoho žáka první třídy se také začíná projevovat nadání, umí již například s přehledem násobilkou. Navštěvuje hodiny

speciální pedagožky, od které dostává speciální úkoly umožňující rozvoj jeho dosavadních schopností.

Dle slov speciální pedagožky je vzhledem k nedostatku financí na práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem škola nucena poskytovat péči pouze formou individuální práce učitelů a nabídkou kroužku češtiny pro cizince. Učitelé využívají materiály, které poskytuje sdružení META, a doporučují rodičům, aby tuto organizaci navštívili, nabízí totiž různé užitečné aktivity, například doučování cizinců prostřednictvím dobrovolníků.

Základní škola na Smetance nabízí diferenciovanou výuku, jak pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, tak pro žáky nadané. Pozorování výuky a rozhovor se školní speciální pedagožkou potvrdil, že nabízené možnosti péče na škole fungují. Specifikem školy je přípravná třída, ve které dětem se sociálním znevýhodněním poskytuje nadstandardní péči právě speciální pedagožka, se kterou se děti věnují cvičením k rozvoji oslabených oblastí. Vzhledem k péči, kterou speciální pedagožka věnuje dětem v přípravné třídě, nezbyvá jí na žáky ostatních tříd více než polovina úvazku. Proto se dětem se specifickými poruchami učení věnuje v prvních třídách jednou týdně a v ostatních ročnících jen jednou za 14 dní. Reedukační hodiny však probíhají v malých skupinkách po maximálně 3-4 žácích, aby byla zajištěna maximální individualizace. Jak ukázalo pozorování výuky, žákům je ve speciální místnosti speciálního pedagoga k dispozici velké množství i netradičních pomůcek. V kmenových třídách některým žákům pomáhají při výuce asistenti pedagoga, v současné době na škole působí 6 asistentů. Pro žáky s odlišným mateřským jazykem škola nabízí kroužek češtiny pro cizince. Škola má zkušenosti i s péčí o žáky s diagnostikovaným mimořádným nadáním. Ti navštěvují některé hodiny společně se žáky vyšších ročníků a individuálně se jim věnuje speciální pedagožka.

2.2.7 Základní škola Slovenská

Základní škola Slovenská se nachází v historické budově na Vinohradech a vzdělává se v ní přes 400 žáků. Kromě kmenových tříd žáci využívají i odborné pracovny, například nově modernizovanou počítačovou pracovnu a jazykovou učebnu. V osmi třídách jsou také pro zkvalitnění výuky instalovány interaktivní tabule. Vlastní místnost slouží pro výuku žáků se specifickými poruchami učení. Na škole také funguje školní poradenské pracoviště ve složení: výchovná poradkyně, školní psycholožka, školní speciální pedagožka a metodička primární prevence. Členové pracoviště dále spolupracují s psycholožkou a také speciální pedagožkou z pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 2.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu Úspěch pro každého. Již název programu vyjadřuje jeho hlavní myšlenku, kterou je *„umožnit každému vyniknout podle jeho nadání a schopností“*. Škola uvádí, že se snaží poskytovat rovnocennou péči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami i žákům nadaným. Hned v úvodní části školního vzdělávacího programu je psáno, že škola *„poskytuje speciální způsob výuky žákům se specifickými poruchami učení (SPUCH)“*. K tomu je doplněno, že *„rozvrh všech ročníků je upraven tak, aby se žáci se SPUCH mohli učit v některých hodinách českého jazyka se speciálním pedagogem.“* Dále je zmíněno, že škola uplatňuje diferenciovanou výuku cizího jazyka a početnější třídy dělí do menších skupin i na hlavní předměty. Podle informací uvedených v kapitole Zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných se dá předpokládat, že škola zajišťuje systematickou péči již od prvního kontaktu dítěte se školou. Členové školního poradenského týmu se účastní zápisu do prvních tříd a poté společně s učitelkami prvního stupně zajišťují kurz pro budoucí prvňáčky pod názvem Kurz pro předškoláky, který je zaměřen na rozvoj smyslového vnímání, paměti, motoriky, matematických představ, soustředění, pravolevé a prostorové orientace, sociálních dovedností a podobně. Zároveň se děti také seznámí s prostředím školy ještě před vstupem do první třídy. V prvních třídách potom školní speciální pedagožka

provádí vyšetření pomocí testů rizik poruch čtení a psaní pro rané školáky. Testování slouží k rozpoznání možných poruch učení a k předcházení případných neúspěchů žáků a jeho výsledky jsou konzultovány s třídními učitelkami a s rodiči. Od druhé třídy mohou mít žáci se speciálními vzdělávacími potřebami vypracovaný individuální vzdělávací plán. Pracuje s nimi také školní speciální pedagožka a školní psycholožka při individuálních i skupinových nápravách, které jsou do vyučování zařazeny v hodinách českého jazyka kmenové třídy. Pozornost je věnována i žákům s odlišným mateřským jazykem. Podle výroční zprávy se v loňském školním roce výuky na škole účastnilo 25 žáků – cizinců (z toho 9 z Ukrajiny, 5 z Ruska, po 2 žácích ze Slovenska a Vietnamu a po 1 žákovi z Lotyšska, Litvy, Německa, Srbska, Bosny a Hercegoviny, Kyrgyzstánu a Makedonie). Stejně jako žákům s poruchami učení se jim individuálně nebo skupinově věnuje speciální pedagožka a pečuje o rozvoj jejich slovní zásoby v českém jazyce, vysvětluje jim pojmy atd. Díky získaným finančním prostředkům z rozvojového programu se navíc v loňském roce mohli učitelé českého jazyka žákům individuálně věnovat v odpoledních hodinách. Pro žáky mimořádně nadané žáky škola zajišťuje jedenkrát týdně tzv. herní klub, který je zaměřen na rozvoj schopnosti logického uvažování, kombinačních schopností a také zvyšování sociálních kompetencí těchto žáků. Další možnosti nabízí škola v podobě zájmových kroužků (vlastivědný, přírodovědný, počítačový, anglická konverzace,...), či účasti na různých soutěžích. Také v této oblasti spolupracuje se sdružením MENSA.

Na této škole byly pozorovány čtyři vyučovací hodiny pod vedením speciální pedagožky, tři zaměřené na nápravu specifických poruch učení a jedna na práci se žákem – cizincem. Rozhovor se speciální pedagožkou potvrdil, že škola se opravdu rozsáhle věnuje diferenciaci ve výuce a práci se žáky se specifickými poruchami učení, cizinci i žáky nadanými. Péči o zmiňované skupiny žáků zajišťují kromě třídních učitelů školní speciální pedagožka, která se věnuje nápravám specifických poruch učení (převážně dyslexie), výuce žáků s odlišným mateřským jazykem, podpoře nadaných žáků a testování (testy rizika poruch učení, testy čtenářské gramotnosti), a školní

psycholožka (s aprobací také i speciální pedagogika), která zajišťuje komunikaci s rodiči, profi – testy a také poskytuje hodiny náprav poruch učení (dyskalkulie, dyslexie). Na škole nepracuje žádný asistent pedagoga. V současné době je ve třídách 40 žáků, kterým byl sepsán individuální vzdělávací plán, většina z nich je přitom na prvním stupni. Kromě již uvedených skupin žáků je ve škole integrován také chlapec s poruchou sluchu a jeden žák s lehkým mentálním postižením. Škola má z dřívějších let zkušenosti i se žákem s Aspergerovým syndromem.

Žáky se specifickými poruchami učení si v předem určených hodinách (označených v rozvrhu) vyzvedává speciální pedagožka z kmenové třídy, kde v tu hodinu probíhá výuka českého jazyka. Skupinově nebo i individuálně se jim věnuje v místnosti speciálně upravené pro tyto účely, která je nazývána Modrý salonek. Jedná se vždy o maximálně šest žáků v jedné skupině, aby mohl být zajištěn co nejvíce individuální přístup. Ve třídě jsou lavice upraveny do sezení v kruhu, právě se šesti židlemi. Police a skříňky jsou plné různých pomůcek („bzučáky“ na rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek, zalaminované kartičky a obrázky z časopisů, Logico Picollo, „mačkácké tabulky“ na rozlišování tvrdých a měkkých slabik, čtenářské záložky, pracovní listy, čtenářské tabulky, karty – cvičení pro dyslektiky, domina na zrakové vnímání, kvízové karty – zvířata, země,...) a knih (Čítanky pro dyslektiky, Když dětem nejde čtení, Obrázkové čtení, Cvičné texty pro logopedii, encyklopedie, slovníky...). K dispozici je ve třídě také jeden počítač, na kterém jsou využívány výukové programy od společnosti Terasoft a Dyscom, výukový program pro děti se specifickými výukovými potřebami v českém jazyce. Hodiny náprav poruch učení probíhají dvakrát týdně ve druhé třídě a od třetí do osmé třídy jedenkrát týdně. „Nečtenáři“ z druhé až čtvrté třídy mohou také zdarma navštěvovat Čtenářský kroužek pod vedením školní speciální pedagožky. Stejně jako pro žáky se SPU má speciální pedagožka vyhrazeny hodiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Těm se věnuje vždy dvakrát týdně. Využívá pro výuku učebnice Domino – čeština pro malé cizince a další pomůcky, hry a pracovní listy. Zároveň většina třídních učitelů poskytuje žákům – cizincům individuální

doučování v odpoledních hodinách. Speciální pedagožka pečuje také o nadané žáky, přestože žádný z nich zatím nepodstoupil vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, a není tudíž jako mimořádně nadaný diagnostikován. V současné době se jedná o dvě dívky (jednu z první a jednu ze čtvrté třídy). Paní učitelka spolupracuje s panem Fořtíkem z Centra nadání a žáci se čtyřikrát ročně zúčastňují matematické soutěže TAKTIK. Z dřívějších let má škola zkušenosti i s nadaným žákem, který navštěvoval některé hodiny ve vyšším ročníku. Tato praxe se ale v uvedeném příkladu neosvědčila, protože žák se necítil mezi staršími žáky dobře. Pro výuku všech uvedených skupin žáků paní učitelka/speciální pedagožka ráda využívá oblíbené deskové hry (např. Ubongo, Tic Tac Bum, Všechny vlajky světa, Make 'n' Break, Česko Junior, Tantrix, Jungle speed,...), které často různě modifikuje a vytváří vlastní pravidla, podle toho, co se pro určitou skupinku žáků a určitý účel zrovna hodí. Jedenkrát měsíčně také pořádá pro zájemce ze všech tříd školy akci s názvem Deskohraní, kam si všichni žáci mohou přijít zahrát deskové hry, rozvíjející různé dovednosti a rozšiřující vědomosti.

Základní škola Slovenská nabízí program péče především o žáky se specifickými poruchami učení a žáky s odlišným mateřským jazykem. Návštěva školy a rozhovor se speciální pedagožkou potvrdily, že program je funkční a již praxí ověřený a žákům prospěšný. Škola nezapomíná ani na žáky nadané, které do tříd individuálně integruje a kterým speciální pedagožka v případě zájmu také nabízí nadstandardní péči. Žáky s poruchami učení i žáky – cizince si speciální pedagožka vyzvedává v předem vymezených hodinách, kdy je v kmenové třídě vyučován český jazyk. S žáky potom pracuje individuálně nebo v malých skupinách (maximálně šest žáků) ve speciálně upravené místnosti. „Nečtenáři“ z druhých až čtvrtých tříd mohou také zdarma navštěvovat Čtenářský kroužek. Žákům – cizincům se navíc v odpoledních hodinách individuálně věnují třídní učitelé. Pro budoucí prvňáky nabízí škola Kurz pro předškoláky, kde děti mohou docvičit dovednosti tak, aby se předešlo případným neúspěchům spojeným se vstupem do školy.

2.2.8 Základní škola Tábořská

Základní škola Tábořská se nachází v historické zástavbě Nuslí na Praze 4. Má stanovenou kapacitu 517 žáků, která není zcela naplněna; v současné době je ve škole vzděláváno 430 žáků. Škola má dlouholetou tradici, letos oslaví 106 let od svého vzniku. Budova je po několikanásobné rekonstrukci modernizována, každá třída má svou kmenovou třídu a zároveň jsou k dispozici odborné učebny (například dvě počítačové učebny, učebny cizích jazyků a divadelní sál). Samostatná místnost slouží také jako učebna speciálního pedagoga. Na škole funguje Školní poradenské pracoviště FZŠ Tábořská, které nabízí své služby žákům, rodičům i ostatním učitelům školy. Poradenský tým se skládá ze školního metodika prevence, výchovné poradkyně, školní speciální pedagožky, školní psycholožky, která je odbornicí na třídní kolektivy a vztahy mezi žáky, a psycholožky pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 1, 2 a 4, která zajišťuje oblast specifických poruch učení a jejich náprav.

Škola vyučuje podle vlastního školního vzdělávacího programu Škola porozumění. Jedna z hlavních oblastí, na které se zaměřuje, je právě individualizace a diferenciací výuky. Již první věta v kapitole Zaměření školy zní: *„Program je orientován na žáka, respektuje jeho osobní maximum a individuální potřeby.“* Tato hlavní myšlenka se dále objevuje i v několika bodech základní „jedenáctky“ školního vzdělávacího programu. Například bod 2 *„Zdravě se učit – Porozumět potřebě vzdělávat se“* zdůrazňuje že, *„zdravé učení je zaměřeno na individualizaci výchovně vzdělávacího programu a respektování potřeb dítěte, jeho osobního maxima.“* Bod 4 se věnuje přímo integraci a inkluzivnímu vzdělávání, hovoří o nutnosti respektování individuálních potřeb dítěte, o vzájemné toleranci a schopnosti spolupracovat. Blíže je potom o tomto tématu pojednáno v kapitole věnující se výuce žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných. Škola má zpracovaný tzv. integrační program, díky němuž má být umožněn rozvoj žáka do jeho maxima. Do zmiňovaného programu jsou zařazeni převážně žáci s poruchami učení nebo chování a žáci sociálně znevýhodnění. Dále jsou integrováni žáci s méně závažnými poruchami sluchu a řeči. Tito žáci jsou

vzdělávání podle individuálních vzdělávacích plánů, které jsou vypracovávány na základě žádosti rodičů a výsledků vyšetření žáka v pedagogicko-psychologické poradně. Integrovaný program ve škole realizuje speciální pedagog.

Dá se předpokládat, že o integraci žáků je systematicky pečováno již od jejich prvního kontaktu se školou. Tabulka, která je součástí školního vzdělávacího programu, uvádí, jakým způsobem integrovaný program probíhá ve kterém ročníku. První bod tabulky se týká již předškoláků po zápisu do první třídy. Právě u zápisu školní speciální pedagožka na základě pozorování dětí při plnění úkolů, které jim zadává, vytipuje ty, které by mohly mít problémy spojené se vstupem do školy (potřebují docvičit grafomotoriku, zrakové nebo sluchové vnímání, zdokonalit řeč apod.) Jejich rodičům pak doporučí speciální program pro předškoláky s názvem Hurá do školy (dříve Začít spolu jinak), který škola zajišťuje. Program se koná pravidelně 2 hodiny týdně od února do konce dubna a podle počtu dětí zapsaných do programu je o něj ze strany rodičů stále větší a větší zájem. V loňském roce navštěvovalo kurz 29 budoucích prvňáčků. Žáci se díky kurzu také seznamují mezi sebou i se školou, kterou budou od září pravidelně navštěvovat. Na závěrečné lekci jsou uskutečněny individuální setkání rodiče, dítěte a speciální pedagožky jakožto vedoucí programu. Ta rodičům sdělí, jak se dítěti dařilo a co je třeba ještě docvičit, aby bylo dítě při nástupu do školy úspěšné. Hned v první třídě integrovaný program pokračuje, a to Metodou dobrého startu. Tu realizuje školní speciální pedagožka jedenkrát týdně ve všech prvních třídách. Cílem je včasné podchycení problémů, které by mohly vést k poruchám učení. Metoda obsahuje cvičení na rozvoj zrakové a sluchové analýzy a syntézy, rozvoj drobné motoriky, sluchové a kinestetické paměti, schopnosti koncentrace a uvolňování ruky. Každá lekce je zahájena poslechem jiné lidové písničky. Písnička je pak motivací pro další aktivity, které vycházejí z jejího rytmu, melodie a slov. Jedná se o cvičení pohybová, řečová a grafomotorická a jsou s postupem lekcí čím dál náročnější. V lednu roku 2011 škola také poprvé zařadila test rizika poruch učení, který absolvovali všichni žáci prvních tříd. Ve druhé třídě dochází obvykle k rozpoznání specifických

poruch učení. Žáci jsou posláni na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny a na jeho základě je jim sepsán individuální vzdělávací plán. O integraci žáků na prvním stupni školy pečuje speciální pedagožka. Vede speciální hodiny českého a také anglického jazyka pro žáky s dyslexií, dysgrafií a dysortografií. V loňském roce zajišťovala také nápravy pro žáka s podezřením na dyskalkulii. Ve druhém ročníku mají žáci 5 vyučovacích hodin speciální češtiny týdně. Ve třetím ročníku, kdy se začínají učit také anglický jazyk, jsou to 4 speciální hodiny českého a 2 hodiny anglického jazyka týdně. Ve čtvrté třídě se stejně jako ve třetí jedná o 2 hodiny anglického jazyka a o jednu méně, tedy 3 hodiny jazyka českého. V páté třídě žáci docházejí již jen na 2 hodiny speciální češtiny. Vzhledem k tomu, že školu navštěvuje několik žáků cizinců (podle výroční zprávy za školní rok 2010/11 to bylo 12 žáků (z toho 6 z Ukrajiny, 2 z Číny a po jednom žák z Vietnamu, Mongolska, Slovenska a ze Slovinska) je myšleno i na tyto žáky a jejich znevýhodnění plynoucí z neznalosti vyučovacího jazyka. Pro podporu výuky českého jazyka mají možnost také navštěvovat speciální hodiny češtiny pod vedením školní speciální pedagožky, protože zde mají příležitost neustálého opakování a procvičování učiva.

Školní vzdělávací program uvádí, že péče o nadané žáky na škole probíhá formou individuálního přístupu ve vyučování (např. diferencované zadávání úkolů, individuální zadávání složitějších úkolů, skupinová práce), pestré nabídky volnočasových aktivit a možnosti zapojení se do nejrůznějších soutěží (škola pořádá Recitační a Literární soutěže, zároveň se účastní soutěží jako např. pěvecké soutěže Jarní petrklíč, konverzační soutěže v anglickém jazyce, různých matematických soutěží, např. Matematický klokan, sportovních utkání apod.). Od první třídy si žáci mohou volit nepovinné předměty a na druhém stupni potom i povinně volitelné předměty dle svého zájmu.

Na této škole bylo pozorováno 6 vyučovacích hodin pod vedením speciální pedagožky. Jednalo se o hodiny speciálního českého a anglického jazyka v různých ročnících. Jak vyplynulo z rozhovoru se školní speciální pedagožkou, zavedený systém péče je funkční a pro integrované žáky velice

prospěšný. V současné době je na škole integrováno 50 žáků, z toho 29 na prvním stupni. Jedná se o žáky s kombinovanými specifickými poruchami učení a 6 dětí s lehkým mentálním postižením (z toho jedna dívka s Downovým syndromem). Žáci s lehkým mentálním postižením jsou vzděláváni podle přílohy ke školnímu vzdělávacímu programu Škola porozumění upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením vytvořené v souladu s přílohou Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Organizačně je výuka integrovaných žáků zajištěna tak, že mají v rozvrhu pevně vyznačeny hodiny češtiny a angličtiny, na které odcházejí ke speciální pedagožce, kde mají výuku spolu s ostatními integrovanými žáky ze stejného ročníku. Ostatní hodiny českého, popř. anglického jazyka absolvují žáci společně se svými spolužáky v kmenové třídě. Speciální hodiny češtiny i angličtiny jsou zaměřeny na nápravy poruch učení, opakování a upevňování učiva. V českém jazyce hraje hlavní roli nácvik čtení s porozuměním.

Výuka integrovaných žáků probíhá v učebně speciálního pedagoga, která je vybavena kompenzačními pomůckami, jako například nástěnnými tabulemi, počítači s nápravnými a výukovými programy a připojením na internet z důvodu využívání online programů (např. vlastní internetové stránky paní učitelky pro podporu výuky žáků s dysgrafií - KamiNet). Při výuce paní učitelka využívá speciální dyslektické čítanky, pracovní listy pro rozvoj grafomotoriky a zrakového vnímání, písanky a další vybrané a kopírované materiály ze speciálních učebnic a pracovních sešitů pro žáky se specifickými poruchami učení. Žáci mají k dispozici další individuální pomůcky, jako např. gramatické tabulky, „bzučák“ (pomůcka pro dyslektiky pro nácvik rozlišování dlouhých a krátkých samohlásek), smazatelné tabulky s fixy, různé druhy kartiček ke spojování, obrázky, doplňovací cvičení a další. Paní učitelka také používá k motivaci plyšové maskoty, pro hodiny českého jazyka je to pejsek Fí, pro angličtinu klokánek Jumpík.

Speciální pedagožka také nabízí individuální konzultace pro rodiče, na které se může objednat kterýkoli rodič, i v případě, že jeho dítě není

integrováno. Rodiče tuto možnost vítají a dle zaplněnosti kalendáře paní učitelky ji hojně využívají. Na konzultaci rodiče dostanou rady, co mohou s dětmi cvičit, a mají možnost také zakoupit pracovní listy několika programů, které má paní učitelka k dispozici a rodičům dle potřeby individuálně doporučuje. Jedná se o program pro rozvoj grafomotoriky MAXÍK (původně program pro předškoláky, je však vhodný i pro žáky 2. třídy, kterým byla diagnostikována specifická porucha učení), program pro nácvik pozornosti KUPOZ (autorkou tohoto programu je dětská klinická psycholožka PhDr. Pavla Kuncová, je určen pro žáky mladšího školního věku s ADHD i se specifickými poruchami učení a pracovat s ním mohou psychologové a speciální pedagogové s platným osvědčením po absolvování školení, těžiště práce je potom v domácí práci, kdy spolupracuje rodič s dítětem) a program Fívo čtení (vlastní program PhDr. Kamily Balharové zaměřený na postupný nácvik čtení s využitím čtenářských tabulek a dalších úkolů). V rámci školního Klubu rodičů pořádá speciální pedagožka pro zájemce také semináře, poslední z nich se konal pod názvem *„Jak pomoci dětem se specifickými poruchami učení ve výuce angličtiny“*.

Na škole působí v současné době dvě asistentky pedagoga, což je o jednu méně než v loňském školním roce z důvodu nedostatečných financí, které jsou škole na asistenty pedagoga poskytovány. Obě asistentky se přitom střídají u celkem šesti dětí, pracují s nimi individuálně v hodinách v kmenových třídách žáků, ve výuce speciální pedagožky nebo skupinově či individuálně v malé místnosti sousedící s učebnou speciálního pedagoga. Speciální pedagožka zajišťuje odborné vedení asistentek pedagoga. Obě asistentky v současné chvíli zároveň dálkově studují na univerzitě obor speciální pedagogika.

Základní škola Tábořská má propracovaný a praxí ověřený systém diferenciované výuky především pro žáky se specifickými poruchami učení a chování. Jak vyplynulo z rozhovoru se speciální pedagožkou, která pracuje ve škole na plný úvazek, věnuje se žákům převážně skupinově vždy několikrát týdně (až šest hodin týdně, podle ročníku), a to v hodinách českého a od třetí

třídy i anglického jazyka. Žáci – cizinci mají též možnost se účastnit hodin speciální češtiny. Výuka nadaných žáků probíhá individuální diferenciací učiva v rámci kmenových tříd. Škola zároveň integruje několik žáků s lehkým mentálním postižením, na jejichž vzdělávání se velkou měrou podílí taktéž speciální pedagožka. Ta nabízí nadstandardní péči také formou individuálních konzultací pro rodiče. Pro budoucí prvňáky, u kterých hrozí, že by mohli mít problémy spojené se vstupem do první třídy, škola nabízí program Hurá do školy. Rozhovor se speciální pedagožkou a pozorování prováděné při její výuce potvrdily, že integrační program opravdu systematicky pokrývá péči o žáky od jejich prvního kontaktu se školou a že je pro ně velmi přínosný. Rodiče také školu díky nabízené péči začínají sami vyhledávat.

3. Shrnutí výsledků praktické části

Na všech vybraných školách byla potvrzena přítomnost individualizace a diferenciací ve výuce vzhledem ke skupinám žáků se specifickými poruchami učení a chování, žákům se sociálním znevýhodněním, žákům – cizincům i žákům nadaným. Mezi tím, co nabízí školní vzdělávací program, a realitou školy lze u škol, které jsou považovány za příklady dobré praxe a mají dobrou pověst v regionu, usuzovat na velkou míru shody. Více škol se systematicky zaměřovalo na péči o žáky se specifickými poruchami učení a chování a o žáky – cizince, než na práci se žáky nadanými. To vyplývá také z faktu, že na většině vybraných škol se vzdělává více žáků zařaditelných do prvních dvou skupin. Na většině vybraných škol funguje školní poradenské pracoviště, jehož zřízení je pro práci s integrovanými žáky velmi žádoucí. Nejlépe jsou na tom školy, na kterých pracuje školní speciální pedagog na plný úvazek a má tak více času věnovat se různým skupinám žáků ve více vyučovacích hodinách. Může se jim věnovat v dopoledních hodinách v rámci vyučování, a nedochází tak k přetěžování žáků. Výhodou je také přítomnost asistentů pedagoga, kteří mohou být nápomocni ve výuce jak speciálnímu pedagogovi, tak učitelům kmenových tříd, a výrazně tak přispívají k individualizaci výuky. Tyto personální podmínky jsou ale bohužel často ovlivněny nedostatečnými financemi, které má škola k dispozici. Hodně záleží na tom, jak se škola rozhodne profilovat a zda je pro ni diferenciovaná výuka vzhledem ke skupinám žáků, které ji nejvíce potřebují, prioritou, či nikoli. Organizace systému diferenciované péče o žáky se částečně odvíjí od počtu žáků zařaditelných do určitých skupin, kteří se na škole reálně vzdělávají. Zároveň je ale z výzkumu zřejmé, že pokud má škola vypracovaný funkční integrační systém, rodiče začínají školu kvůli tomu vyhledávat a počet žáků zmiňovaných skupin se ještě zvyšuje. Z organizačních schémat diferenciací, tak jak jsou popsány v teorii, jsou v praxi vybraných zkoumaných škol používány převážně kombinace diferenciací vnitřní – v rámci kmenových tříd – individualizací nebo i skupinově (záleží na třídním učiteli), a to

někdy za pomoci asistenta pedagoga, a skupinové diferenciaci vnější, nejčastěji vznikající za účelem zvláštní péče, ať už o skupiny žáků se specifickými poruchami učení a chování, žáky – cizince nebo žáky nadané. V rámci těchto speciálních skupin pro zvláštní péči se žáci účastní některých hodin v některých předmětech mimo kmenovou třídu pod vedením jiného (nejčastěji speciálního) pedagoga. Ostatní předměty žáci absolvují společně se spolužáky v kmenové, heterogenní třídě, což je velice příznivé vzhledem k jejich sociálnímu učení a cítění. Zároveň tak zůstává zachován požadavek rovného přístupu ke vzdělání bez předčasné segregace do speciálních tříd či škol za současné možnosti se žákem pracovat více diferenciovaně tak, aby mohl být rozvíjen dle svých osobních možností do maxima. Tyto speciální skupiny byly na vybraných školách tvořeny pro žáky se specifickými poruchami učení a chování v hodinách českého a na jedné škole i anglického jazyka, pro žáky – cizince v hodinách českého jazyka se zaměřením na češtinu jako cizí jazyk. Pro žáky nadané se jednalo o předměty český jazyk, matematika, přírodní vědy a výtvarná výchova. Žákům se sociálním znevýhodněním všechny vybrané školy nabízejí před vstupem do školy program pro budoucí prvňáky, jehož účelem je adaptování na školu a docvičení potřebných schopností a dovedností tak, aby dítě mohlo být v první třídě úspěšné. Dvě ze škol navíc zřizují přípravné třídy.

ZÁVĚR

Tato práce se blíže zaměřila na diferenciaci ve školních vzdělávacích programech vybraných pražských škol a realizaci jejich záměrů v praxi. Cíl práce, kterým bylo popsat podmínky a podoby této diferenciaci, byl splněn v podobě kazuistik vybraných škol. Výzkum ukázal, že není mnoho škol v Praze, které by měly zpracovaný efektivní systém diferenciované péče o skupiny žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, a potvrdil, že realizace záměrů školního vzdělávacího programu v oblasti individualizace a diferenciaci hodně záleží na osobním nasazení a dovednostech jednotlivých učitelů. Zároveň se i učitelé, kteří se velice snaží o individualizaci a diferenciaci výuky podle školního vzdělávacího programu, často potýkají s různými problémy, které musí ve spolupráci s vedením školy řešit. Mezi nejčastější patří vysoký počet žáků ve třídě, nedostatek financí na speciálního pedagoga, na asistenty pedagoga, na didaktické a kompenzační pomůcky pro žáky, případně nedostačující spolupráce ze strany rodičů žáků.

Pro hlavní část výzkumu byly cíleně vybrány školy, které mají dobrou pověst v regionu a kterým se práce ve sledované oblasti daří. Díky tomu práce přináší popis funkčních a vyzkoušených modelů individualizace a diferenciaci v práci základních škol. Může se stát inspirací pro ostatní školy, či zdrojem informací pro rodiče a veřejnost. Zároveň může být podkladem pro další zlepšování péče na vybraných školách, které se mohou inspirovat od sebe navzájem. Bylo by zajímavé výzkum rozšířit o další školy či například porovnat individualizaci a diferenciaci výuky na plně organizovaných školách, které byly součástí tohoto výzkumu, a na školách pouze s prvním stupněm. Dá se předpokládat, že na menších školách budou pro individualizaci výuky zajištěny lepší příležitosti. Též by mohlo být podnětné porovnat výsledky práce pražských škol se školami menších měst.

LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

Literatura:

Cedrychová, V., Krestová, J., Raudenský, J.: *Možnosti diferenciacie žáků na základní škole*. Jinočany: H&H, 1992.

Čáp, J.; Mareš, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

Fořtík, V., Fořtíková, J.: *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3

Gavora, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

Hartl, P., Hartlová, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

Jucovičová, D. & kol.: *Individuální vzdělávací plán pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami*. Praha: Nakladatelství D + H, 2009. ISBN 978-80-87295-00-7

Jucovičová, D., Žáčková, H.: *Neklidné a nesoustředěné dítě ve škole a v rodině*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2697-7

Jurášková, J.: *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. ISBN 80-86856-19-4

Kaprálek, K., Bělecký, Z.: *Jak napsat a používat individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-824-1

Kasíková, H., Valenta, J.: *Reformu dělá učitel aneb Diferenciacie, individualizace, kooperace ve vyučování*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgiu, 1994. ISBN 80-901660-0-8

Lebeer, Jo. (ed.): *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-103-4

META o.s. (kolektiv autorů): *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. Praha: META o.s. – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů, 2011. ISBN 978-80-254-9175-1

Mönks, F. J., Ypenburg, I. H.: *Nadané dítě*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002. ISBN 80-247-0445-5

Munden, A., Arcelus, J.: *Poruchy pozornosti a hyperaktivita*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-625-X

Pasch, M. & kol. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-054-2

Pokorná, V.: *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha, Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6

Ptáček, R. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-81-4

Selikowitz, M.: *Dyslexie a jiné poruchy učení*. Praha: Grada Publishing a.s., 2000. ISBN 80-7169-773-7

Skalková, J.: *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1821-7

Slowík, J.: *Speciální pedagogika*. Praha: Grada Publishing a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1733-3

Spilková, V. & kol.: *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9

Šotolová, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-528-9

Šišková, T., (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2

Train, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2

Vališová, A., Kasíková H. & kol.: *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0

Zelinková, O.: *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-326-0

Zelinková, O.: *Poruchy učení*. Praha, Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-514-1

Elektronické zdroje:

Hejkrliková, Jana. *Vzdělávání romských dětí v ČR*. Příbram, 2001. Dostupné z www: <http://tolerance.cz/kurzy/hejkrlikova.htm>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné z www: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>

Nelešovská, Alena. *Přístupy primární školy ke vzdělávání romských žáků*. Dostupné z www: http://pf.ujep.cz/files/data/KPR_konferenceprispevek12.pdf

Pape, I.: *Jak pracovat s romskými žáky*. Praha: Občanské sdružení Slovo 21, 2007. Dostupné z www: http://internetovekluby.cz/LinkClick.aspx?link=prirucka_jak_pracovat_s_romskymi_zaky_text_web.pdf&tabid=157

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. (online) Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. Dostupné z www: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání. 2. dotisk 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2006. 104 s. [cit. 2012-02-02]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/Manual_SVP-ZV.pdf>. ISBN 80-87000-03-X

Straková, Jana.: *Změny v požadavcích na práci učitele.* Učitelské listy. (online) 8. 3. 2010, [cit. 2012-02-06]. Dostupné z www: <http://www.ucitelskelisty.cz/2010/03/jana-strakova-zmeny-v-pozadavcich-na.html>

ŠEDÁ, Simona. Individuální vzdělávací plán pro žáky mimořádně nadané s pokyny k tvorbě. *Metodický portál: Články* [online]. 17. 02. 2009, [cit. 2012-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/2999/INDIVIDUALNI-VZDELAVACI-PLAN-PRO-ZAKY-MIMORADNE-NADANE-S-POKYNY-K-TVORBE.html>>. ISSN 1802-4785.

ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. Individuální vzdělávací plán pro žáky se zdravotním postižením s pokyny k tvorbě. *Metodický portál: Články* [online]. 17. 02. 2009, [cit. 2012-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/s/2998/INDIVIDUALNI-VZDELAVACI-PLAN-PRO-ZAKY-SE-ZDRAVOTNIM-POSTIZENIM-S-POKYNY-K-TVORBE.html>>. ISSN 1802-4785.

Titěrová, Kristýna.: Začleňování žáků-cizinců do českých škol. *Metodický portál: Články* [online]. 16. 03. 2011, [cit. 2012-02-01]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/11085/ZACLENOVANI-ZAKU-CIZINCUCU-DO-CESKYCH-SKOL.html>>. ISSN 1802-4785.

THEINER, Pavel. *Poruchy chování u dětí a dospívajících.* Psychiatrie pro praxi; 2007/2; s. 85-87. Dostupné z www: <http://www.solen.cz/pdfs/psy/2007/02/09.pdf>

Ústav pro informace ve vzdělávání: *Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2010/11*. Dostupné z www:

[http://www.czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/t/660026E7AE/\\$File/141411_t4-01.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/t/660026E7AE/$File/141411_t4-01.pdf)

Výroční zpráva ČŠI za školní rok 2010/2011, (online) 18. 1. 2012. Dostupné z www: <http://www.csicr.cz/getattachment/f62b6e80-bf60-4685-8a2d-25d328964309>

Vzdělávání Romů v ČR, projekt *Varianty*, *Člověk v tísni*, 2002. Dostupné z www: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>

PRAHA, VÚP. *Vzdělávání Romů. Metodický portál: Články* [online]. 01. 09. 2009, [cit. 2011-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1254/VZDELAVANI-ROMU.html>>. ISSN 1802-4785.

Vzdělávání nadaných dětí a žáků (přehled základních dokumentů). (online) Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2010. Dostupné z www: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/Nadani_prehled.pdf

Internetové stránky vybraných škol:

<http://www.zscurie.cz/web/>

<http://www.zskunratice.cz/>

<http://www.zsmeteo.cz/>

<http://zsnachodovci.cz/>

<http://www.zsnalise.cz/>

<http://www.nasmetance.cz/>

<http://www.zs-slovenska.cz/>

<http://www.zstaborska.cz/>

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha A – Struktura IVP pro žáka se zdravotním postižením	I – VIII
Příloha B – Struktura IVP pro mimořádně nadaného žáka	VIV - XVII
Příloha C – Tabulka Děti, žáci a studenti podle státního občanství na mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2010/2011	XVIII
Příloha D – Žádost o povolení individuálně vzdělávacího plánu	XIX
Příloha E - Informovaný souhlas rodičů	XX
Příloha F - Povolení individuálního vzdělávacího plánu	XXI

PŘÍLOHA A

I. Vyplní škola:

Škola	
-------	--

Individuální vzdělávací plán

Jméno a příjmení žáka/žákyně			
Datum narození		Bydliště	
Třída			
Školní rok			

Rozhodnutí o povolení vzdělávání žáka/žákyně podle IVP ze dne	
Zdůvodnění (informace o schopnostech žáka/žákyně, důvody k integraci žáka/žákyně, specifika chování a sociální vztahy, postoj rodičů)	
Zpráva o žákovi/žákyni: <ul style="list-style-type: none">• základním důvodem k vypracování IVP pro žáka se zdravotním postižením je druh a stupeň postižení, a z toho vyplývající speciální vzdělávací potřeby a míra podpůrných opatření• intelektové charakteristiky a projevy kvalita poznávacích procesů, úroveň vědomostí a dovedností, komunikační dispozice a slovní zásoba, pozornost a doba koncentrace pozornosti, paměť, představivost, vnímání, grafický projev, aktivita a snaha při hře nebo učebním procesu a pracovním výkonu, priority a oblíbené činnosti, reakce na neoblíbené aktivity a překonávání nesnází, psychomotorika a koordinace pohybu, apod.• sociální charakteristiky a projevy navazování sociálního kontaktu, spontaneita, potřeba sociálního kontaktu, potřeba vedení a pomoci, reakce na nové prostředí, vztah k dětem, vztah k dospělým, vazba na rodinu nebo touha po volnosti a samostatnosti, míra akceptace postižení, pozice v sociální skupině, úroveň sociálních dovedností• tělesné charakteristiky a projevy soulad mezi psychickým a tělesným vývojem, specifika tělesného vývoje, vyspělost motoriky apod.• emocionální charakteristiky a projevy citlivost a emocionální vyzrálost, deprivace, odtažitost, uzavřenost, slabá emoční vazba na matku nebo otce, impulsivnost, míra potřeby emocionální podpory a přijetí apod.	

Předměty, jejichž výuka je realizována podle individuálního vzdělávacího plánu	Názvy vyučovacích předmětů v souladu se vzdělávacím programem, podle kterého se žák/žákyně vzdělává.
--	--

Školská poradenská, zdravotnická a jiná zařízení, která se podílejí na péči o žáka/žákyni	Odborná zařízení např.: <ul style="list-style-type: none">• pedagogicko-psychologická poradna• speciálně pedagogické centrum• střediska výchovné péče
---	---

II. Vyplní školské poradenské zařízení:

Název a adresa školského poradenského zařízení	
--	--

Výsledky vyšetření žáka/žákyně ve školském poradenském zařízení

Jméno a příjmení žáka/žákyně			
Datum narození		Bydliště	
Vyšetření dne			
Kontrolní vyšetření dne			

Výsledky vyšetření žáka/žákyně ve školském poradenském zařízení	
Rozsah a typ nadání žáka/žákyně, oblast nadání* Druh a stupeň postižení žáka/žákyně*	

Vzdělávací potřeby žáka/žákyně	
Míra podpůrných opatření	

*** nehodící se škrtněte**

Způsob poskytování individuální, speciálně pedagogické nebo psychologické péče	
Specifika práce s učivem (odborná doporučení pro pedagogickou práci se žákem/žákyní)	
Doporučené kompenzační, rehabilitační a učební pomůcky	
Vyjádření potřeby dalšího pedagogického pracovníka	
Návrh snížení počtu žáků a žákyň ve třídě	
Potřeba navýšení finančních prostředků	
Časové a obsahové rozvržení výuky	
Další doporučení, významné informace z průběhu vyšetření	
Závěry vyšetření	
Zpracoval	
Podpis, razítko	
Jméno a příjmení pedagogického pracovníka školského poradenského zařízení, kontakt	

III. Vyplní vyučující předmětu, jehož výuka je realizována podle individuálního vzdělávacího plánu:

Vyučovací předmět	Název vyučovacího předmětu v souladu se vzdělávacím programem, podle kterého se žák/žákyně vzdělává.
-------------------	--

Individuální vzdělávací plán

Jméno a příjmení žáka/žákyně			
Třída		Školní rok	
Vyučující; datum, od kdy žáka/žákyni předmětu vyučuje			
Změna vyučujícího v průběhu školního roku, datum změny			

Vstupní pedagogická diagnostika (aktuální stupeň dosažených vědomostí, dovedností, návyků)	<p>Informace, týkající se např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vhodné je uvést aktuální úroveň znalostí a dovedností žáka v daném vyučovacím předmětu • specifika znalostí vzhledem k věku a zdravotnímu postižení žáka • možnosti zlepšení výkonu a efektivity učebních postupů vzhledem k osvojovanému učivu a ve vztahu k aktuálnímu zdravotnímu stavu žáka, postupy při osvojování učiva s ohledem na pracovní tempo žáka
Priority vzdělávání a dalšího rozvoje žáka/žákyně	<ul style="list-style-type: none"> • zaměřit se na silné i slabé stránky • rozvíjet dovednosti k získání kompetencí, které umožňují život v běžných sociálních podmínkách

Učební dokumenty	Název vzdělávacího programu, podle kterého se žák/žákyně vzdělává.
Organizace výuky	<p>Způsob organizace výuky např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • integrace v běžné třídě, práce ve speciální skupině, ve speciálním oddělení • zařazení do speciální skupiny na určité vyučovací předměty mimo kmenovou třídu • individuální výuka a konzultace • výuka s pomocí asistenta pedagoga • podle speciálních výukových programů • individuální vzdělávání • jiné organizační formy včetně jejich kombinací • úprava prostředí školy a třídy
Pedagogické postupy (metody a formy práce)	<p>Konkrétně rozpracované reedukační, kompenzační či terapeutické metody a formy práce např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • maximální názornost • střídání učebních činností • relaxační činnosti • reedukační metody • kompenzační techniky • alternativní způsoby komunikace • úprava vzdělávacího obsahu • dramaterapeutické metody jako formy nácviku praktických sociálních dovedností

Používané učební materiály a pomůcky	<p>Přehled učebních materiálů, speciálních učebnic a pomůcek např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • konkrétní učebni i všechny kompenzační aj. pomůcky, které žák využívá při výuce daného předmětu
Způsob zadávání a plnění úkolů	<p>Forma a časové rozložení např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ústně nebo písemně • kombinovanou formou • plnění úkolů v určených časových úsecích • upřesnění a plnění úkolů s asistentem pedagoga
Způsob ověřování vědomostí a dovedností	<p>Formy ověřování s ohledem na zdravotní postižení např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ústní zkoušení, vhodně sestavené testy, písemné práce • úroveň a kvalita domácí přípravy • konkrétní činnosti a práce s asistentem pedagoga
Způsob hodnocení	<p>Forma hodnocení s ohledem na zdravotní postižení např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kvalifikačním stupněm • širším slovním hodnocením • kombinací obou způsobů
Personální zajištění úprav průběhu vzdělávání žáka/žákyně	<p>Potřeba dalšího pedagogického pracovníka nebo další osoby podílející se na práci se žákem a její rozsah např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • další pedagog nebo speciální pedagog • asistent pedagoga • osobní asistent • odborný konzultant (ze školských poradenských zařízení: SPC, PPP, SVP)
Další subjekty, které se podílejí na vzdělávání žáka/žákyně	<p>Seznam těchto subjektů např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • logopedická poradna • tyflopéd – nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu • základní umělecká škola – hra na hudební nástroj • psycholog
Spolupráce se zákonnými zástupci žáka/žákyně	<p>Oblasti a forma spolupráce např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • způsoby komunikace a její četnost (osobně, e-mailem, telefonicky apod.) • požadavky na domácí přípravu • doporučené aktivity žáka ve volném čase • sledování a vzájemné informování o zdravotním stavu a jeho změnách
Dohoda mezi žákem/žákyní a vyučujícím	<p>Pouze v případě, že byla uzavřena.</p>

Časový a obsahový plán vzdělávání žáka/žákyně	
Období	Časové ohraničení období, pro které je IVP vypracován např. <ul style="list-style-type: none"> • 1. pololetí školního roku • 2. čtvrtletí školního roku

Předpokládané individuální výstupy žáka/žákyně za dané období	
Dodatečné úpravy časového plánu a obsahu učiva	Uvedou se závažné důvody, které ovlivnily časové i obsahové změny a úpravy učiva např.: <ul style="list-style-type: none"> • dlouhodobá hospitalizace žáka ve zdravotnickém zařízení • úpravy obsahu učiva během školního roku • přesunutí určitého tématického celku do následujícího časového období
Prodloužení délky vzdělávání	
Poznámky a doporučení pro další vzdělávání žáka/žákyně	

Schůzky osob, podílejících se na vzdělávání a odborné péči o žáka/žákyni
(reflexe výuky, hodnocení jejího průběhu, aktualizace časového a obsahového plánu, úpravy a změny)

Datum	
-------	--

Přítomni		Podpis	

Závěry pro další vzdělávání žáka/žákyně	Zhodnocení průběhu a výsledků vzdělávání žáka/žákyně. Případná doporučení pro další období.

Osoby, zodpovědné za vzdělávání a odbornou péči o žáka/žákyni		Jméno a příjmení	Podpis
Třídní učitel/ka			
	Zkratka vyuč. předmětu		
Vyučující			
Školský poradenský pracovník (výchovný poradce, školní psycholog, školní speciální pedagog)			
Pedagogický pracovník školského poradenského zařízení (PPP, SPC, SVP)			
Zákonný zástupce žáka/žákyně			
Žák/žákyně			

Předpokládaná potřeba navýšení finančních prostředků nad rámec prostředků státního rozpočtu poskytovaných podle zvláštního právního předpisu, odůvodnění	<p>Navrhovaný požadavek finančních prostředků na zajištění podmínek pro vzdělávání žáka/kyně se zdravotním postižením např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • výukových programů • učebních pomůcek • speciálního pedagoga • asistenta pedagoga • reedukačních a kompenzačních pomůcek • nutné úpravy prostor • speciální pracovní stůl
--	--

V.....dne.....

Podpis ředitele/ředitelky školy.....

Razítko:

PŘÍLOHA B

I. Vyplní škola:

Škola	
-------	--

Individuální vzdělávací plán

Jméno a příjmení žáka/žákyně			
Datum narození		Bydliště	
Třída			
Školní rok			

Rozhodnutí o povolení vzdělávání žáka/žákyně podle IVP ze dne	
Zdůvodnění (informace o schopnostech žáka/žákyně, důvody k integraci žáka/žákyně, specifika chování a sociální vztahy, postoj rodičů)	
Zpráva o žákovi/žákyni obsahující např.:	
<ul style="list-style-type: none">• intelektové charakteristiky a projevy schopnost vyhledávání a zpracování informací, chápání vztahu příčiny a následku a vztahů mezi jevy, schopnost strukturace a vytváření systémů, schopnost zobecňování, úroveň kritického myšlení, slovní zásoba a zacházení s abstraktními pojmy, doba koncentrace pozornosti, flexibilita a originalita myšlení, paměť apod.;• sociální charakteristiky a projevy potřeba volnosti a aktivity, míra pozornosti k vlastní osobě a zájmům, pozice v sociální skupině, úroveň sociálních dovedností, odvaha riskovat a schopnost argumentace před skupinou, specifika smyslu pro humor, sebepojetí, vztah k autoritám apod.;• tělesné charakteristiky a projevy soulad mezi intelektuálním a tělesným vývojem, specifika, zájem o tělesné aktivity, vyspělost motoriky apod.;• emocionální charakteristiky a projevy citlivost a emocionální vyzrálost, impulsivnost, míra potřeby emocionální podpory a přijetí apod.;• učební styl pracovní tempo, schopnost adaptace na nové učební prostředí, preference individuální či skupinové práce, samostatnost apod.;• motivaci vztah vnější a vnitřní motivace, cílevědomost chování a jednání, vytrvalost, unavitelnost;• rodinnou anamnézu;• způsob identifikace s vrstevníky a inventáře a úroveň jeho zájmů;• aktivity mimo školu.	

Předměty, jejichž výuka je realizována podle individuálního vzdělávacího plánu	Názvy vyučovacích předmětů v souladu se vzdělávacím programem, podle kterého se žák/žákyně vzdělává.
--	--

Školská poradenská, zdravotnická a jiná zařízení, která se podílejí na péči o žáka/žákyni	Odborná zařízení např.: <ul style="list-style-type: none">• pedagogicko-psychologická poradna• speciálně pedagogické centrum
---	---

II. Vyplní školské poradenské zařízení:

Název a adresa školského poradenského zařízení	
--	--

Výsledky vyšetření žáka/žákyně ve školském poradenském zařízení

Jméno a příjmení žáka/žákyně			
Datum narození		Bydliště	
Vyšetření dne			
Kontrolní vyšetření dne			

Výsledky vyšetření žáka/žákyně ve školském poradenském zařízení

Rozsah a typ nadání žáka/žákyně, oblast nadání*	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> mimořádně nadprůměrná úroveň rozumových schopností nadprůměrná úroveň rozumových schopností (celková, ve verbální oblasti, v oblasti matematického myšlení, ...)
Druh a stupeň postižení žáka/žákyně*	

Vzdělávací potřeby žáka/žákyně	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> zvýšené poznávací potřeby – potřeba nových podnětů velká zvědavost a zvědavost schopnost rychlého učení zájem o diskutování svých názorů individuální přístup k činnostem (preciznost, originální způsoby řešení apod.) obliba komplikovanosti v úkolech (např. snaha udělat si úkol těžším), individuální pracovní tempo (např. pomalé, překotné) výkyvy, kolísání ve výkonnosti
---------------------------------------	--

Míra podpůrných opatření	<p>Např.</p> <ul style="list-style-type: none"> nízká střední vysoká
--------------------------	---

* nehodící se škrtněte

<p>Způsob poskytování individuální, speciálně pedagogické nebo psychologické péče</p>	<p>Např.</p> <ul style="list-style-type: none"> • integrace v běžné třídě • práce ve speciální skupině • samostudium • zařazení do speciální skupiny na určité vyučovací předměty mimo kmenovou třídu • výuka ve speciální třídě pro nadané žáky • výuka určitých vyučovacích předmětů ve vyšším ročníku • odborné konzultace • samostudium • e-learning • individuální vzdělávání • jiné organizační formy včetně jejich kombinací
<p>Specifika práce s učivem (odborná doporučení pro pedagogickou práci se žákem/žákyní)</p>	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • respektovat aktuální úroveň znalostí a dovedností, dle potřeby obohacovat učivo (probírat více do hloubky, zadávat zvláštní úkoly – problémy k řešení, využívat učební materiály vyšších ročníků apod.) • respektovat případné vlastní způsoby řešení • respektovat individuální tempo; vyhnout se časovému stresu, v případě potřeby prodloužit čas na práci i kontrolu • kontrolovat pochopení zadání úkolu, instrukce, správnost postupu • kontrolovat zaznamenání si zadání domácích úkolů • věnovat žákovi zvýšenou pozornost při přechodech k jiné činnosti • multisenzoriální přístup, zapojení všech smyslů při učení • častěji využívat názor (náčrtky, obrázky, grafy, tabulky, časové osy, schémata, přehledy) • omezit mechanické učení faktů bez širších souvislostí (letopočty, jména, výroky, definice) • nehodnotit pouze výsledek, ocenit každou dobře provedenou část úkolu • hodnotit především obsahovou stránku písemných prací (nikoli úpravu) • další postupy dle uvážení učitele
<p>Doporučené učební, kompenzační a rehabilitační pomůcky</p>	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • encyklopedie, slovníky, krásná literatura • didaktické hry • deskové a karetní hry pro rozvoj jazyka, paměti, strategického a logického myšlení, vizuální představivosti, tvořivého přístupu • soupravy pro přírodovědné pokusy a pozorování • výtvarné, rukodělné materiály a jiné potřeby • DVD a CD-romy • osobní PC
<p>Vyjádření potřeby dalšího pedagogického pracovníka</p>	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • psycholog • speciální pedagog • asistent pedagoga • tlumočník • terapeut
<p>Návrh snížení počtu žáků a žákyň ve třídě</p>	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ano, zdůvodnění; • ne
<p>Potřeba navýšení finančních prostředků</p>	

Časové a obsahové rozvržení výuky	
Další doporučení, významné informace z průběhu vyšetření	<p>Např. sociální vztahy. Jedná se o situace, kdy má žák/žákyně:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potíže při navazování sociálního kontaktu • preferování společnosti dospělých nebo naopak mladších dětí • zvýšená nejistota, potíže s adaptací v nových situacích • snížená schopnost orientace v sociálních situacích • konflikty způsobené ztrátou orientace v sociální situaci • potíže s dodržováním pravidel • vnímání dospělých jako partnerů • zvýšená kritičnost vůči sobě i okolí, opravování spolužáků i vyučujících, časté diskutování (i s učiteli) • smysl pro spravedlnost • specifický smysl pro humor atd. <p>V rámci pravidelné péče o žáka lze doporučit např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nácvik schopnosti žáků využít dovednosti k předcházení či řešení sociálních problémů a konfliktů v sociálních interakcích ▪ VTI ▪ relaxační cvičení ▪ individuální terapie ▪ interakční hry ▪ krabice řešení problémů ▪ rozlišování a porozumění emocím – rozvoj empatie ▪ portfolio sociálních dovedností ▪ bodovací systémy „Dokážu to“
	<p>Další doporučení a důležité informace např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • důslednost a srozumitelnost v přístupu k dítěti – jasně a srozumitelně stanovovat pravidla, důsledně, ale empaticky vyžadovat jejich plnění • preferovat kladnou zpětnou vazbu – všimnout si spíše momentů, kdy dítě dodržuje stanovená pravidla, ocenit ihned jeho chování • často chválit, oceňovat i snahu a zájem dítěte, oceňovat konkrétní úspěchy • posilovat samostatnost a zodpovědnost • umožnit častější pohybové uvolnění, střídání činností • při nedostatečné zátěži: kolísání pozornosti a výkyvy ve výkonech, krátkodobé soustředění, snížená motivace ke školní práci, vykřikování, nevhodné upozorňování na sebe, neklid, hraní si s učebními pomůckami, nepořádek na lavici
Závěry vyšetření	
Zpracoval	
Podpis, razítko	
Jméno a příjmení pedagogického pracovníka školského poradenského zařízení, kontakt	

III. Vyplni vyučující předmětu, jehož výuka je realizována podle individuálního vzdělávacího plánu:

Vyučovací předmět	Název vyučovacího předmětu v souladu se vzdělávacím programem, podle kterého se žák/žákyně vzdělává.
-------------------	--

Individuální vzdělávací plán

Jméno a příjmení žáka/žákyně			
Třída		Školní rok	
Vyučující; datum, od kdy žáka/žákyni předmětu vyučuje			
Změna vyučujícího v průběhu školního roku, datum změny			

Vstupní pedagogická diagnostika (aktuální stupeň dosažených vědomostí, dovedností, návyků)	<p>Informace, týkající se např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • úroveň znalostí a dovedností žáka v daném vyučovacím předmětu • specifík nadání žáka v rámci daného vzdělávacího oboru • efektivitu žákem volených učebních strategií při osvojování, ukládání, reprodukci i aplikaci učiva a jejich preferenční adekvátnost ve vztahu k osvojovanému učivu a k aktuální situaci • rychlosti osvojování, vytrvalosti a trpělivosti, specifika projevů
Priority vzdělávání a dalšího rozvoje žáka/žákyně	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvoj komunikace • rozvoj schopnosti týmové spolupráce • sociální adaptabilita • akcent např. na slovní vyjadřování • písemný projev
Učební dokumenty	Název vzdělávacího programu, podle kterého se žák/žákyně vzdělává
Organizace výuky	<p>Způsob organizace výuky např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • integrace v běžné třídě • práce ve speciální skupině • zařazení do speciální skupiny na určité vyučovací předměty mimo kmenovou třídu • výuka ve speciální třídě pro nadané žáky • výuka určitých vyučovacích předmětů ve vyšším ročníku • odborné konzultace • samostudium • e-learning • individuální vzdělávání • jiné organizační formy včetně jejich kombinací
Pedagogické postupy (metody a formy práce)	<p>Konkrétně rozpracované akcelerační či obohacující metody a formy práce např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • brainstorming • tvořivé úlohy • kreativní čtení a psaní • úlohy rozvíjející vyšší úroveň myšlení • mentální mapování • užívání náskresů • vytváření názorných schémat, časových rozvrhů • vedení účtů a rozpočtů • vytváření počítačových programů • hraní rolí • individuální projekty • prezentace

Používané učební materiály a pomůcky	<p>Přehled učebních materiálů a pomůcek např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • učebnice daného ročníku • jiné využívané učebnice • encyklopedie, slovníky, krásná literatura • didaktické hry • deskové a karetní hry pro rozvoj jazyka, paměti, strategického a logického myšlení, vizuální představivosti, tvořivého přístupu; • soupravy pro přírodovědné pokusy a pozorování • výtvarné, rukodělné materiály a jiné potřeby • DVD a CD-romy
Způsob zadávání a plnění úkolů	<p>Forma a časové rozložení např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ústně • písemně • e-mailem, • Power-pointová prezentace • dle přiloženého harmonogramu • konkrétně stanovený den v týdnu • během individuální konzultace • na základě vzájemné dohody
Způsob ověřování vědomostí a dovedností	<p>Formy ověřování např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • písemné testy • obhajoby projektů (ročníkové práce, tématické práce) • ústní zkoušení • skupinové práce • zpracovávání referátů • úroveň domácí přípravy
Způsob hodnocení	<p>Forma hodnocení např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • známkou • slovně • kombinované hodnocení <p>Četnost hodnocení např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • průběžné • čtvrtletní, • výstupní
Personální zajištění úprav průběhu vzdělávání žáka/žákyně	<p>Např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • třídní učitel • učitel odborných předmětů • psycholog • speciální pedagog • výchovný poradce • asistent pedagoga • tlumočník
Další subjekty, které se podílejí na vzdělávání žáka/žákyně	<p>Seznam těchto subjektů např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • střední škola • vysoká škola • Akademie věd ČR • Středisko volného času
Spolupráce se zákonnými zástupci žáka/žákyně	<p>Oblasti a forma spolupráce např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • způsoby komunikace a její četnost (osobně, e-mailem, telefonicky apod.) • požadavky na domácí přípravu • doporučené aktivity žáka ve volném čase • požadavek na lékařské vyšetření
Dohoda mezi žákem/žákyní a vyučujícím	<p>Konkretizace obsahu smlouvy mezi žákem/žákyní a vyučujícím (pokud byla uzavřena)</p>

Časový a obsahový plán vzdělávání žáka/žákyně	
Období	Časové ohraničení období, pro které je IVP vypracován např. <ul style="list-style-type: none"> • 1. pololetí školního roku ... • 2. čtvrtletí školního roku ... • týden od ... do...
Předpokládané individuální výstupy žáka/žákyně za dané období	
Dodatečné úpravy časového plánu a obsahu učiva	Důvody, vedoucí k úpravám a jejich důsledky např.: <ul style="list-style-type: none"> • hluboký zájem žáka o úzce specializované téma v rámci vyučovacího předmětu, • rychlejší osvojení předpokládaných individuálních výstupů, • dlouhodobá hospitalizace žáka ve zdravotnickém zařízení, • obohacení obsahu učiva, • rozšíření obsahu učiva o další tématické celky • přesunutí určitého tématického celku do následujícího časového období.
Prodloužení délky vzdělávání	
Poznámky a doporučení pro další vzdělávání žáka/žákyně	

Schůzky osob, podílejících se na vzdělávání a odborné péči o žáka/žákyni
(reflexe výuky, hodnocení jejího průběhu, aktualizace časového a obsahového plánu, úpravy a změny)

Datum			
Přítomni		Podpis	

Závěry pro další vzdělávání žáka/žákyně	Zhodnocení průběhu a výsledků vzdělávání žáka/žákyně. Případná doporučení pro další období.
---	--

Osoby, zodpovědné za vzdělávání a odbornou péči o žáka/žákyni		Jméno a příjmení	Podpis
Třídní učitel/ka			
	Zkratka vyuč. předmětu		
Vyučující			

Školní poradenský pracovník (výchovný poradce, školní psycholog, školní speciální pedagog)			
Pedagogický pracovník školského poradenského zařízení (PPP, SPC, SVP)			
Zákonný zástupce žáka/žákyně			
Žák/žákyně			

Předpokládaná potřeba navýšení finančních prostředků nad rámec prostředků státního rozpočtu poskytovaných podle zvláštního právního předpisu, odůvodnění	Navrhovaný rozpočet finančních prostředků na zajištění např.: <ul style="list-style-type: none"> • výukových programů • učebních pomůcek • výukových pobytů • speciálního pedagoga
--	--

V.....dne.....
školy.....

Podpis ředitele/ředitelky

Razítko:

PŘÍLOHA C

4-1. Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2010/11

Children, pupils and students at nursery schools, basic, secondary and higher professional schools and conservatories: by citizenship; school year 2010/11

Pramen: Ústav pro informace ve vzdělávání

Source: Institute for Information on Education

Státní občanství Citizenship	Mateřské školy Nursery schools		Základní školy Basic schools		Střední školy Secondary schools		Konzervatoře Conservatories		Vyšší odborné školy Higher professional schools	
	děti Children	% z cizinců % of foreigners	žáci Pupils	% z cizinců % of foreigners	žáci Pupils	% z cizinců % of foreigners	žáci Pupils	% z cizinců % of foreigners	studenti Students	% z cizinců % of foreigners
Celkem / Total	328 612	x	789 486	x	532 889	x	3 560	x	29 790	x
Česká republika Czech Republic	324 389	x	775 377	x	524 431	x	3 424	x	29 367	x
Cizinci celkem Foreigners, total	4 233	1,3	14 109	1,8	8 458	1,6	136	3,8	426	1,4
Celkem EU 27 EU 27, total	1 057	0,3	3 914	0,5	2 061	0,4	71	2,0	239	0,8
Ostatní evropské země Other European countries	1 585	0,5	5 418	0,7	3 276	0,6	43	1,2	140	0,5
Ostatní země Other countries	1 581	0,5	4 777	0,6	3 121	0,6	22	0,6	47	0,2
s trvalým pobytem With permanent residence	3 922	92,7	11 634	82,5	7 343	86,8	48	35,3	201	47,2
azylanti / Refugees	52	1,2	400	2,8	50	0,6	-	-	2	0,5
Vybrané země Selected countries										
Ukrajina	1 030	24,3	3 262	23,1	2 001	23,7	20	14,7	84	19,7
Vietnam	1 149	27,1	3 066	21,7	2 298	27,2	-	-	-	-
Slovensko	648	15,3	2 905	20,6	1 540	18,2	52	38,2	220	51,6
Rusko	306	7,2	1 211	8,6	746	8,8	17	12,5	36	8,5
Mongolsko	100	2,4	477	3,4	65	0,8	2	1,5	3	0,7
Moldavsko	65	1,5	308	2,2	143	1,7	-	-	7	1,6
Čína	73	1,7	268	1,9	69	0,8	1	0,7	1	0,2
Polsko	76	1,8	223	1,6	140	1,7	1	0,7	6	1,4
Bulharsko	82	1,9	219	1,6	93	1,1	4	2,9	8	1,9
Kazachstán	44	1,0	186	1,3	173	2,0	-	-	14	3,3
Bělorusko	56	1,3	185	1,3	125	1,5	4	2,9	3	0,7
Rumunsko	66	1,6	158	1,1	68	0,8	-	-	-	-
Srbsko	46	1,1	154	1,1	88	1,0	-	-	5	1,2
Arménie	27	0,6	136	1,0	105	1,2	1	0,7	7	1,6
Německo	57	1,3	132	0,9	109	1,3	3	2,2	5	1,2
Chorvatsko	33	0,8	108	0,8	62	0,7	-	-	2	0,5
Spojené státy	23	0,5	106	0,8	38	0,4	-	-	3	0,7
Makedonie	15	0,4	72	0,5	27	0,3	1	0,7	-	-
Kyrgyzstán	5	0,1	55	0,4	28	0,3	-	-	2	0,5
Bosna a Hercegovina	18	0,4	52	0,4	47	0,6	-	-	2	0,5
Korea	20	0,5	49	0,3	21	0,2	3	2,2	-	-
Nizozemsko	19	0,4	45	0,3	12	0,1	-	-	-	-
Izrael	14	0,3	45	0,3	30	0,4	-	-	-	-
Spojené království	17	0,4	44	0,3	10	0,1	1	0,7	-	-
Irák	3	0,1	38	0,3	8	0,1	-	-	-	-
Itálie	15	0,4	35	0,2	13	0,2	2	1,5	-	-
Uzbekistán	4	0,1	30	0,2	7	0,1	-	-	2	0,5
Gruzie	6	0,1	25	0,2	30	0,4	1	0,7	1	0,2

PŘÍLOHA D

Žádost o povolení individuálně vzdělávacího plánu

podle § 18 školského zákona 561

Žádám o povolení individuálně vzdělávacího plánu pro mou dceru/mého syna

.....nar.

Jsme si vědomi, že ke kladnému rozhodnutí je nutné platné doporučení pedagogicko psychologické poradny, která je zařazena v síti školních zařízení. Pokud není ve zprávě z poradny uvedeno jinak, platí zpráva 2 roky. Kontrolní vyšetření nezajišťuje škola.

V Praze dne

zákonný zástupce

PŘÍLOHA E

Informovaný souhlas se zařazením žáka do RVP ZV část D, kapitoly 8.

Tento program specifikuje vzdělávání žáků se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním, mezi které jsou zařazováni žáci se specifickými vývojovými poruchami učení.

Pokud byla Vašemu dítěti diagnostikována některá z vývojových poruch učení, máte právo na:

1) na přijetí a vzdělávání Vašeho dítěte v tzv. spádové škole (ve škole se sídlem ve školském obvodu, v němž má žák místo trvalého pobytu, výjimkou je situace, kdy jsou místa pro integraci podle § 10, odstavce 9 vyhlášky MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění vyhlášky č. 62/2007 Sb., ve znění vyhlášky č. 227/2007 Sb a vyhlášky 326/2008 Sb. již zaplněna)

2) na informaci, že zařadit Vaše dítě do vzdělávání pro žáky s vývojovými poruchami učení je možné pouze na základě Vaší žádosti jako zákonného zástupce žáka podle §18 zákona 561 Sb.

3) požadovat navržené podpůrných či vyrovnávacích opatření, která žákovi pomohou zvládat nároky vzdělávacího programu běžné základní školy

4) zažádat o zařazení do vzdělávání pro diagnostické účely Vašeho dítěte ve škole či třídě samostatně zřízené pro žáky s vývojovou poruchou učení, nebo diagnostický pobyt odmítnout

5) rozhodnout o způsobu vzdělávání Vašeho dítěte:

- a) v běžné základní škole
 - formou individuální integrace
 - ve třídě nebo skupině pro žáky s vývojovými poruchami učení, je-li na škole zřízena
- b) ve škole samostatně zřízené pro žáky s vývojovými poruchami učení

6) na řádné podání doplňujících informací.

Na ZŠ Tábořská v Praze 4 je možno vzdělávat žáky s vývojovými poruchami učení pouze formou individuální integrace, nejsou zde zřízené třídy pro tyto žáky. Mezi podpůrné a vyrovnávací opatření, která žákovi pomáhají zvládat nároky vzdělávacího programu běžné základní školy patří:

- zařazení do hodin speciálního českého jazyka v rozsahu daném pro příslušný ročník, součástí hodin je i speciálně pedagogická péče

- zařazení do hodin speciálního anglického jazyka (v 3. a 4. ročníku)

- zařazení do hodin logopedie (pouze v 1.ročníku)

- požádat o konzultaci školního speciálního pedagoga

- veškerá podpůrná a vyrovnávací opatření jsou následně zpracována podle návrhu pedagogicko psychologické poradny do individuálního vzdělávacího plánu (IVP - smlouva mezi zákonnými zástupci žáka a školou)

Organizační formy jsou pak specifikovány podle jednotlivých ročníků v IVP a jsou součástí školního vzdělávacího programu.

Poučení provedl/a (datum, jméno, funkce ve škole, podpis)

Důsledky vyplývající ze zařazení žáka do RVP ZV část D, kapitola 8:

Rozdíly ve vzdělávacím programu běžné základní školy (RVP ZV) a RVP ZV část D, kapitola 8 **není ve snížené náročnosti** jednotlivých vzdělávacích oborů, ale pouze v uplatnění kombinace speciálně pedagogických postupů a alternativních metod s modifikovanými metodami používanými ve vzdělávání běžné populace. V IVP je pak stanoveno, že **obsah a rozsah učiva není redukován**.

Prohlašuji, že jsem byl/a podrobně a srozumitelně informován/a o možnostech a důsledcích vzdělávání svého dítěte podle **vzdělávacího programu RVP ZV část D, kapitola 8** a o možnostech a důsledcích jeho vzdělávání ve zvolené organizační formě - individuální integrace v běžné základní škole a že jsem informacím porozuměl/a. Před podpisem informovaného souhlasu jsem měl/a možnost klást otázky a dostatečně zvážit podané odpovědi. Rozumím všem sdělením a souhlasím s nimi. Na základě poskytnutých informací
souhlasím

se zařazením (**jméno dítěte**)..... do zvolené formy vzdělávání a se vzděláváním podle výše uvedeného programu.

Datum, jméno a podpis zákonného zástupce žáka

ZÁKLADNÍ ŠKOLA

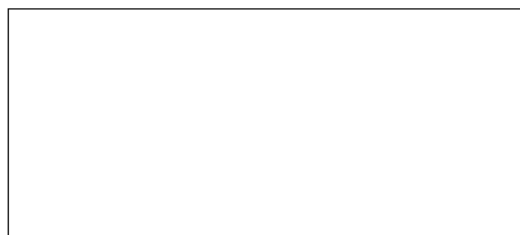
Fakultní škola Pedagogické fakulty UK Praha
PhDr. František Prokop, ředitel školy
Táborská 421/45, Praha 4 Nusle, 140 00
Zřizovatel školy MČ Praha 4
tel.: +420 2 41029320, fax.: +420 2 41029336
e-mail: skola@zstaborska.cz, reditel@zstaborska.cz

Dne:

Č.j.:

Vyřizuje: PhDr. Balharová

Povolení individuálního vzdělávacího plánu podle § 18 školského zákona

Rozhodnutí

Ředitel ZŠ Táborská, Praha 4 rozhodl podle ustanovení § 18, §165 odst.2 písmeno a), § 183 odst. I zákona č.561/2004 Sb. o základním vzdělávání a ustanovení §6 vyhlášky č. 73/2005 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami takto:

žákovi/žákyni nar.:
povoluje vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Odůvodnění:

Vzdělávání bylo doporučeno pedagogicko-psychologickou poradnou dne Škola vypracovává individuálně vzdělávací plán podle doporučení poradny. Pokud dojde k jakýmkoli nejasnostem, mají rodiče možnost obrátit se na výchovného poradce nebo speciálního pedagoga.

Poučení:

Proti tomuto rozhodnutí lze podat odvolání ve lhůtě 15 dnů od jeho doručení. Odvolání se podává u ředitele ZŠ Táborská 45, Praha 4, rozhoduje o něm Magistrát hlavního města Prahy.

PhDr. František Prokop
ředitel školy

